

meddobje

P O E Z I J A: **VLADIMIR KOS** (JAPONSKA), NAŠ DEKASYLLABUS [72] * **ALEKSANDER BORUT REBOZOV** (ARGENTINA), POEMAS (Kasteljansko) [171].

P R O Z A: **TED KRAMOLC** (KANADA), WEEKEND [132].

D R A M A T I K A: **FRANCE PAPEŽ** (ARGENTINA), TRI POETIČNE DRAME [1].

E S E J I I N R A Z P R A V E: **HELGA GLUŠIČ** (SLOVENIJA), KNJIŽEVNOST V PUBLIKACIJAH SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE [63] * **FRANCE PAPEŽ** (ARGENTINA), DNEVI RAZHODA [76] * **BRANKO MARUŠIČ** (SLOVENIJA), SLOVENSKO-ITALIJANSKI POLITIČNI STIKI [80] * **ROZINA ŠVENT** (SLOVENIJA), JOŽE URBANIJA - LIMBARSKI [97] * **JOŽE RANT** (ARGENTINA), POPPERJEVA ZAPUŠČINA [111] * **AVGUST HORVAT** (ARGENTINA), OB POSTOPNEM ZATONU SOCIALNO SKRBTIVNE DRŽAVE [145].

A R H I V: **NIKOLAJ JELOČNIK** (ARGENTINA), JASLICE [152].

K R I T I K E: **JOŽE RANT** (ARGENTINA), DR. MIRKO GOGALA, O NAŠI IDEOLOGIJI [155].

U M E T N I Š K A P R I L O G A: **MILAN VOLOVŠEK** (ARGENTINA).

XXIX-1995

entresiglo

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXIX.

1 9 9 5

Št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: FRANCE PAPEŽ (glavni urednik/director general),
Vinko Rode, Lev Detela, Tone Brulc, Andrej Rot.

Načrt za ovitek: arh. Andrej Horvat

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo
ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 157. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 5/1995

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

CORREO ARGENTINO 586	
CONCESION 7806	TARIFA REDUCIDA

V spomin na zdomstvo.

Sicelides Musae, paulo maiora canamus.

P. Vergilius Maro, Buc. IV.

FRANCE PAPEŽ

TRI POETIČNE DRAME

GOZD

Poetična drama v dveh dejanjih

OSEBE:

ULIKSES
ZDOMSKO DEKLE
ENEJ
DIDO
ZBOR
ZAROTNIKI

ČAS:

Po drugi svetovni vojni

KRAJ:

Rudarsko naselje ob skrajnem južnoameriškem Atlantiku.

PRVO DEJANJE

Cesta ob morju, v najbolj oddaljenem slovenskem zdomstvu. Pokrajina je suha in peščena, dejal bi, južnoameriško metafizična: sončna, a neodrešljiva in mučena. V teh ravninskih daljah naši ljudje najbolj pogrešajo goré in gozdove - brez teh skoraj vedno resno zbolijo. Razen tega se v samotnih in od sveta odrezanih pokrajinah rado zgodi, da se mnogi izgubé. Nihče ne ve, od kdaj jih enostavno ni več. Zgodi se, da jih kak so-

rodnik ali znanec išče po časopisih, a se ponavadi nihče ne oglasi. - Po cesti, ki prihaja iz sivega juga mimo zapuščenega rudarskega in ribiškega naselja, hite redki mimoidoči po svojih brezdanjih opravkih. Nihče se ne zanima za neznanega starca, ki hodi tod okrog - morda je bil kdaj mornar - v ponošeni obleki iz bogve katerega časa in kraja. Kličejo ga za Uliksa. Včasih se zgodi, da neznanec, sicer tih in vase zaprt, spregovori, vendar ga malokdo posluša. Dan se nagiblje v večer. Tokrat se je zbralo na cesti nekaj starejših mož in žená - Zbor. Mimo je prišlo tudi Zdomsko dekle.

1. PRIZOR

Ulikses, Zbor, Zdomsko dekle

ULIKSES: Ne, nisem deseti brat - na poti sem, samo to: na poti, priča desetih let stiske in časa, ki je ustvaril pekel norih duhov, lačnih kobilic, izzivalnih poljubov. Postoj in poslušaj! S teboj hočem govoriti. Povem ti, da je tisti čas naklonil slavo mnogim junakom - imenujem jih gozd, ker so bili moji tovariši, junakom, imenovanim v starih arhivih in spevih, pa tudi na plaketah KZ taborišč.

(Ljudje se polagoma strnejo v Zbor; z njimi je tudi Zdomsko dekle, ki se približa popotniku)

ZDOMSKO

DEKLE:

Tudi moji ljudje so na poti - priče so zgodovine. *(Pokaže na Zbor)* Oni so vse doživeli in še doživljajo napade, zasledovanja in grožnje.

ZBOR:

Ne razumem te. Govori raje o mestu, ki ga je ogenj uničil -

bila sva si dobra prijateljja;
kolikokrat sva se pogovarjala na pločniku,
rad sem zahajal v njegova predmestja.

ZDOMSKO

DEKLE:

Se bom še kdaj vrnila
v lepe mirne čase?
Kako se bo to zgodilo?
Ali bom še gledala dan in dnevne stvari:
sonce, dolino jezer, vrt za domačo hišo?
bom spoznala misterij ljubezni?

ZBOR:

V moji moči je, da pričam
o stvareh, ki so se zgodile,
ko se je tisočletje začelo nagibati v zaton.
Ne vem, kaj nas je zadelo;
bilo je nekaj nad nami,
ali v nas, ali pod nami -
ko da bi bili uročeni.
Nihče ni mogel ostati nedolžen,
tisočletni prelom nas je peklensko izigral
drugega proti drugemu.

Prav zato pričam o tistem videnju,
mističnem doživetju,
ko je po jutranjem darovanju Leon, papež
- bilo je v oktobru osemnajsto štiri in osemdesetega -
zaslišal glas hudega duha,
zahtevajoč od Najvišjega dovoljenje
za preizkušnjo božjega ljudstva.
Dobil je dovoljenje - sto let,
za konec tisočletja, vendar...
če bi v tem času ne dosegel svojega namena,
bo utrpel najbolj uničujoč in poniževalen poraz.

To pričam:
bile so težke sanje,
zalepljena groza.
In potem je kmalu prišlo...

ULIKSES:

Boril sem se sredi mesta,
ležal pod obzidjem,

hodil med najnižje mrtve
v blatu, pesku in kamenju.
Vojni čas je zeval
od vseh strani.

To imam živo pred očmi:
na poljih flandrskih cvetel je mak
med vrstami križev in križev...

Vojaki so se prebili tisti dopoldan
z obale
v vas
- živo vidim -
in boj je divjal vse do večera
in še naprej v noč.
Orožje je bilo razbeljeno -
nismo videli sonca
in zemlja se je majala pod nogami
Bili smo prašni, krvavi...
ogenj je prihajal vedno bliže.

Videl sem,
kako so device po polju okrog mesta
in po gozdovih,
iz ognja in pepela,
iz skalnatih jam,
iz peska na obali
dvigale in pobirale - kot rože krvave -
padle junake.

ZDOMSKO

DEKLE:

Pobirale in dvigale smo junake -
tudi tiste, ki so trepetali kot listje
v pišu življenja in smrti.

ULIKSES:

Nebo se je približalo
in device so v divji furiji
planile prek gorečih zidov
in letele kakor golobje.

*(Sede na obcestno klop in vzame ponujeno
pijačo)*

Daj vina!
Pripovedujem:
ogenj je lizal rane junakov,
kot zvesta žival -
čas je bežal kdove kam,
na goro ali v puščo.
Dvignile so se procesije -
razbite, zgubljene, preskušane.
Tokrat sta nabrekli zemlja in morje
v prabolečini.

Tri dni je bilo sonce ognjeno,
tri dni kamneno
in zadnji dan črno,
krvavo...

Ponavljam:
ogenj je žrl mesto
in smrt je prihajala in odhajala
na konju
po prašnih poteh,
po črnih stezah,
kot je zapisal Lorca, pesnik
meseca, vranca in smrti.

Jaz sem v poznem večeru sedel v krčmi
- v ustih mi je slina kislela -
in poslušal kitaro, ki je visela na steni
ter pela sama
z ranjenim glasom, hropeč
in tresoč se kot podivjan vranec.

Smrt je prihajala in odhajala...

Nato sem dneve in dneve ležal pod obzidjem,
ranjen in spremenjen,
s trumami vitezov zvezan,
s tisoči lačnih za žico na sonce obešen.

Pri vsem, kar je najdražje ti,
te prosim,
če vrneš kdaj se še v Toskano...

ZBOR: Tisti dan
- to povem zavzeto in ponosno -
ko je vdrl konec najgloblje v mesto,
sem govoril z njimi

(Ljudje se strahoma ozró naokrog)

in jim tudi zagrozil:
Vi, ki ste zmagali,
vi, ki ste robce pomakali v sveto kri sulic in ran -
vi, ki boste štirideset, petdeset let gospodarji,
vi, ki boste...

(Nenadoma se pojavijo Zarotniki; Zbor utihne in se umakne v še bolj strnjeno gručo. Nemo soočenje teh in onih. Nato zatemnitev in vsi izginejo)

2. PRIZOR - REMINISCENCA (POVEZAVA Z ANTIKO)

Dido, Enej

ENEJ: Prišel je čas ognja in zlata;
ne vitezov in mečev -
čas nasilja.
Kje sem?
Na morskih poteh
ali sredi pampske ravnine; padam
z vetrovi od Velikega medveda do Južnega križa
in naprej v praznino suhih prs.

DIDO: Ostarel si na morju,
izgubil si najboljša leta,
najdražje prijatelje,
najstarejše bogove.
V mračnem kotu sediš, osamel
kot prazen kozarec.
Na obzorjih morja si se izgubil,
desetletja že blodiš po tujih obalah,

iščoč novih mest,
večjih ljubezni.
Čakaš na ugodne vetrove od vzhoda ali zahoda -
zaprti in zvezani so v mehu plesnivem.

ENEJ:

Pridi...!
Leta in leta potujem, živ in mrtev -
godec pred vrati pekla.
Pridi, kraljica!

Pridem k tebi -
govoriva in sanjava,
v namišljeni in odrski stvarnosti.
Tu sva, zrak je čist kot pozimi.
Pripraviš ogenj,
beseda poveže srce in roke -
o, stari čas se vrne
in mir je vse.

Pridi,
kajti ogenj se približuje vratom.
Hitro,
kajti duh pekla je na hodniku,
pod oknom, na strehi in na drevesu.
Saj si kraljica
na rumeni obali,
na črni grmadi...

DIDO:

Ne vidim te,
popotnik in pesnik in vojak -
trije, ki so vse doživeli,
a bili spremenjeni v en sam glas.
Slišiš mojo sladko pesem,
a pojdi naprej, naj te morje vzame in cesta,
veter naj te posuši,
duh gozda spremeni.
Pojdi odtod, prestopi v drug čas,
govori druge jezike,
najdi nove otoke...

(Izgubita se v temnordeči "zatemnitvi")

3. PRIZOR

Ulikses, Zbor

ULIKSES: Naj rumena, tisoč let stara semena
poženó v mojem drobovju,
kajti začenjajo se stiske dvatisočletja
s tesnobami, novimi kugami
in gluhimi lozami.

Najprej je bilo uničeno mesto,
nato je bil posekan gozd... moji tovariši.

Povem:
tekel sem proti reki
- sonce je žgalo rdeče -
in kamorkoli sem se obrnil,
je skočila predme podoba zveri.
V sanjah sem videl stare pošasti,
skrival sem se in bežal;
od vzhoda in zahoda
je priplulo po nebu brez števila živih bitij,
ki so bila kot velika črna kolesa.
Zbudil sem se, prvinsko prestrašen -
in živa bitja
in vse drugo, nadrealno,
je bilo resnično tu.

ZBOR: *(Se živčno razpušča, medtem ko se Ulikses
nekoliko oddalji)*

Ni govora o znamenjih.
Vendar -
ali se ne godé vsakih tisoč let
podobne grozotne stvari?
Veliki voz se je obrnil navzdol,
Južni križ se je zlomil -
zdaj se vrti v kolobarjih po vsem nebu.

Nezaupanje se razrašča v meni
poln sem dvomov;

vera in nevera pritekata v srce
v takih sunkih in po tako ozkih poteh,
da bo zdaj zdaj počilo.

Nemogoče:
sèm grede sem utrgal vejo z grma,
da bi se v vročini hladil,
a glej - grm je pričel krvaveti.
Temnordeče kaplje so se pokazale
in slišati je bilo kratke, globoke vzdihne.
Udaril sem ob kamen na cesti
in kamen je pordel,
zažarel
in počil!

Zvezde padajo z enega neba v drugo;
rdeči planet se je ustavil poševno pred mano
in obstal.

So to znaki moje razbolelosti?

4. PRIZOR

Zbor, Zarotniki

ZAROTNIKI: *(Vdrejo na oder in naglo obkolijo Zbor, ki se hoče raziti)*

Stoj!
Nihče se naj ne premakne.
Vsi ste obkoljeni,
ujeti.

ZBOR: Kaj pomeni to? Obkoljeni...ujeti.
Ali je prišel dan?

ZAROTNIKI: *(Postavljajo posameznike Zbora v vrsto)*

Tja, v vrsto.
Roke sklenjene nad glavo!

Tako.

Kam strmiš?

Glej, kri je na njih...

Kje za vraga so bili?
Ne dotikaj se jih - črno stoletje,
gniloba na gozdni stezi...

ZBOR: Kdo me reši iz te igre?
Kdo me odveže...
Ne!
Živalske sile so nad mano. Kje je konec?
Moj Bog, kje sem...?
Pridi!

(Zarotniki hodijo pred vrsto in odbirajo)

ZAROTNIKI: Ti - ven!
Eden, dva, tri - ven!
Ti... in ti...

Krvavi, obsojeni.

Določeni za znamenje.

(Zarotniki odidejo. Odpeljejo odbrane. Ostali se zmedeni umaknejo. Med njimi je tudi Zdomsko dekle)

5. PRIZOR

Ulikses

ULIKSES: Ležal sem nad prepadom,
trave so omamno dišale
in v koreninah je vse šumelo
- kako zna biti narava razkošna! -
vse je pelo,
dehtelo,

vse krvavelo...
Bil pozen mrak je, prvi maj...

Tisoč in tisoč mladih življenj,
ki so bila napolnjena s črnim vonjem pomladne rasti,
je tisti dan padlo.
Težke slutnje so postale resnične.
Gozd,
ki mi pomeni brez števila umorjenih -
kot Agamemnon,
kot Cezar -
najprej ni mogel verjeti, da ga sekajo in podirajo,
ko pa zagledal in spoznal je Bruta,
kako je kletu jeklo sunil mu v srce,
se je prekril z vejevjem in kamenjem
ter padel prav nad prepad.

Pošasti s poslikanimi, tetoviranimi obrazi,
oblečene v živo pisana oblačila,
s polnimi žepi beneških zlátov
in bodal,
fantastična bitja, so se znašala nad gozdom
nad mojimi tovariši,
pesniki, borci...

Takšen je bil konec desetletne vojne
za tisto staro, slavno mesto.

ZASTOR

DRUGO DEJANJE

Kraj isti kot v prvem dejanju - v bližini nekega rudarskega naselja ob skrajnem spodnjem Atlantiku, kamor so zašli tudi slovenski zdomci po drugi vojni; danes bi jih zaman iskal, nihče ne bi vedel povedati, kdaj in kam so odšli. Patagonska ravnina je na gosto posejana s tipičnim nizkim grmičjem (matorrales), ki ga veter - kadar je suho - žene sem in tja kot fantastične prikazni. Če se zavoj teh suhih grmov privali na cesto, pride gotovo do prometne nesreče. Svet je peščen, drevja skorajda

ni več; nekdam lepi gozdovi so izginili - bili so izsekani ali požgani. Prebivalci teh krajev so bili predvsem zdomci, ki so prišli po vojni, da bi našli mir in delo, a so prav tu - nasprotno - padli v še hujši, južnoameriški puščavski nemir in nevarnost.

1. PRIZOR

Zbor, Zdomsko dekle

ZBOR: So zarotniki tukaj?

Včeraj so hodili tod.
Slišati je bilo streljanje.

Videli so jih na trgu,
potem so odšli proti morju.

Skrivajo se pod zemljo,
v starem rudniškem rovu.

Kaj nemeravajo? Kaj hočejo?

Pojdimo raje stran... daleč stran!

Nadčloveška sila me je zgrabila,
stisnila za grlo, zvezala mi roké,
zrušila na tla...

Tako je bil uničen tudi gozd.

ZDOMSKO

DEKLE:

V posekane kraje pa je vdrla burja,
polagoma odnesla zemljo
in prišla je puščavska žalost.
Vem, kakšno je življenje, kjer ni gozda:
skrajna tujina -
ne veš, kam bi šel iskat miru,
kam življenjskih sokov.

Saj gozd ni bil les, ne kamen -
gozd so bili tisoči in tisoči,

postavne podobe, fantje in možje,
izzivalni obrazi
z neznanskimi silami življenja.

ZBOR: Kaj naj storim?

Šel bom na cesto,
v gostilne,
in poiskal svoje ljudi,
ki še žive tod okrog,
kajti ves sem zmeden.

Vem, da smo dosti svoje nesreče krivi sami.
Nismo bili dovolj sprevidljivi,
nismo bili modri,
ne zviti;
nismo bili junaški,
požrtvovalni,
nismo dajali ne kruha, ne vode in ne ognja.
Bili smo skopi in neustvarjalni -

ampak to, kar je prišlo...

ZDOMSKO
DEKLE:

Grozote, napovedane za ta čas.
Tako stoji v zvezdah,
povedano je bilo v ptičjem letu,
narisano na mnogih dlaneh.
Prišlo je nad nas
in nas razgnalo po vseh zemljah in morjih.

Preslabi smo bili, da bi se démonu upirali -
a čas bo polagoma zabrisal rane,
kakor zabriše veter stopinje v pesku.

2. PRIZOR

Ulikses, zbor

ULIKSES: Z vročega zidovja sem padel v veliko
sivordečo školjko
na dnu morja.

In školjka se je zaprla,
v njej je bila kri dreves in kamenja
in kri junakov in brezimnih
vseh vojská;
ribja očesa, pesek in praprot,
glad iz vojnih taborišč
in preštevanje dni v povojnih begunskih kampih,
preseljevanja na jug,
vdori iz severa
in smrti v malvinskem hribovju...
Vse te prvine je školjka spreminjala
v bisere.
In v njej je bila velika tihota.

To pričam jaz,
ki sem bil, osamel in brez svojih, vržen
na daljna obrežja,
v kraje blizu morskega svetilnika,
ki je znan kot svetilnik na koncu sveta,
pod sinjim nebom
južnoameriške pušče.

Povem: nekaj se je premaknilo v protagonistih drame,
oboji doživljajo čudno metamorfozo;
stari revolucionarji so začutili
težo elementarnega, nespremenljivega človeškega.
Ne pogledajo kvišku,
z nikomer ne govoré,
redko se pokažejo -
a so
in - ne misli - še vedno naklepajo.

Tudi občani in njihove žene in otroci
niso mirni -
zvečer jih opazujem,
skušajo bežati, oditi,
najti novo zaposlitev drugje,
v drugem zdomstvu...

Zapuščam jih - nov čas me je preplavil,
ko sem prehodil že precej poti...

(Uliseses se oddalji proti morju)

ZBOR:

(Se približa iz ozadja in se formira. Z njimi je tudi Zdomsko dekle)

Kamorkoli pogledam
in kamorkoli grem - vse prazno,
suho,
kot na kraškem svetu.

Usodnost časa me vodi prav na meje
zdomstva in izgubljenosti.
Ne bom imel počitka ne konca...

(V ozadju se pojavijo v medli večerni svetlobi in v vetru pošastne figure vrtečih se in poskakujočih duhov)

A glej!
Spet so tam. Vrté se
pošastni kot mlini na veter.
Spreminjajo se,
prihajajo in odhajajo.

Kaj hočejo od mene?
Saj so polni prahú in praznine,
gnani od vetra in noči.

(Figure in sence se bližajo z nerazločnimi, bolešno tožečimi glasovi)

To ni privid!
Moj Bog - saj to so vendar oni,
živi,
valeči se in prežeči,
gigantski
duhovi dvatisočletja...!

(Puščavske prikazni se v naraščajočem viharju nevarno približajo, nato pa se nenedoma izgubijo v noči in v pišu vetra)

ZASTOR

SVETINJA

Dramski prikaz v štirih dejanjih

OSEBE:

Vstajniki: PETER, Vodnik

      TONE

      CIRIL

      DANE

      TOMAŽ

      Dva ali trije, ki odpeljejo Cirila

ANA ZABLATNIK, Tomaževa, Lovretova in Terezijina mati

LOVRE

TEREZIJA, poročena v zdomstvu

MARJETA,

LUCIJA, Terezijini hčeri

IGNACIJ, Terezijin mož

TRIJE OKOLIČANI iz Grahovega, ki pokopljejo žrtve boja

Nekaj zavojevalcev.

ČAS IN KRAJ DRAMSKEGA DOGAJANJA:

Prvo dejanje: V začetku maja 1945, na cesti in polju med Grahovim in Cerknico.

Drugo dejanje: Naslednji dan, prav tam.

Tretje dejanje: Petinštirideset let pozneje v buenosaireškem zdomstvu, v hiši Ane Zablatnik.

Četrto dejanje: Leto in pol za tretjim, kraj isti.

1. DEJANJE

Vstajniki, Zavojevalci

PETER: Tu se ustavimo, fantje,
da presodimo naš položaj.
Tone, obvesti zadnjo stražo in vse ostale,
da se za trenutek zaklonimo ob drevju, na desni.

(Premiki. Peter naslednji odstavek nekoliko zase)

Vojne je konec -
prisiljeni smo v strateški umik;
skušali bomo doseči svobodni svet,
a za nas vojna v resnici ni končana
in ne bo, dokler ne zgnije sad
zloveščega semena
in dokler ne bo pekel odšel v pekel.
Slovenija... naša bolečina!

(Se obrne do vseh)

Smo med zadnjimi, ki zapuščajo položaje.

(Nekaj oddaljenih strelav)

Prek Cerknice in Rakeka gremo proti Ljubljani,
da se tam zberemo
in potem...

CIRIL: *(Pride opotekajoč se, ranjen. Z levo roko tišči okrvavljen robec na desnem nadlaktu.)*

Peter... Peter!
Komaj prihajam...
Napadeni smo.
Fantje v zaledju so razburjeni... pripravljeni.
Jaz sem nekoliko zaostal in nenadoma me je udarilo
od tiste strani, iz gozda.

(Pokaže na desno. Govori vedno težje)

Zaskelelo me je,
ko da bi se utrnila zvezda
in se zarila z drobnim ognjem vame.
O, mati!
Kako je zdaj pot dolga.
Saj gremo nazaj...

PETER: Fantje, sem! Naglo. Podprite Cirila,
zdi se, da izgublja zavest.

*(Cirila vzameta dva in ga odpeljeta. Peter
nadaljuje odločno)*

Četa je, sodeč po streljih, padla v zasedo.
Smo nekako sredi poti od Grahovega do Cerknice
in sovražnik se spušča - kot se zdi - na nas
iz strmin bližnje Slivnice.
Lahko se ustavimo in sprejmemo boj tukaj,
vendar mislim, z ozirom na naš premikalni položaj,
da je prav, če se naglo umaknemo na levo, proti polju,
ki je v tem letnem času povečini suho.
Tam se bomo, razmaknjeni v širokem loku,
če bo treba,
pretolkli do Cerknice.
Naše zavetje je polje, ne gozd.
Pokazali bomo, da smo nadmočni
v odprtem boju.

Sicer pa, kdo ve, kaj sovražnik namerava
in kaj bo storil.

JANEZ: In vse to se mora zgoditi v tej pomladi,
ki smo jo tako težko pričakovali -
kot pričakuje bolnik po dolgi noči jutro.
V tem mesecu maju, ko vse začenja rasti
in se vrača v življenje -
v Marijinem mesecu,
venčanem maju.

TONE: Dvignili smo se - vstajniki -
v obrambo svojega življenja in svojega naroda.
Naš boj je svet,

dokler ne bo domovina oteta.
A kdaj bo to, kdaj bo svobodna?
To bi hotel vedeti,
da bi lažje čakal
in se lažje boril.

Srečni, ki bodo doživeli svobodo.
O, srečni, ki boste videli našo zemljo oteto
in toliko zaželeni mir v deželi!
Iz tega majskega dne,
iz bližine smrti, vam kličem: pozdravljeni!

PETER: Zberimo se v stvarnosti. Tu in zdaj.
Vsak trenutek smo lahko v središču ognja.
Pripravimo se,
naši nasprotniki nosijo s seboj turško orožje,
azijske strupe
in rumeno zvitost. Pazimo se!

JANEZ: *(Zgrabi za puško)*

Zdaj govori... tale!
Ampak čas orožja je tudi čas smrti... ali zmage.
In ne vemo ne kdaj ne kje
se lahko pojavi sovrag.

PETER: Zberimo se, da udarimo proti polju.

(Nagla priprava za premik)

Pripravite orožje.
Sporoči fantom spredaj in zadaj.

TONE: Medtem pa zapojmo - pri sebi, v srcu -
eno naših starih vojaških.
Ah, saj so vse žalostne
tiste pesmi slovenskih fantov.

PETER: Tomaž, razvij zastavo, ki jo nosiš s seboj,
da jo bodo videli, slovensko zastavo,
za opomin.

DANE: Nam pa za spomin,
to znamenje svete dediščine naroda.
Nekoč bo vzpostavljeno.

(Streli in bližajoči se krika)

PETER: Proti polju. Na to stran.
Glejte in poslušajte!
Ko bi bilo mogoče, bi dejal: zatisnite si ušesa,
da ne boste slišali
grozotne napadalnosti njihovih besed.

(Pokaže z roko v smeri proti krikom)

In če bi zla usoda namenila,
prekrijte si obraz pred ognjem.
Ne glejte jih, da ne izgubite vida.
Naš boj je svet,
a za svetost sta potrebni vera in čistost.

*(Borci se naglo umikajo na levo, proti
Cerkniškemu polju)*

Tomaž, za nami!

Že grem, Peter. Takoj!

*(Razvija zastavo; medtem pade strel in
preden se more Tomaž umakniti, se opoteče,
zadet od krogle. Nastopi zavojevalec)*

ZAVOJEVALEC: Hej, eden od njih!
Tega smo prevrnili.
Semkaj! Jur, Zmaj!

*(Napade ranjenega Tomaža z nožem. Pri
tem ga spozna)*

Ti? Zablatnikov!

TOMAŽ: *(Si prekrije obraz z zastavo)*

Mati...

ZAVOJEVALEC: Poznam te, Ha, Ha...
Nisi se nam hotel pridružiti,
ko je bil čas.
Zdaj bežiš - izdajalec.
Ne boš ušel, ne ti ne tvoji.
Na!

(Sune ga z nožem)

To za na pot!

(Medtem se približajo drugi zavojevalci. Tomaž si z zadnjimi močmi ovije obraz in oprsje z zastavo, medtem ko ga še drugi udarjajo. - Prim.: Shakespeare, Julij Cezar, III/2.)

TOMAŽ: *(Pade na kolena. Iz ovojev zastave se zasliši njegov glas)*

O, mati...! O, Bog...!

(Nato pade na zemljo)

ZASTOR

II. DEJANJE

Trije okoličani, ki pokopljejo žrtve boja. Ana.

1. OKOLIČAN: Rečem vama, vsa je iz sebe. Kako bi ne bila, uboga Zablatnikova.
Iz ranjene materinske ljubezni je prišla,
● ko je zvedela, da je padel sin Tomaž,
od treh otrok najstarejši.
2. OKOLIČAN: Včeraj so bili napadeni, prav tu, nedaleč od ceste.
3. OKOLIČAN: Eno žrtev sva midva pokopala sinoči.
Nekoliko starejši človek - ni bil od tod.

Njihov poveljnik naju je naprosil,
naj to urediva.
Žalostno...
Oni so morali naprej, naglo -
ni bilo časa.
Prosil naju je, rekoč, da bodo pozneje vse uredili.
Da se bo vse uredilo.

1. OKOLIČAN: Res, žalostni so ti dogodki.
3. OKOLIČAN: Bog nam pomagaj!
Ana je že nekaj časa tu. Po polju hodi,
blodi med grmovjem,
išče po jarkih in grapah.
2. OKOLIČAN: Tu nekje bi moral biti njen sin,
pa se ne sme vedeti, kje -
kot se ne sme vedeti, kje leže tisoči.
Tako zahteva tiran, takšna je tajna obsodba
zboru njegovih ministrov:
ne smejo biti pokopani borci - fantje in možje,
tudi žene, mladeniči, drobni otroci.
Nihče ne bo vedel zanje.
Morda po desetletjih - kdove -
bodo svojci, prijatelji, vnuki in pravnuki
prižigali sveče tu in tam po gozdovih.
Sicer pa - mi vemo vse to
in vemo še mnogo več,
a ne smemo govoriti.
1. OKOLIČAN: Strah je vedno večji
pred njimi, ki prihajajo z juga,
od turške strani,
vedno žejni slovenske krvi.
3. OKOLIČAN: Kaj bomo storili?
Kaj sploh moremo storiti, vprašam?
2. OKOLIČAN: Tiho bomo živeli,
čakali na dobro letino, če bo dana;
ne bomo imeli počitka ne ob nedeljah, ne za praznike.
Čakali bomo, da se obrne čas,

ki se obrača - res, počasi,
a se obrača.

3. OKOLIČAN: Se bo obrnil za nas?
Ne vemo. Nihče ne more vedeti, kdaj in kako,
koliko mesecev, let, desetletij bo preteklo.

1. OKOLIČAN: Ko umre tiran?

2. OKOLIČAN: Do konca stoletja?

3. OKOLIČAN: Kako se bo to zgodilo?
Kdo si more danes predstavljati.

2. OKOLIČAN: Da ne bo več zasledovanj, prisluškovanj,
napadov po cestah in na poteh -
sramotnih sodnih procesov in umorov.

1. OKOLIČAN: Glejta, tam prihaja Ana -
sama, dosti si upa.
Moža je izgubila na Rabu,
doma ima sina in hčerko - še otroka -
in zdaj išče ta starejšega. *(Op.: pogovorni jezik)*
Po polju hodi, obredno objokuje,
obleka ji je strgana od grmovja,
obraz opraskan do krvi.

3. OKOLIČAN: Občudovanja vredna je v svoji neustrašenosti.
Kot toliko slovenskih mater - nekoč in zdaj.
Vzdržale so in se niso ponižale.

2. OKOLIČAN: Kaj pa je tam?

*(Pokaže proti bližnjem grmu, kjer je videti,
komaj razločno, zamotano zastavo)*

Zastava ob tistem grmu, tamle -
umazana, raztrgana, okrvavljena,
da jo je težko razpoznati.

1. OKOLIČAN: Slovenska zastava...
Gotovo so jo izgubili fantje včeraj.

(Se približajo)

3. OKOLIČAN: Glej! Sledovi strelav.

A tu je že gospa. (*Pristopi Ana*)

1. OKOLIČAN: Ana, pridite!
Kakšen dan, gospa!
Križevpotni dan.

ANA: Kaj stojite in gledate, možje,
sosedje, sovaščani?

(Sosed pokaže na padlega, vsega zavitega z zastavo)

Zastava?
Moj Bog. Tomaž jo je imel s seboj.
Dala sem mu jo, ko se je poslovil.
Hranili smo jo desetletja.
Sklonila se bom in jo odgrnila.

(Odvija, sklonjena in kleče)

Tukaj te najdem, moj sin.
Tu si padel,
ves zavit v belo, sinje in rdeče - v krvavo
slovensko zastavo.
Bila je v skrinji, staró poslikani
z nageljni, srcem in svetimi črkami,
pripravljena za ta dan.
Zorela je
in dozorela.
Za križem prvo in sveto izročilo.

2. OKOLIČAN: Bi ne pustili telo zavito, kakor je?
Mislim... bil je vojak,
naj bo pokopan z zastavo...

ANA: Jaz dam sinu materino ruto,
on pa meni izročča
to znamenje naše domačije,
posvečeno,
za na pot.

(Pokrije mrtvega z vezeno belo ruto, nato vzame zastavo, takšno kot je, zvito in zmečkano, in si jo z levo roko pritisne na prsi. Čez nekaj časa se spet skloni in vrže prst na telo mrtvega sina - Prim.: Sofokles, Antigona.)

S slovensko zemljo te počastim!
Solze namesto blagoslovljene vodé,
vejice roženkravta in rožmarina.

(Vrže še nekaj prsti)

S teboj je moja bolečina.
V tem pomladnem maju, ko vse zeleni
in hoče rasti in živeti,
spoznam,
da najmočnejša je ljubezen
s krvjó napisana.

ZASTOR

III. DEJANJE

Ana, Marjeta, Lucija, Ignacij, Lovre

- MARJETA: Babica, prihodnjo nedeljo gremo v Lujan.
- ANA: O, res. Slovensko romanje.
- LUCIJA: Da bi bilo lepo vreme!
- MARJETA: Skoraj vsako leto je ta čas v maju bolj ali manj sončen.
- ANA: Včasih morda prav kot pri nas, v Sloveniji.
- LUCIJA: Kako je tam? Je dosti sonca?
- ANA: Kaj bi vama pripovedovala - maj je sredi pomladi:

vse zaživi in zadehti v cvetju.
Rožnato nebo se približa...
pa saj ne znam povedati.
Torej, se že pripravljata za romanje?

MARJETA: Mama pravi, da bomo šli zgodaj
in da greš tudi ti z nami.

ANA: Ne vem, če bom mogla iti.

(Nekoliko sama pri sebi)

Moja skrb je,
da ta dom ne bo ostal sam,
da bo eden od čudežev slovenstva v svetu
in da bo slovenska beseda
živela med nami..

(Vstopi Ignacij)

IGNACIJ: Dober dan -
je morda Terezija tukaj?

ANA: Ne - ni prišla sem.

IGNACIJ: Ah, že vem - sobota je,
pa mora čakati pri nakupovanju.

ANA: Sedi in povej kaj.

IGNACIJ: *(Sede, nekoliko odsoten)*

Danes je res mogoče toliko povedati,
a v glavnem že vse veš.

(Se razživi)

Ampak eno rečem:
mного tega, kar je bilo lažno obljubljanega
in utopično napisanega,
je danes razgaljeno.
Prenekateri pisci in literati so
- po tej strani - razvrednoteni.
Nerazumljivo - vedeli smo, da so težave,

a da se bo tako naglo zrušil sistem tiranije,
tega nismo pričakovali...

LOVRE: *(Vstopi)*

Mati, tu je sadje s trga
in zelenjava.
Potem bom šel še v trgovino.

ANA: Hvala, Lovre. Odnesi, prosim, v kuhinjo.

LOVRE: Dobro, mati.
Lahko vprašam, o čem govorita?
Pa saj uganem: o dogodkih v svetu in v naši domovini.

ANA: Res, kot praviš - o tem in onem;
kako se svet spreminja... za konec tisočletja.

LOVRE: Zato pa rečem: cenimo te čase.
Zgodovina je v njih živo prisotna.
In cenimo domovino.
Ampak domovina smo tudi mi, ali ne?
Slovenija v svetu...

(Po kratkem premolku odide v kuhinjo)

IGNACIJ: Naša slovenska skupnost v svetu -
nad štirideset let smo te gradili,
postavljali domove in cele vasi,
da se lahko zdaj ohranjamo.
Pisali smo knjige, ustvarjali šole,
bili pričevalci in smo še...
A dovolj o tem, domov moram,
Terezija se je gotovo že vrnila. Zbogom!

(Dekletoma:)

Marjeta, Lucija - gresta domov ali ostaneta tu?

MARJETA: Ostaneva, oče - še nekaj časa.

LUCIJA: Babico morava vprašati nekaj za šolo.

*(Ignacij odide. Marjeta in Lucija ostaneta
nekoliko ob strani in sedé prelistavata zvezke)*

ANA: *(Zase)*

Slovenija v svetu...
V njej smo se reševali,
prebolevali nekdanje pretrese,
hranili spomine...
Najprej Jože v internacijo
in smo ostali brez gospodarja;
nato si odšel ti, moj sin.

*(Se obrne proti omari, na kateri je, poleg
nekaj knjig, slika Tomaža in zraven posoda,
žara, v kateri je shranjena zastava, prav tako
zmečkana in omadeževana, kot jo je Ana
pobrala na polju in jo od takrat hranila
nedotaknjeno)*

Potem se je zamajalo obzorje
in smo odšli vsi.
S seboj smo vzeli knjigo in domovinske svetinje.

MARJETA: *(Prekine razmišljanje Ane in se ji približa)*

Babica, medve sva te hoteli pravzaprav nekaj prositi.

ANA: Kaj pa?

MARJETA: Prosim, poslušaj najprej, kaj sva napisali
za šolsko nalogo, katere naslov je:
"Kaj mi pomeni danes Slovenija?"
Samo nekaj stavkov:
Med najvišjimi vrednotami je slovenski narod,
predan stoletni tradiciji,
z bogato duhovno dediščino.
Nova Slovenija v srcu Evrope.
Junaki, ki so se žrtvovali za resnico, vero in dom,
ne bodo pozabljeni.
Slovenska čast bo vzpostavljena...

ANA: Ampak tega nista napisali vedve.

LUCIJA: Seveda ne, babica. To sva sestavili iz raznih člankov po časopisih in drugod.

MARJETA: Tebe, draga babica, pa sva hoteli prositi, da bi nama povedala kaj o slovenski zastavi.

ANA: Kaj? O slovenski zastavi?
In prav mene...?

(Vidno presenečenje raste v čustveno razburjenje)

LUCIJA: Da. Je mogoče?

ANA: Dekleti! Vem, kaj je slovenska zastava,
a vama ne morem povedati...
Res, ne morem.

(Gre proti žari, kjer je shranjena njena zastava. Jo objame.)

MARJETA: Zdaj razumeva...

(Osdtopita nekaj korakov)

ANA: *(Se približa, a zastave ne razvije; drži jo pri srcu v istem nekdanjem, sprijetem "zavoju")*

Moja svetinja,
oškropljena s slovensko krvjó!

Moj sin! Zastava,
za katero si dal življenje... so mnogi dali življenje.

Znamenje slovenskega junaštva,
vere v prihodnost.

O, naša svetinja!

IV. DEJANJE

Ana, Terezija, Ignacij, Lovre, Marjeta, Lucija. Tudi nekaj slovenskih sosedov je navzočih.

TEREZIJA: Naj malo zastrem okno -
te moti popoldanska svetloba?

ANA: *(Leži na divanu z nekoliko dvignjenim
zglavjem)*

Ne.
Ni treba zagrniti zavese,
naj bo nekoliko svetlo -
tako seže pogled v dalj.

TEREZIJA: Upam, da si boljša, mama -
bolj umirjena si.

ANA: Res je,
pa tudi pomladni čas pomaga.

Terezija, otrok
- saj zame ste še vedno vsi otroci -
podaj mi roko, da se pomaknem višje.

(Terezija pomaga materi)

Tako vidim ven, na vrt za hišo,
kjer se limonovec že razcveta.
O, pomladni vonj, ki traja le nekaj dni!

Pri nas je, kljub vsemu, lepo...

TEREZIJA: Proti večeru boš vzela zdravila,
ki ti jih je predpisal zdravnik.
Prepričana sem, da bodo pomagala.

ANA: Da, vendar... pri mojih letih.

TEREZIJA: Vsi želimo, da ozdraviš.

ANA: Pripravljena sem
na svidenje z mojimi -

(Nekoliko tiše, sama zase)

Z njim, možem,
ki je pustil svoje življenje na Rabu.

(Vstopita Marjeta in Lucija, a se ne približata Ani)

in s sinom,
z njegovo mladostjo in otroštvom.
Mislim - kako me je klical, moj otrok,
preden je padel.

TEREZIJA: Umiri se, mati!

(Vstopita Ignacij in Lovre; z njima pride tudi kak sosed)

Saj smo vsi s teboj -
glej, Ignacij in Lovre sta prišla.

(Lovre sede k zglavju in vzame materino roko v svojo. Ana se komaj ozre in govori - odsotna - naprej)

ANA: Napol v sanjah sem jih videla...
slovenske junake, te in one strani.
Zbrani so bili - velika množica mož in fantov,
deklet in žená...
tudi otroci, drobni in objeti med seboj.
Sami Slovenci, vedri in razigrani...
Govorili so in potem... obstrmeli in zavzeto poslušali.

Lovre, oprosti!
Ignacij!

IGNACIJ: Ni umrl, kdor je dal življenje za domovino.

LOVRE: In kdor jo ljubi vse življenje,
postane nje podoba in izraz.

- ANA: Lovre, tvoja ljubezen do domovine
in tvoj značaj
te mora vrniti na našo zemljo.
Skušaj pridobiti nazaj kmetijo -
rodove je bila naša;
tista polja in gozd, sadno drevje, živina..
O, srečna leta!
- TEREZIJA: A jaz ostanem pri tebi,
v tej domovini in pri naših ljudeh.
- ANA: Temniti se je začelo.
Dobro je, da ste tu.
- IGNACIJ: Midva s Terezijo ne greva domov;
tudi dekleti ostaneta tukaj.
- ANA: Moji ljudje!
- LOVRE: Boš zdaj vzela zdravila, mati?
- ANA: Da, a še prej vaju prosim - tebe in Terezijo -
storita mi tole:
pojditaj tja, kjer hranim našo zastavo,
saj vesta...
toliko let sem jo varovala kot svetinjo,
nedotaknjeno, sprijeto od sinove krvi.
- Vsa leta sem prižigala svečo ob nji,
nisem je razgrnila
iz samega svetega spoštovanja.
Prinesita jo zdaj!
- TEREZIJA: Ne razburjaj se, mama!
- ANA: Prinesita jo sem.
- TEREZIJA: Pridi, Lovre. (*Gresta in prineseta "Zavojo"*)
- ANA: Pozdravljena, mladost ti večna.
(Ivan Cankar: Lepa Vida)

*(Se nekoliko vzpne in se z eno roko dotakne
zastave.)*

Moje oči te iščejo - sin moj - in najdejo tukaj.
Vse je, kot da bi bilo včeraj,
in ne bo nikdar pozabljeno.

LOVRE: Mati, ne kliči spominov žalostnih!
Dolga je bila noč,
a zdaj se že kaže luč.

ANA: *(Z roko da znamenje, naj vzamejo sprijeto
zastavo, ki sta jo položila Terezija in Lovre
pred Ano)*

Vzemita to svetinjo!
Zdaj je prišel čas:
razvijte jo,

(Pokaže predse)

da boste videli, kakšna je bila tista pomlad.
Na njej je kri fanta junaka,
pa tudi zemlja naše domovine,
cvetni prah tistega maja.

TEREZIJA: Pusti, mati!
Ne odpiraj starih ran,
čas jih je zaprl.

ANA: Razgrnite zastavo!

*(Terezija in Lovre počasi in previdno raz-
streta zavoj zmečkane zastave, ki jo obsije
luč. Tam, kjer naj bi bila znamenja ran, se
prikažejo rdeče rože, vrtnice. V letu 1991 je
ta "čudež" sprejemljiv. Vsi navzoči ostrmé
in presenečeni odstopijo. Prim.: Guadalupe,
Mexico, 1531.)*

LOVRE: Kje so znamenja ran, kje je kri?

TEREZIJA: O, Bog - iz ran in krvi so vzklike rože.
Rože poveličanja.

- IGNACIJ: Slovenska zastava - oplemenitena!
Prikazala se je v luči,
v kateri so vse rane zaceljene.
Rane junakov...
Oni so zmagali.
- LOVRE: Kri ni bila prelita zaman.
Iz krvi in bolečine je zraslo novo cvetje.
- IGNACIJ: Rože v gaju slovenstva.
- TEREZIJA: Barve te svetinje se bleste,
oprane v tolikem času pričakovanja.
- LOVRE: Ne znamenje prepira,
ampak sožitja in svobode.
- ANA: *(Se skuša dvigniti in Terezija ji pomaga.)*
Kraljica mučencev - prosi za nas!
- LOVRE: Kraljica slovenske zastave - prosi za nas!
(Drugi del stavka ponovijo vsi.)

ZASTOR

AGUSTINA

**Dramsko delo, primerno za bralno predstavo,
v dveh dejanjih in Epilogu**

OSEBE:

ANDREJ SMOLNIK, povojni naseljenec v zdomstvu
ob Srebrni reki, v Velikem Buenos
Airesu;

ELIZA, njegova žena;

ALEŠ, njun edinec, rojen v Argentini;

HELENA LOGAR, hčerka sosednje, kakih 7 km.
oddaljene ("bližnje") slovenske zdomske
družine;

Krajevni slovenski ŽUPNIK.

AGUSTINA, princesa indijanskega rodu Tehuelčev

AVTOR, v Epilogu dialog z Agustino.

ČAS:

Na začetku devetdesetih let.

KRAJ:

V obeh osnovnih dramskih dejanjih predmestno stanovanje
ANDREJA SMOLNIKA.

V Epilogu patagonska pokrajina ob jezeru Kondor, provinca
Santa Cruz.

I. DEJANJE

Aleš, Eliza, Andrej, Helena

- ALEŠ: Razumem.
Praviš, da je naš cilj v zdomstvu
dosegljiv samo v slovenski skupnosti.
- ELIZA: Ne, tako skrajnostno in zaprto ne mislim.
So možnosti - da tako rečem - tudi "zunaj",
vendar...
- ALEŠ: Jaz se hočem podati na eno takih možnih poti.
In ne bom prvi.
- ELIZA: Sin moj,
s tvojim očetom sva se že nekajkrat pogovarjala o tem.
Ti veš, on je profesor
in primerja vprašanje mešanih zakonov
s temo narodne pesmi o Lepi Vidi,
v kateri bi bila res lahko neka prispodoba.
- Šla je Lepa Vida, kamor jo je vleklo hrepenenje,
tja, kjer je sijalo južno sonce
in je bilo morje sinje kot nebo.
Ampak komaj je stopila na ladjo,
je že začutila v prsih silno željo po domu.
Z grozo se je zavedla, kaj je storila.
Nesrečna žena in mati je potem tožila v tujini,
kljub sijaju in ugodnemu življenju,
kako je njena družina razpadla...
- ALEŠ: Ne misli, da sem zavrgel, kar je bilo in je drago tebi in očetu.
Skrbi me usoda zdomstva,
ki je tudi moja usoda, čeprav sem bil rojen tukaj in sem
- kot pravimo - slovenski Argentinec.
Vendar...
pri delu sem spoznal tukajšnje dekle,
ime ji je Elvira. Prijazna,
kaj bi ti govoril,
takšna, kot so naša dekleta... da, samo jezik...
Spoznala sva se -
prišla je iz Kordobe, kjer imajo njeni starši trgovino z živili.

ELIZA: Skušala se bom sprijazniti s tvojo odločitvijo
in priznam, da imaš morda tudi več ali manj utemeljen vzrok,
a v duši se mi oglašajo pesem,
ki jo naši ljudje večkrat zapojó:
srce je žalostno...
Mislim - naša nesreča, prenešana na mladino,
ki mora z odtujenjem še naprej trpeti našo usodo,
Uboga slovenska dekleta! Lepe Vide,
izgubljene nekoč v dunajskem,
pozneje v balkanskem, egiptovskem zdomstvu
in danes - ni jih malo - tudi po ameriških velemestih.

ALEŠ: Prosim, ne spuščaj se v tako skrajno gledanje,
ne išči pretirano dramatskih razlag
izkušensko neogibne stvarnosti.

ELIZA: Slovenska skupnost ob stari Srebrni reki,
naseljena v širokem ravninskem zamahu
južnega središča zunanje Slovenije...
Naši ljudje v svetu
so bili vedno kakorkoli povezani -
gospodarsko, kulturno, družbeno.
Jaz sem iz Bele krajine, od Semiške gore,
kjer smo trdó delali na njivah in v trtju;
tvoj oče je iz zelene Štajerske
in tako pri njih kot pri nas skoraj ni bilo hiše,
ki bi ne imela koga v Ameriki.
Še zdaj hranim nekaj pisem svojega očeta,
ki je šel zdoma, za kruhom.
Bilo je nekaj let pred prvo svetovno vojno:
slovensko središče v Calumetu, v deželi bakra in gozdov,
ob severnem jezeru,
je bilo še vedno trdno povezano - že petdeset let.
Slovenski pari, poročeni v domači cerkvi,
otroci, skoraj zaprti v svoji skupnosti -
kako so bili zavezani tisti rudarji!
Moj oče je prišel tja že skoraj na koncu,
ko so se slovenska in druge skupnosti razhajale
zaradi gospodarske krize.
Zdaj pa - naša skupnost v teh širjavah...
Desetletja je vzdržala.
In vse je, končno, odvisno od vas - mladine.
Oprosti, Helena ni napačno dekle...!

- ALEŠ: Helena - malokdaj sem govoril z njo zadnji čas. Med slovenskimi fanti se slišijo sem in tja pripombe, da so naša dekleta... zadržana.
- ELIZA: Kdo bi se ne smejal! Ali bolje - užalostil. Aleš, vedno sem te skušala razumeti; še več - razumeti našo mladino, a mnogih fantov, ki so šli v mešane zakone, prav po nepotrebem, da tako rečem, res ne morem razumeti.
- ALEŠ: Priznam, do Helene si bila prijazna, tako, da si jo znala spremeniti v del naše družine. A pustiva mojo mladostno brezbržnost - to, da se odpravljam od doma, je odločitev zorenja, ki pa mi vendar kot težak sad lega na srce.
- ELIZA: Stori, kakor misliš da je najbolj prav. Vendar...
- ALEŠ: Govoriš o naši slovenski skupnosti v svetu - zate daljnem in tujem, zame ne več tako daljnem in tujem, in zanje, ki pridejo za nami, vedno manj ali nič več daljnem in tujem.
- ELIZA: Smo v zavetju slovenstva, ki je smiselnost in za nas vélika beseda - knjiga, iz katere se učimo pisati, govoriti in misliti... Ah, kaj govorim - naš skupni svet, v katerem se ohranjamo kot Slovenci in naša mladina kot ameriški Slovenci.
- ALEŠ: Vztrajam, da je za mladino, ki je bila rojena v spodnji ali zgornji Ameriki, možna tudi pot, po kateri so šli končno vsi, ki so ustvarjali ljudstva in narode na tej celini.
- ELIZA: Hočeš reči, da je naš svet tukajšnje Slovenije majhen in obsojen na zlitje?

ALEŠ: Nasprotno.
Zaupam v življenjsko moč Slovencev po svetu.
Četudi pride do zlitja slovenske krvi
v južnem ali severnem amerištvu,
je mogoče, da ne bo prišlo - to lahko rečem - še dolgo
do izgube slovenske zavesti.
To pa je tisto, kar je najvažnejše.
In tu sem tudi jaz trden.
Obenem pa sem - upam - našel dekle,
ki me razume
in sprejema mojo preteklost, moje poglede
in celo moje slovenstvo.
Takšno dekle je težko najti v svetu.

ELIZA: Ne pretiravaš zdaj ti?
Koliko časa boš ostal doma - pri nas?

ALEŠ: Ne vem.
Končno je odvisno tudi od očeta.
Težko mu bom pojasnil svoje vprašanje -
on je ves v tukajšnji Sloveniji,
v sedanjosti, ki jo veže na preteklost;
obenem pa ceni kolonialno Ameriko,
špansko in južnoameriško kulturo.
Pojasniti hočem, da je pot,
ki vodi nekoliko vstran od shojene slovenske poti v svetu,
lahko tudi še pot slovenstva.

ELIZA: Morda ni bilo prav, da smo te pustili v kolegiju.
Spremenil si se.

ALEŠ: Res, tam sem občutil bolešno spremembo -
ko da bi omagal nenadoma, sredi cvetoče pomladi,
ki se je bohotala na našem vrtu
in si mi ti govorila, da je takšna kot v Sloveniji.
Nova stvarnost je vdiral v mojo bit
in potiskala stran ter zmanjševala
tisto ustaljeno in dobro domačnost,
ki prebiva med zidovi našega doma.
Prvič sem začutil, da sem tudi jaz del
širokega, sončnega sveta,
ki je utripal zunaj, v prostoru in času bogate stvarnosti.

- ELIZA: Mlad človek naj išče.
Dostikrat je to najlepši cilj.
Naša mladina v svetu naj išče, a naj tudi
drži skupaj.
Kakšen cilj je pred njo!
Kakšne velike stvari bo lahko dosegla!
- ALEŠ: V mojem sedanjem življenju, hočem reči, v zadnjem letu
v kolegiju,
ko sem prihajal o počitnicah domov,
in zdaj pri delu,
se mi vedno bolj jasni vizija moje prihodnosti.
Morda bom moral mnogo izgubiti
za začetek in zavetje v zunanjem svetu,
a moram iti.
Čutim, da moram ven.
- ELIZA: Naši ljudje so bili trdó preizkušani,
preden so prišli sem.
Trpeli so negotovost na suhem in na morju
in tudi še dolgo po koncu vojne niso našli mirú.
Vrgli pa so se v delo in niso popustili,
dokler niso ustvarili te Slovenije,
v kateri so danes državljani.
Prav zato želim, da ostaneš z nami,
v naši skupnosti.
- ALEŠ: Z očetom moram govoriti.
- ELIZA: Vsak čas bo tu.
Pozneje pride tudi Helena.
- ALEŠ: Nisem vedel za to.
- ELIZA: Že nekaj časa je, odkar ni prišla.
- ALEŠ: Prav - danes hočem stvar urediti;
kličejo me v Kordobo.
- ELIZA: Slovenski dom...

Oče je prišel.

(Vstopi Andrej)

ANDREJ: Dober večer!
Takšna megla in vlaga sta zunaj, da človek komaj diha.
Naglo se naredi večer.

(Odloži površnik in suknjič. Prižge cigareto)

Vozila nabito polna.
Tu sem prinesel nekaj papirjev iz tovarne,
da bom pozneje delal.

ELIZA: Gotovo si utrujen. Takoj pripravim nekaj pred večerjo - čaj ali kavo...
Prižgem električno peč.

(Odide v kuhinjo)

ALEŠ: Oprosti, oče -
rad bi govoril s teboj!

ANDREJ: Že nekaj časa - odkar si se vrnil iz kolegija - si redkobeseden.
Razumem. Vstopaš v življenje
in to je težko, pa najsibo tudi v Ameriki.
Tu morda še mnogo bolj.

ALEŠ: Pravkar sem govoril tudi z materjo.
Ne bi te hotel žaliti, a odločil sem se,
da si ustvarim svoje življenje.

ANDREJ: Pomagali smo ti pri študiju - govorim tudi v imenu nekaterih prijateljev -
in ti preskrbeli primerno zaposlitev.
Za našo mladino vse!
Lahko si poiščeš življenjsko družico -
naša dekleta v svetu so steber slovenstva.

ALEŠ: Zgodilo se je, kaj vem kako - oprosti! -
da sem se odločil drugače...

ANDREJ: Misliš prekiniti svojo slovensko pot?
Se izgubiti za nas?
Je to mogoče, sin?

ALEŠ: Kdo pravi, da se izgubim?
Moja zvestoba naši skupnosti
ne bo utrpela škode in se ne bo zmanjšala.

ANDREJ: Rečeno je bilo, da nismo dokončno zapustili domovine -
to je res in bo še dolgo.
Vrednost slovenskega doma v Ameriki
je v tem, da bo še dolgo bitno in duhovno slovenski.
Obenem pa nam je drag tukajšnji svet -
v našem primeru, ob Srebrni reki,
kjer se bohotijo evkalipti in borovci
in kamor se hodimo sončit v dneh živega blišča.
Danes je važna ohranitev in bogatitev občestva:
skupni domovi po številnih predmestjih,
šolstvo, društva...
Sam sem član Slovenske kulturne akcije,
ki že desetletja goji slovensko besedo in ustvarjalnost.
Jezik, pesem, igra...
In ti se temu umakneš?

ALEŠ: S tem, da se poročim s tukajšnjim dekletom,
ni rečeno, da ne bom povezan z vami,
ki ste se zbrali v tem skupinskem zunanem slovenstvu,
na nek način podobnem tistemu,
ki so ga doživljali naši ljudje na Dunaju,
v Hamburgu in Pittsburgu,
a zdaj vendar povsem drugačnem, širšem,
ki sprejema tudi moje primere
in jih presnavlja v nove strukturne prilive.

ANDREJ: Vedno sem želel, da bi mi starejši in vi mladi
doživeli skupaj dan,
ko se bo domovina odprla velikemu, skupnemu slovenstvu.
Kako si želim, da bi se naša kri ne izgubila,
ali da bi se čim manj slovenske krvi izteklo v tujo.
To je želja nas vseh od kanadskega severa
do patagonskega juga.
Drži pa tudi - govorim v simbolično mitičnem pomenu -

da tukajšnji inkovski in araukanski bogovi
odklanjajo tujo kri,
ker tudi oni ne marajo,
da bi se žar njihovega sonca zmanjšal
in da bi staro zlato potemnelo.

ALEŠ: Jaz sem se odločil, da si ustvarim dom,
ki bo moj slovensko argentinski dom.
Ne bo edini
in ne bi rekel, da so vsi izgubljeni za slovenstvo.
To more obstajati tudi v mešanih zakonih,
kadar je medsebojna ljubezen močna
in potrpežljiva.
Mislim, da bo mogoče obdržati slovenski jezik
še nekaj prihodnjih rodov,
a slovenstvo bo lahko ob ugodnih pogojih
živelo še dolgo z angleško, špansko, nemško ali
francosko besedo.
Kdo ve? Morda bodo cenili Prešerna še bolj.

ANDREJ: Ob Srebrni reki in pod Kordiljerami
se trdnó oklepamo vsega, kar je naše.
Kakšna škoda za vsakega mladega člana slovenske
skupnosti,
ki se odtegne od nje!
In vedeti moramo, da je ta škoda dvojna,
kajti za vsakega fanta, ki - v našem svetu - odide
v argentinsko družbo,
je zapuščeno tudi eno slovensko dekle;
in vsako naše dekle, ki se poroči z Američanom - južnim
ali severnim -
manjka slovenskemu fantu in eni slovenski družini v svetu.
Tako bodo naši domovi raztreseni po teh južnih dobravah,
kjer se bodo igrali slovenski otroci...
a nekaj jih bo manjkalo.

ALEŠ: Zelo mi je žal, oče! -
A v moji odločitvi je smisel mojega življenja.

ANDREJ: Ne morem te siliti, a prosim te - ne pre nagli se.
Ostani v naši skupnosti,

v tej atlantsko ameriški Sloveniji,
v kateri je potrebna tolika vera in odpoved.

(Vstopi Eliza, prinese kavo)

Pozneje bova še govorila.
Morda smo se preveč posvečali politiki,
materialnemu grajenju
in premalo človeškemu bogastvu mladine,
premalo globljemu pomenu: biti Slovenec in biti mlad
Slovenec v svetu.

(Odide v kuhinjo)

ELIZA: Aleš, ali nisi morda očeta užalil?
Bi ne bilo bolje počakati še nekaj časa?

Helena bo prišla - ve, da si doma.
Vzemi kavo, očetu jo nesem v kuhinjo.

(Eliza odide. Aleš vzame knjigo, ki jo prelistava, medtem ko pije kavo. Po nekaj trenutkih se Eliza vrne in pripelje Heleno)

Kar naprej, Helena! Pričakovali smo te.
Dober večer!

ALEŠ: Dober večer, Helena!
Sedi, prosim.
Vesel sem, da si prišla.

(Eliza odide v kuhinjo)

HELENA: Prišla sem... da te pozdravim, Aleš.
Zvedela sem za tvoj odhod -
kakšno presenečenje si nam pripravil!

ALEŠ: Pričakoval sem te. Rad bi govoril s tabo, Helena.
Bila si luč mi v mnogih sivih dneh
in svetlih, ko sva bila si kakor brat in sestra.
Zdaj pa se vprašujem - ali je mogoče,
da sem se odločil za nekaj povsem drugega;

ne za sever, ampak za jug.
V vihri časa sem izgubil smer,
namesto da bi se ravnal po soncu...
In zdaj se prepričujem, da je moja odločitev dobra.

HELENA: Kaj pravita oče in mati

ALEŠ: Težko jima je razumeti;
posebno očeta ne bom mogel prepričati.
Razumem ga, on ima svoje razloge.

HELENA: Samo tvoja odločitev je važna.
Bodi ji zvest in hodi za svojo srečo.
Ah, sreča... nad jutranjo zoro je postavljena,
prav blizu sonca.
- Ti odhajaš na pot, ki bo polna iskanja
in ustvarjanja nečesa novega, sončnega.

ALEŠ: V srcu pa bo ostal spomin na preteklost,
na tisto pred odhodom... na čas brez hitečih poti.

HELENA: Tudi jaz imam svojo pot - morda je za morjem,
kakor v pesmi.
Oprosti, Aleš! Zadnje čase sem ti bila nekoliko tuja.
Kljub temu sem dosti mislila nate.
A kaj bi zdaj govorila -
vesela sem, da sem nekaj trenutkov s teboj -
nekaj slovenskih trenutkov.

ALEŠ: Zavedam se, Helena, svoje sebičnosti...

HELENA: Ne razumeš me, Aleš.
Pojdi, pojdi svojo pot -
izbral si jo kot naravno rešitev iz mladostnega nemira.
Reši svoj čas! Najdi ljubezen!
Jaz bi ti dala - ko bi bilo mogoče -
preprosto slovensko ljubezen,
mirno in vdano, ne ožarjeno v velikem soncu.
Nekje je nov svet,
nov dom.

Pojdi ga iskat, tako mora biti!
Morda boš našel svojo srečo...

*(Nepričakovano ga poljubi in nato naglo
odide. Aleš obstoji, osupnjen)*

II. DEJANJE

Andrej, Eliza, župnik, Aleš

ANDREJ: Kako se spreminja svet!
Fraza - a danes stvarna resnica.
Kakšen konec stoletja!
In mi že skoraj polovico tega časa tukaj.

ELIZA: Upam, da nimaš nič proti,
če ne grem jutri s teboj na predavanje,
ki ga prireja Kulturna akcija.
Ne morem iti; želim biti sama, doma.

ANDREJ: Predavatelj je iz Slovenije.

ELIZA: Zelo bi me zanimalo, a tokrat ostanem doma.

ANDREJ: Kakšno živahno kulturno življenje
v petdesetih, šestdesetih, sedemdesetih letih!
Danes je mnogo tega minilo... ni več ljudi.

Bilo nam je - dejal bi - slovensko lepó in domače.
Nepozabna leta razcveta slovenske kulture
in domačijstva
ob Srebrni reki.

*(Potrka in vstopi krajevni slovenski župnik,
družinski prijatelj)*

ŽUPNIK: Dober večer želim!
Oprostite da vstopam tako nenadoma.

ANDREJ: Naprej, prosim. Dober večer tudi vam, gospod.
Sedite. Eliza, pripravi kavo.

ŽUPNIK: Ne bi prišel nocoj,
če me ne bi napotila dva dogodka v naši skupnosti,
ki sta me globoko prizadela. Zato - oprostite!

ANDREJ: Gospod župnik, menda vendar ni spet kdo naših...?

ŽUPNIK: Tako je. Joža, vaš toliko dejavni član pri Kulturni akciji
je odšel za vedno.
Danes dopoldne. Bil je nekaj bolan, kot veste -
starejša generacija...

ANDREJ: Eden naših ustanovnih članov.

ŽUPNIK: Prišel je na cilj.

ANDREJ: V desetletja gre zdomstvo
in kamor pogledam - znamenja cilja;
Dejal bi: kresovi, ki zagore zdaj tu, zdaj tam.
Tako se vžigajo naši vozovi
v ognjih nepovrata,
v tem ravninskem suhotravnatem svetu.

ŽUPNIK: Res je. Tudi mene skrbé toliki odhodi.

ANDREJ: Desetletja sem se zagrizel v mir
in se pametno umikal spominom,
zanosno upal na bogate sadove naše ustvarjalnosti,
ki so mnogi sicer res dozoreli -
zdaj pa ta stvarnost odhodov, takšnih ali drugačnih.

(Eliza prinese kavo in prisede)

ELIZA: Napol sem slišala, da je spet udarilo v našo skupnost.

ŽUPNIK: Na žalost, gospa.
Joža nas je zapustil. Po kratki bolezni.

ELIZA: Naši najboljši...
Vzemite, gospod, kavo! - Veste, tudi naš Aleš odhaja.
Seveda, v drugem pomenu.

ŽUPNIK: Aleš odhaja?

ANDREJ: Da.

(vstopi Aleš)

ALEŠ: Dober večer, gospod!

ŽUPNIK: O, dober večer, Aleš!
Slišim, da greš... da odhajaš. Je to res?

ALEŠ: Odhod sam je formalnost,
zaenkrat pomeni le spremembo zaposlitve.
Dovolite, da vam povem:
spoznal sem tukajšnje dekle -

ŽUPNIK: Razumem.
Stvar sama na sebi nima ničesar slabega;
vsakdo si more poiskati življenjsko srečo tu ali tam -
v domačem ali nedomačem okolju.
Ne rečem "tujem", saj po tolikih letih si že nismo tujci,
ali vsaj ne pravi tujci, s tukajšnjimi ljudmi.
Vendar je nekaj, kar nas prizadene,
kadar se slovensko dekle,
rojeno tukaj in po tukajšnjih zakonih Argentinka,
poroči s tukajšnjim fantom.
In kadar se slovenski fant
zaljubi v tukajšnje dekle in se z njo poroči
(ko da bi ne bilo naših deklet dovolj).
Da, narodnostno mešani zakoni - to je, kar nas nekje
v globini boli.

ALEŠ: Slovenska skupnost, kakor tudi večina drugih,
ne more ostati za vedno zaprta.

ANDREJ: Užaloščeni smo kot tisti starec,
ki se je razveselil sina in njegovih otrok,
ki so prišli na obisk iz Amerike v stari kraj.
Vse skrivnosti in lepote svoje slovenske zemlje
jim je hotel razkazati,
pa je spoznal, globoko potr in užaljen,
da se z vnuki ne more več pogovoriti v svojem jeziku.

ŽUPNIK: Naša beseda - prvorojena in sveta stvar.
A da ne pozabim - zato sem pravzaprav tudi prišel:
Aleš, sporočiti ti moram, za kar sem bil naprošen,
da je Helena danes zjutraj odpotovala - za vedno
ali vsaj za dolgo časa.

ALEŠ: Odpotovala?
Kam je odpotovala? Zakaj?
Je to mogoče?

ŽUPNIK: Odhod je bil nagel, a se je pripravljala že nekaj časa,
morda že kako leto.
Odšla je v domovino...

ALEŠ: Domov, v Slovenijo?

ŽUPNIK: Da. Tam se bo pridružila družbi deklet,
ki gredo na delo v misijone.
S tem se je približala poklicu,
katerega je začutila sredi sodobnega sveta.

ALEŠ: Še vedno ne razumem.
Tisto dekle, ki me je tako poslušala,
ko sem jaz govoril o sebi in razvijal svoje načrte...?

ŽUPNIK: In še to: prosila me je, naj ti izročim tole knjigo.
Namesto slovesa - ker ni mogla priti.

(Izroči knjigo Alešu, ki jo odvijte)

ALEŠ: Prešeren...!

ANDREJ: Poezije doktorja Franceta Prešerna?

ALEŠ: Brala sva jih skupaj,
ko sva se pripravljala za izpit v slovenski šoli.

ŽUPNIK: Lep dar za slovo.

ANDREJ: Spet nekaj naše krvi manj
v teh slovenskih žilah, tako ranljivih
in zunanjih.
Vsaka kaplja je dragocena... nenadomestna.

ŽUPNIK: *(Se dvigne)*

V vinogradu tukajšnjega slovenstva bo vedno več dela
in vedno manj delavcev...
A kaj pridigujem!
Izročil sem sporočilo -
eno žalostno in drugo
ne dosti manj žalostno.
Ko pridem prihodnjič, se bomo kaj več pogovorili.

ELIZA: Vedno ste nam dobrodošli!

ANDREJ: Če je že tako, bom pospremil gospoda do njegovega avta.

ŽUPNIK: Že dobro, Hvala!
Lahko noč in na svidenje!
Lahko noč, gospa Eliza.
Lahko noč Aleš!

(Odideta župnik in Andrej)

ELIZA: *(Čez nekaj časa)*

Nerazumljivo!
Zakaj je odšla Helena?
Iz katerega neznanega, globljega vzroka, se vprašujem.
Si ti vedel kaj o tem, Aleš?
Drugo vprašanje: kaj boš storil zdaj ti?
Ona - domov.
Ti - še globlje na tuje?

ALEŠ: Vest o Heleninem nenadnem odhodu
me je presenetila -
da, globoko pretresla.
Odkrila je mojo usodo: biti na poti...
na slovenski poti.

ELIZA: Toliko let je hodila k nam,
da bi človek pričakoval...

ALEŠ: V tem trenutku sem se znašel sredi neskončne planjave
- sam.

Vprašujem se: kaj naj storim? Naj čakam in zorim?
Eno vem - Helena je pokazala pot,
ona mi je dala najmočnejši odgovor s svojim odhodom
in svojo odločitvijo.
Moji načrti so nenadoma razvrednoteni;
začutil sem, ko da bi se me dotaknila neka sila,
ki me zadržuje, da se ne morem umakniti,
da ne morem oditi od svojih.
Je to mogoče...?

ELIZA: To so naše prošnje.
Ne odhajajte, otroci!
Ne izgublajte se!
Ustvarjajte svojo domovino v svetu.

EPILOG

Nastopi AVTOR, ki je tu - kot v vsakem dramskem delu - soigralec in tisti, ki delo prvi doživlja;

AGUSTINA, princesa indijanskega rodu Tehuelčev. (Sodelovala z raziskovalci in znanstveniki v Patagoniji; umrla v popolni pozabi in uboštvu. Guillermo Terrera: Kasíki - indijanski poglavarji v argentinski zgodovini.)

AVTOR: Nakazani dramski dogodki, stopnjevani ob koncu dvatisočletja, so zajemali moje življenje, a notranja prizadetost ni nastopala samo v meni, ampak tudi v mojih najbližjih. Videl sem njihova tiha razočaranja; upal sem, da bom s prikazovanjem ublažil - vsaj pri sebi - težave vživljanja v nov svet, pa ni bilo tako. Zato sem neki dan pobral svoje stvari in se odpravil na pot - na jug. Ta mi je že dolgo pomenil edinstveno bogastvo Amerike. Patagonija širnih obzorij, kjer se neizmerna ravnina in nebo stikata v logični transcendenci; svet mogočnih andskih vrhov in čistih jezer... Tam, v provinci Santa Cruz, nedaleč od Puščavskega jezera, leži eno od številnih majhnih

gorskih jezer - Kondor - sinje kot ribje oko. Sameva v dolini med dvema pogorjema, ki ne dosemeta dva tisoč metrov višine, kot začarano sredi kamnitega kršja in gozdov. S Puščavskim jezerom, na severu, ga veže reka Vueltas, ki se na jugu izliva v veliko jezero Viedma. Ob tistem malem jezeru - ni dosti večje kot Blejsko jezero - se je naselila v bogve katerem času skupina Araukancev (danes ime za Mapuče, Tehuelče in dr.), ki so živeli povečini v šotorih ali lesenih kolibah. Tja me je vleklo bogastvo narave, obenem pa "nedotaknjenost" ameriškega ljudstva, ki sem ga spoštoval, čeprav ne povsem razumel. In ob tistem jezeru sem srečal Agustino, hčerko starega poglavarja Tehuelčev. Princessa Agustina - visoka, kot vsi njenega rodu, rahlo rdečkaste polti, temno sinjih oči in plemenitega obraza, blizu petdesetih let - ni bila zame samo zanimivost kraja, ampak - tako sem upal - tudi ključ za razumetje nekaterih vprašanj, ki so me vznemirjala. A bila je nedostopna bolj kot sem pričakoval. Kot prava nomadkinja je nemalokrat odjezdila na konju in je ni bilo dneve nazaj; s kopjem iz bambusa in metalnim jermenom je pohajala za divjačino, obenem pa se umikala pred ljudmi. Dolgo sem čakal na priliko, da bi govoril z njo - vsi ostali njenega rodu namreč niso razumeli in še manj govorili dovolj špansko. Vedno bolj se mi je porajala želja, da bi slišal iz njenih ust glas stare Amerike, morda tudi njeno modrost, njene izkušnje. Nazadnje sem nekega dne proti večeru našel Agustino pri jezeru, kjer se je umivala v hladni vodi, oblečena v barvito tuniko. Ogovoril sem jo z besedami, ki so zvene le v nekaki izzivajoči negotovosti:

"Agustina...! Edina tukaj, ki razumeš moje besede...!"

Nekaj trenutkov ni odgovorila, samo pogled se ji je zaostрил.

AGUSTINA: "Govorim tehuelče, mapuče in špansko. Poznam svoje ljudi, njihovo zgodovino, življenje in - umiranje. Poznam pa tudi belega človeka - huinka..."

Te besede je izgovorila z vidnim prezirom.

“A ti nisi huinka - tudi tebe poznam.”

AVTOR: “Agustina, hotel bi govoriti s teboj.”

AGUSTINA: “Govoriti - o čem ?”

AVTOR: “So stvari, ki jih ne razumem... Ne v življenju, ne v knjigi. Bojim se za svoje ljudi.”

Nisem mogel govoriti naravnost. Kako naj bi razložil nekaj preprostega, samo po sebi razumljivega, ki me pa vendar globoko prizadeva. Poskusil sem s poezijo - verz iz Becquerja, ob katerem sem se že nekaj časa ustavljal, mi je prišel najprej na misel:

“Kot se železo umakne iz rane, tako bi tvojo ljubezen iztrgal iz srca...”

AGUSTINA: “Kaj je to ?”
Z začudenjem in vprašujoče je pogledala.

AVTOR: “Pesem, ki jo je napisal španski pesnik Becquer. Mor-da si že slišala o njem - marsikaj more povedati...”

AGUSTINA: Za trenutek se je zamislila, nato pa skoraj razdraženo vzkliknila. Razumela je, kaj sem hotel reči in kaj me vznemirja.

“Zgrešeno ! Ljubezni ni mogoče izsiliti - nikomur je ni mogoče iztrgati iz srca. To bi bilo lahko...! Nekaj podobnega delajo moji ljudje, kadar zažgejo vse, kar je bilo last umrlega - od ponča do konja. Nesmisel. Duh mrtvega in celó njegovo telo ostane, kjer se mu poljubi.”

Umolknila je, nato pa se nasmehnila.

“Tisti Becquer mora biti pravi... huinka !”

AVTOR: “Nikakor. Dober španski pesnik je, romantik - bolan, jetičen, je iskal delo...”

AGUSTINA: Spet ironičen nasmeh.

“Tisto o jetiki lahko razumem. Oni so jo prinesli tudi nam.”

AVTOR: Videl sem, da bo to moj prvi in zadnji razgovor z Agustino, princeso Tehuelčev, na bregu jezera Kondor.

“Vendar, kaj je... ljubezen ?”

Ob tem vprašanju sem se bežno zazrl v njene lepe oči, ki jih ni umaknila.

AGUSTINA: Nekaj časa je minilo, da je odgovorila, medtem, ko je že odhajala. Odgovorila pa je komaj slišno in osebno prizadeto:

“Bila je kot cvet amankaya, ki je zvenel, preden se je razcvetel. Kaj naj bi dekle iz rodu Tehuelčev pričakovalo od belega človeka...? Od tiste pomladi je on zame - samo huinka.”

Nato se je še enkrat približala in dvignila svoj lep obraz, ki se je že jesenil, in mi glasno dejala:

“A tvoji ljudje niso huinka !”

TRI POETIČNE DRAME so izšle v knjižni obliki v Meddobju in v 25. separatnih (bibliofilskih) izvodih, v Buenos Airesu, maja 1995.

KNJIŽEVNOST V PUBLIKACIJAH SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE (SKA) (Ob štiridesetletnici njene ustanovitve)

O ustanovitvi, ustanoviteljih in o programu ustanove z imenom *Slovenska kulturna akcija*, ki je nastala 1954 v krogu slovenske nazorske emigracije v Buenos Airesu, je objavljenih več razprav, med pomembnejšimi pa sta knjigi, ki sta posvečeni prav štiridesetletnici te kulturne ustanove, ki združuje organizacijo kulturnega delovanja na književnem, glasbenem, likovnem ter filozofskem in tudi izobraževalnem področju. To sta publikaciji Andreja Rota *Republika duhov* (Ljubljana, DZS 1994) in *Zbornik slovenske kulturne akcije 1954-1994* (Buenos Aires - Celje, MD 1994), katerih izbrano gradivo pomeni temeljito informacijo o razvoju in vsebini delovanja SKA.

Ob publikacijah Svobodne Slovenije (Koledar-Zbornik Svobodne Slovenije in vrsta knjižnih izdaj) in še prenekatero založniške organizacije Slovencev v Argentini, ki je navadno ob periodičnem tisku izdajala tudi samostojne knjige, je najboljše založniško delo in po organizacijski celovitosti najvplivnejše delovanje pokazala prav Slovenska kulturna akcija.

SKA je pripravljala kulturne večere, predavanja, gledališke uprizoritve, likovne razstave in koncerte, med publikacijami pa je prevzela *Vrednote* (kulturna revija), ustanovila časopis *Glas SKA* in predvsem pomembno osrednjo literarno revijo *Meddobje* (prva urednika Zorko Simčič in Ruda Jurčec), ki prinaša književne prispevke, kritiko, esejistiko, polemiko in razprave o širši problematiki Slovencev po svetu: revija namreč ves čas s svojo odprtostjo združuje ustvarjalce z vseh koncev sveta, kjer so delali in še delajo slovenski intelektualci, tudi zamejstvu in deloma tudi iz matične domovine.

Književno ustvarjanje sodi med osrednje in najzanimivejše gradivo v delovanju SKA: v zadnjih letih je tudi v Sloveniji izšlo nekaj pomembnejših knjig, ki so v povojnem času izšle v Argentini,

med njimi sta tudi dve knjigi osrednjega pisatelja nazorske emigracije Zorka Simčiča, roman *Človek na obeh straneh stene* (Ljubljana, ZSK 1991) ter *Odhojene stopinje* (izbor kratke proze in drama Zgodaj dopolnjena mladost, Celje, MD 1993), pa tudi Franceta Papeža *Zapisi iz zdomstva* (Ljubljana, NR 1993), reprint *Velike črne maše za pobite Slovence* Tineta Debeljaka (Ljubljana, Karantanija 1990), poezija Tineta Debeljaka *Čolnar iz daljav* (Matibor, Obzorja 1993, študija Denisa Poniža), Zbornik s simpozija o Dr. Tinetu Debeljaku *Domovina in svet* (Karantanija-SKA, B.A., 1991), Toneta Brulca *Vardevanje angelčka* (Ljubljana, Mihelač 1993), Stanka Kocipra zbirka črtic *Mertik* (Kondor, Ljubljana, MK 1994) in roman *Goričanec* (Maribor, Obzorja 1993, študija J. Pogačnik), izbor mladinskih pripovedi in pesmi Mirka Kunčiča, filozofski spisi Vinka Brumna *Argentinski spisi* (Ljubljana, SM 1992), antologija emigrantske proze *Pod južnim križem* (Celje, MD 1992), kratke proze *Ob Srebrni reki* (Ljubljana, MK 1992), antologija poezije *To drevo na tujem raste* (Ljubljana, Aleph 1990) in še druge, tudi drobna antologija *Besede so ostale kot semena* (Ljubljana, 24. SSJLK 1990).

Mnogo dragocenega informativnega gradiva in kritičnih analiz zbranega v posebni rubriki Zamejsko in zdomsko slovstvo v tržaški reviji Mladika, v kateri redno objavlja Martin Jevnikar, ki od sredine šestdesetih let spremlja dogajanje v slovenski književnosti po svetu. Ob tem velja omeniti tudi prispevke Jožeta Pogačnika (Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo, TRST 1992), Tarasa Kermaunerja, Franceta Pibernika, Irene Mislej, Denisa Poniža, Leva Detele, Marka Jenšterleta in Zore Tavčar (z vrsto radijskih predstavitev), prispevke v Enciklopediji Slovenije in bibliografsko delo Marjana Pertota (knjižnica Dušana Černeta v Trstu) z dvema knjigama Bibliografije slovenskega tiska v Argentini 1945-87 (knjige, Trst 1987) in bibliografija časopisja 1945-1990 (Trst 1991), ter rokopisnega oddelka NUK v Ljubljani.

Pogled na književno ustvarjanje v okviru založniške dejavnosti SKA daje sliko raznovrstnosti po zvrsteh in po pomenu književnih besedil: med knjigami poezije, pripovedništva, spominske in esejistične proze, mladinske in gorniške proze ter prevodov so nekatera najpomembnejša dejanja kulturnega snovanja Slovencev v eksilu. Velik del ustvarjanja je zajet v reviji Meddobje, v knjižnih izdajah, za kastere je značilna tudi velika skrb za likovno obogatitev publikacij, pa lahko v razvoju nastajanja in objavljanja opazujemo vsebinski lok idejnega in slogovnega gibanja.

Poezija je kot osrednja književna zvrst že po tradiciji slovenske književnosti najbolj v ospredju. Med pesniškimi opusi izstopa obsežno pesniško ustvarjanje *Vladimirja Kosa* (1924) (zbirke *Križev pot prosečih*, 1955, *Ljubezen, smrt In še kaj*, 1971, *Spev o naši gori*, 1987, *Tišoč in dva verza*, 1991, v Tokiu pa zbirka *Dober večer, Tokyo*, 1960), ki objavlja v večini zdomskih in zamejskih revij religiozno poezijo, prigodniške pesmi (vsak dogodek, o katerem piše, se mu oblikuje v verze) in še posebej poudarja vredno refleksivno poezijo, ki je samosvoj prispevek k slovenski poeziji; zanjo je značilno povezovanje vplivov klasične japonske pesniške forme s prviniami slovenskega ekspresionizma. Njegove pesmi so bogate s pesniškimi podobami, s katerimi izraža posebno mesto v dinamičnem položaju med duhovniškim poklicem, vizijo spominov na otroštvo z živimi podobami slovenske pokrajine in doživetjem sodobnega sveta v dotiku s pesnikovo etično občutljivostjo in smerjo modernega razvoja, ki se odpira v vesolje. Najboljše Kosove pesmi so v zgoščenem, domala aforističnem kratkem verzu, in izpričujejo moč duha in čutenja, prežetega z estetiko vzhodnega obzorja, v katerem slovenski pesniški jezik dobi poseben zven in svojevrsten pomen.

Tako kot je tudi poezija Tineta Debeljaka izšla iz dominsve-tovske poezije, ji je sledila tudi ustvarjalnost *Karla Vladimirja Truhlarja* (1912-1978). Tine Debeljak (1903-1989) je svoje pesniške zbirke (razen besedila za oratorij *Irenej Friderik Baraga* (SKA 1957) izdal pri Svobodni Sloveniji (*Velika črna Maša za pobite Slovence*, 1949, *Poljub*, 1951, *Mariji*, 1954), v organizacijskih pobudah pa je nedvomno pomenil eno izmed vodilnih ustvarjalnih sil SKA.

Pesniški zbirki *Vladimirja Truhlarja Nova zemlja*, 1958, in *Rdeče bivanje*, 1961, sta pesnika umestili v vrh slovenske poezije v eksilu. Truhlarjeva poezija gradi s sozvočjem religioznih prispodob in s poetsko lepoto vizualnih prvin, upesnjenih v okvir za pesnika najpomembnejšega tematskega območja - ontološkega razmišljanja. Truhlarjeve pesmi se odlikujejo z umirjenimi barvami in rahlostjo verznega tkiva, ki zaradi mirnih ritmičnih prehodov daje vtis statičnosti, v kateri tem izraziteje izstopa modrost pesnikovih spoznanj o stiku intimnega sveta z obdajajočo ga resničnostjo. Ustvarjal je največ v Rimu, nekaj časa tudi v Sloveniji, kjer sta izšli dve zbirki: *V dnevih šumi ocean*, 1969, ter *Luč iz črne prsti*, 1973.

Poezijo je pisal pripovednik *Karel Mauser* (1914-1977), ki mu je SKA izdala posthumno zbirko *Zemlja sem in večnost*, 1978. Pisal je duhovno razpoložensko poezijo - Tine Debeljak njegove pesmi imenuje "pastelna tihožitja" - pri čemer je opazna pesnikova navdušenost nad Murnovo poezijo. V zbirki je objavljena tudi trpko-svečana pesem *Mrtvi živim*, ki je nastala leta 1946.

Edina pesnica s samostojno pesniško zbirko med zdomskimi pesniki je *Milena Šoukal* (1922) z zbirko *Pesmi*, 1968. Intimno-izpovedna poezija vsebuje nekatere tipične prvine objektivnega časa in prostora, v katerem je nastajala zdomska književnost, a prepesnjene v metafore, ki njenim krčevitim verzom odvzamejo neprosrednost sporočila. Za njene pesmi je značilna simbolika podob iz narave, dramatično stopnjevanje notranje duševne razdvojenosti med intimno stisko in življensko voljo, kar poudarjajo ekspresionistične močne barve in silovit, krčevit verz, ki ga ne blaži vokalno blagozvočje. Milena Šoukal je subtilna, strastna raziskovalka človeške duše in čustvovanja in iščoča oblikovalka pesniške pobobe.

Pesniki Šoukalovi se kasneje s samostojno zbirko pri SKA pridruži še *Dolores Terseglav* z zbirko pesmi *Ladijski dnevnik*, 1989, v kateri 130 pesmi v štirih obsežnih ciklih izpoveduje potovanje skozi življenje: odkrite pesmi, pogosto v sonetni formi, z urejenim ritmom in rimo in naslonjene na motta iz Kocbekove poezije.

Osrednji pesniški skupini v SKA pripadata *France Papež* (1924) in *Tine Debeljak ml.* (1936) - France Papež je kot urednik ali sourednik soustvarjal podobo slovenske književnosti v zdomstvu. Njegova prva pesniška zbirka *Osnovno govorjenje* (1957) odseva razpoloženje prvih ustvarjalnih let pesnika, ki je s samospraševanjem želel odkriti vzvode sedanjosti in prihodnosti in s tem možnosti za reševanje bivanjske stiske z iskanjem novih besed, ki bi odklenile nevidna vrata v pozitivno bivanje, v pot iz stiske v polno življenje. "Ali je rešitev mogoča?" se sprašuje v eni izmed pesmi, ki je postavljena v situacijo v Troji, in odgovarja: "Rešitev je v vpraševanju in v bedenju...", rešitev je v izgovarjanju misli, ki težijo k novemu začetku. Za Papeževo poezijo je značilna svobodna forma, včasih dolg, epski verz, ki pripoveduje o notranji razsežnosti razmišljanja in opazovanje scen, v katerih pesnik pogosto ni sam, giblje se v dialogu in v soočenju s skupno stisko.

Zaokroženo razvojno podobo Papeževe poezije daje zbirka *Dva svetova* (1985). Osnovni poetični izhodišči sta spomin na otroštvo in mladost v svetli, idilični podobi domačega kraja, na drugi strani pa dramatični prelom v vojni, pretresena človeška skupnost, ki pred praznim, novim prostorom išče obliko preživetja in izhod iz meglene sedanjosti, v kateri pesnik razpozna svetle točke življenjskega smisla. Tudi Papeževa zbirka esejističnih in spominskih besedil *Zapisi iz zdomstva* (1957) se navezuje na isto tematiko: na poetičen način so v pripovedi predstavljene življenjske situacije razseljenih Slovencev v Argentini.

Tine Debeljak ml. je najprej z *Vinkom Rodetom* izdal zbirko *Pesmi iz pampe* (1965), svoj pesniški razvoj pa potrdil s samostojno zbirko *Prsti časa* (1986). V tematiki se je njegova poezija povsem odmaknila od centralne tematike zdomske poezije - vojnih in povojnih dogodkov ter stiske z zdomstvu. Barvitost njegove poezije, ki nekoliko spominja na kontrastne prvine slovenskega ekspresionizma, je sprejel najbrž tudi iz virov svetovne, gotovo tudi iz argentinske kulturne sfere. Debeljakov pesniški svet je predvsem obrnjen navznoter, k iskanju intimnega odziva na svet, ki ni več izrecno poudarjen kot svet narodove razseljene skupnosti na usodnem robu življenja. Debeljakova pesniška poetika črpa iz slikovitih podob zemlje, razgibanosti tal, pampe, ki v spremembah časovnih demenzij žari v presenetljivih in močnih barvah in poudarjeni zvočni podobi besed, s katero pesnik ponazarja dinamiko svojega čutenja. Pesmi so kratke, zgoščene in preiščene v strogih poantah, ko se nenadejano srečata temni in svetli pol pesnikovega doživetja.

Tudi *Vinko Rode* (1932) je s samostojno zbirko *Nekje je stvarnost prozorna* (1987) dopolnil podobo svojega pesniškega razvoja: poezija v tej zbirki je poudarjeno svetla, radoživa in optimistična, prava hvalnica življenja in lepote argentinske pokrajine, ki je slovenski pesniški govorici dala novo dimenzijo. Med pesniki, ki objavljajo v Meddobju, so še *Pavel Fajdiga*, *Andrej Rot*, *Joža Lovrenčič ml.*, *Pavle Štrukelj*, *Majda Volovšek*, *Franc Sodja*, *Anton Brezovnik*, *Karel Rakovec*, ki piše sonete in predvsem prevaja svetovne pesnike, pomembna pesnika, *Rafko Vodeb* (zbirka *Človek sem je izdal Tabor, B.A. 1958*) in *Branko Rozman* (zbirka *Na steni spi čas*, Rim 1954), *Branko Rebozov* z ironično-humorno poezijo in drugi. Med pomembnimi dejanji v tej vrsti je tudi obsežna *Antologija slovenskega zdomskega pesništva* (1980), ki sta jo uredila *France Papež*, ki je napisal tudi uvod, in *Tine Debeljak*, z biobibliografskim spremnim besedilom.

Pripovedništvo je v antologijski obliki izšlo že l.1960, ko je Alojzij Geržinič uredil antologijo *Dnevi smrtnikov*, ki zajema le ožji krog pisateljev.

Pripovedništvo v SKA vsebuje romane, nevelistične zbirke, povesti, mladinsko prozo, spominsko, esejistično in planinsko prozo. Prva knjiga proze v SKA je bila zbirka črtic *Mertik* (1954) *Stanka Kocipra* (1917), s katero se zdomska proza navezuje na trideseta leta slovenske književnosti s pripovednimi skicami iz vaškega življenja, v katerem je v ospredju človeška čustvena navezanost na zemljo in družino. 1957 se je zbirki pridružila še ena Kociprova knjiga, *Na božji dlani*. Med najpomembnejšimi pripovednimi deli v SKA je vsekakor roman *Zorka Simčiča* (1921) *Človek na obeh straneh stene* (1957), odlični roman z moderno pripovedno tehniko, eksistencialno problematiko sodobnega človeka, ujetega v dvome lastnega intimnega sveta in kaotičnega časa, razpetega med dva svetova, vrženega v nejasnost, ki se v pripovedi ustvarjalno oblikuje v sugestivni, dramatični slog. Zunaj SKA je objavil še dramo *Zgodaj dopolnjena mladost* (1967) pesniško zbirko *Korenine večnosti* (1974), za otroke je napisal besedilo *Čarovnik začarane doline: Družina Zebedej* (1972,1980), povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide*, 1990, in literarnozgodovinski učbenik *Obris zgodovine slovenskega slovstva*, 1966. Matična domovina je Zorka Simčiča in njegovo delo počastila z nagrado Prešernovega sklada 1993.

Med romani izstopa Ljubljanski triptih *Ruda Jurčeca* (1905-1975), ki pripoveduje o usodnem trenutku, v katerega so ujete centralne osebe, ki se razhajajo v razdvojenosti in duševni napetosti, nihajoč med srečno idilo, polno smeha, ter nenadno situacijo, ki prinaša strah in mračno prihodnost. Pripoved temelji na spopadu moralne moči in nemoči, ki usmerja motivacijo oseb pri njihovih odločitvah in usodah. Za Jurčeca je značilen intelektualno oster pripovedni način in dialoška zgradba. Napisal je tudi več odličnih novel (*Carmen de Patagones*, *Vuzmenice*, *Requiem in re*), za prepoznavanje njegovih pogledov na politiko in zgodovino pa je še posebej zanimivo njegovo nedokončano spominsko-dokumentarno delo *Skozi luči in sence I-III* (izšlo pri Editorial Baraga, 1964,1966,1969).

Pripovednik *Karel Mauser* je pri SKA izdal več svojih domačijskih povesti, najpomembnejše delo pa je roman o drugi svetovni vojni *Ljudje pod bičem I-III* (1964,1965,1966), v katerem se prepletajo družbene, politične, čustveno-psihološke in mo-

ralno-nazorske idejne prvine. Široko fabulativno zastavljeno pripoved prežema za Mauserja značilen humanizem (kot v romanu Kaplan Klemen, 1965, ali v romanu Le eno je potrebno, 1980), vnesel pa je tudi nekaj za slovensko pripovedništvo zanimivih in novih motivnih prvin (predvsem v zvezi z ženskimi osebami).

SKA je natisnila tri knjige *Franka Bukviča* (1923), povesti *Ljudje iz Olšnice*, 1973, *Zgodbe o zdomcih in še kaj*, 1979 in njegov najpomembnejši roman *Vojna in revolucija*, 1983, s slikovito in fabulativno izjemno gosto pripovedjo o vojni, z značilno dinamično sceno, z množičnimi prizori, dramatičnimi usodami literarnih oseb kar v pripovedi daje realistično panoramo vojnega dogajanja.

Povest iz domobranskega življenja je pri SKA izdal *Alojz Ilija* (1905-1982) z naslovom *Huda pravda*, 1971. Isti pisatelj je tudi avtor zgodovinskega romana o Judih v Ljubljani (*Zadnji rabin v Ljubljani*, Celovec 1975).

Med pripovedniki je tudi mladinski pisatelj in pesnik *Mirko Kunčič* (1899-1984) z mladinskim delom *Gorjančev Pavlek*, 1958, *Že med vojnama priljubljeni mladinski pisatelj je v Argentini svoje pripovedno in pesniško delo nadaljeval z vključitvijo novih tem in pri tem tradicionalne motive slovenskih pravljic združeval z motivi iz indijanskega življenja in argentinske narave. Stik dveh različnih svetov je značilen tudi za dolgo povest o Gorjančevem Pavleku, ki v podzavesti iz Argentine z vesoljskim plovilom potuje v pravljичni gorenjski planinski in podzemeljski svet, kjer sreča množico pravljичnih bitij (tudi iz Vandotovih zgodb), hkrati pa pisatelj pritegne še motive, ki pomenijo slovenstvo: zgodovinske osebe, književnike, geografske značilnosti. Dva svetova simbolno povezuje tudi motiv potovanja in ideja zakoreninjenosti v slovenski duhovni svet.*

Esejistična proza je v Argentini dala dva pomembna filozofa in misleca: *Vinka Brumna* (1909-1993) in *Milana Komarja* (1921), ki sta pri SKA izdala večji del svojega filozofsko-esejističnega dela. *Vinko Brumen* *Iskanja*, 1967, in kasneje še *Naš in moj čas*, 1980. Brumen se je največ posvečal predvsem filozofiji, pa tudi psihologiji, predvsem v zvezi s problemi zdomske skupnosti. Poskušal je odkrivati vzvode volje in s tem pomagati v usmerjanju k smiselnemu in polnemu življenju Slovencev v novem okolju. K tem naj po njegovem

mnenju prispeva tudi "klima medsebojnega umevanja in sodelovanja, klima sodelujoče, gradilne kritike. Zavračati je vsako apriorno in dogmatično obsojanje, zlasti še osebno napadanje, ki je le izraz napuha, zagledanosti v svoj edini prav, ljubo-sumnega zanikanja vsake vrednosti tistemu, kar so storili in dosegli drugi" (Naš in moj čas, 234-235), kar zadeva delo v kulturi, hkrati pa tudi občečloveške odnose v slovenski skupnosti.

Milan Komar je napisal razmišljajočo prozo *Pot iz mrtvila*, 1965, *Franc Sodja* (1914) pretresljiva *Pisma mrtvemu bratu*, 1987, spominsko refleksivno pripoved o otroštvu in rasti v duhovno atmosfero in iskanje v religiji; *Lev Detela* (1939) je v spominih Časomer življenja, 1987, opazoval čas družbenih sprememb skozi prizmo svoje mladosti. Skice povojne Ljubljane, Maribora in Zagreba vsebujejo obrise ljudi in prostora v luči umetnosti in zgodovine. Detelova pisava je poetična in ironična hkrati, pa tudi nostalgična v vračanju k dragocenim trenutkom v otroštvu.

Usoda povojnega časa je tudi življenjska zgodba *Ivana Dolence*, kot jo je dokumentarno zapisal v knjigi *Moja rast*, 1973.

Za slovensko zdomsko prozo pri SKA so značilne tudi publikacije planinske proze. Poleg dveh knjig, *Vojka Arka* (1935) Cerro Shaihueque, 1987 in skupnega dela dveh avtorjev, *Dinka Bertoncija* in *Vojka Arka Dhaulagiri*, 1955, ki spadata v športno-dokumentarno planinsko literaturo, se je treba spomniti še zapisov njunega prijatelja, plezalca *Tončka Pangerca* (1925-1954), katerega kratke planinske pripovedi Čaure s čilskega juga (v Zborniku Svobodne Slovenije, 1956) sodijo v del tradicije slovenske planinske proze, kot jo oblikuje gornik z občutljivo osebnostjo, z močnim čustvenim nabojem in navdušujočim doživetjem narave v njeni razsežnosti, ki piščevi ekstatični misli polaga v zavest besedno mojstrstvo.

Ob izvirnem leposlovju argentinske in druge zdomske skupnosti je SKA založila še vrsto knjig pisateljev iz zamejstva in domovine: izšli sta dve knjigi *Narteja Velikonje* (Ljudje, Zanke), *Franceta Balantiča* Zbrane pesmi, 1956, *Vinka Beličiča* Nova pesem, 1961, *Ivana Preglja* Moj svet in moj čas, 1954, *Stanka Majcna* Povestice, 1962, *Ivana Hribovska* Pesem naj zapojem, 1965, *Neve Rudolf* Čisto malo ljubezni, 1958, posebno pa velja to za objave v Meddobju, kjer je sodelovalo še več avtorjev.

strokovno prozo in beležijo družbene, politične, izobraževalne in kulturne dogodke v štiridesetih letih njenega obstajanja.

Književnost v izdajah SKA (in tudi v drugih založniških dejanjih Slovencev v svetu) je dokument vztrajanja in ustvarjalne moči v mnogih primerih tudi umetniške vrednosti, zapisane v zgodovino slovenske književnosti kot posebno poglavje, hkrati pa tudi kot njen nerazdvojni del: ne glede na zemljepisna obzorja ali nazorsko smer je književnost v slovenskem pesniškem jeziku lahko le ena sama.

NAŠ DEKASYLLABUS.

(S posvetilom g. Janezu Janši v knjigo zgodovine.)

Zapel o tistih naših dneh desetih
 bom, v Hákata ob belem oceanu,
 ki zdaj obalo mu tajfun napada.
 Zapel bom: kakor David velikanu
 se smo uprli, vse dotlej zakleti
 v preteklih ognjev razdiralni čad.
 Uprli smo se kakor en sam mož
 prav v šestem mescu krvavečih rož
 in bil je boj na smrt in na svobodo
 in bil je boj za ves slovenski rod.

Morjé se dviga, pada, dviga, dviga,
 da brani pristanišče pred vetrovi,
 ki vedno bliže v tankih ropotajo,
 kjer prek valov se plazi njih veriga;
 po mórju s strnjeno črnjó brazdajo,
 med streh in sten in vej in pen grobovi.
 Morjé se dviga, pada, dviga, stoka,
 in vendar se ne vda, se ne umakne,
 solzé kapljajo v moje pesmi zvok,
 solzé in sópot od pretežkih vlak.

Obala s palmami se v krčih vije,
 vetrovi bičajo prav vsako cesto
 z dežjem, a ceste se upirajo
 in nočejo postati reke v mesto,
 čeprav vetrovi kaplje zbirajo,
 da jim pritisk dokončno um razbije.
 Železna proga se od srag svetlika,

s tovornimi vagoni trd branik.
In žice telefonske trepetajo,
držoč se vrh drogov se ne predajo.

Bo grajal pevca kdo, če zdaj primerja
morjé z zemljó, z zemljó desetih dni,
ko vanjo vdiral je tajfun armade?
Kjer ni bilo strategov sorazmerja,
pogum in um iznašla sta zagrade,
in kdor slovenske čul je krik krvi,
je vstopil v jarke, vzel se na nasipe,
da se upre krivičnemu tajfunu.
Bo grajal pevca kdo, če src utripe,
pripravljene umreti, sname s strun?

Vse bliže tankovskih verig gromovi
udarjajo izmučeno morjé,
skoz zrak goreč lete raketni streli,
vse bolj objestno sikajo vetrovi,
z nebeških oken trgajo zavese,
kot da so že najvišja moč v deželi.
V presledkih med hrumenji pes se joka,
galeb umre v oblakih z divjim krikom,
in stari bor zadene strela v bok,
da pade, kot se pada v smrt z odliko.

Morjé se dviga, pada, dviga trudno,
do zadnjega z vetrovi se bojuje,
do zadnjega, ker onkraj pristanišča
drhti s klasovi riž brez zaklonišča,
zoreva tkivo zelenjadnih grud;
pri sadežih le zrak s svetlobo čuje.
Privezane k pomolu ladje tro se,
iz svoda strelom izpostavljene;
s trzaji tkejo stih poslednji glose:
"Na mrtvi straži - naj živí morjé!"

Nenadoma - zavriskajte mi, strune!
nenadoma obrne se tajfun,
umakne se, ropotajoč odide.

Hrumenje, sópot, stok, in šum in vzdih
umirijo se; dež v solzé preide
z oblakov, trumona premaganih.
Iz belih pen morjá spet sonce vzide,
nasmehne se zmagalcem, boža jih,
čeprav so polni ran in polni cunj
in divji srd zahodni svod črní.

Tako pred več kot sedmimi stoletji
so žarki zableščali v pristanišču,
ko slep tajfun mongolskim napadalcem
razbil je ladje, trum in mečev blišč,
a sam ni smel zemljé se polastiti.
Povprašaj v Hákata raziskovalce
v preteklosti uče se, kaj je svét
in ti reko: "Odlok božanske Bíti!"
S potez učenih v védečne oči
ah, kolikrat smehlaj umerjen šine.

Bo grajal pevca kdo, če spet primerja
morjé slovenskih mišic, src in umov
z odpornimi valovi oceana,
tajfun s tajfunom, ki mu čas je dan?
Naj s strun izvabim dni desetih dumo,
da ne ostane v aktih zgodovine -
v rumeni prah zaviti desetér.
Mar niso naši predniki spomine,
opevanj vredne, v zvok besed prelili?
Srce duhá utripa v ritmu sil.

Pojoč sedim na bregu v Hákata.
Vesela luč odstira mi obzorje,
še dlje gorá modrikaste konice.
In kar tako zamaknem se čez mórje
do skal Pokljuke, grápin Jelovice
in romam tja, kjer sredi brez smehlja se
Slovencev najzvestejša Pripročnjica.
Vedoč za stvarstva vez s svetá Gospodom,
priklonim se: "Njegov odlok, Kraljica,
nam dal je moč, da zmagamo usodo!"

OBROBNE OPOMBE:

Mongolski vladar Kubilai Kan je 1274 z 900 ladjami in 40.000 vojaki, in spet 1281 s 4400 ladjami in 140.000 vojaki napadel severno obalo japonskega jugozahodnega otoka Kjušu (po naše pisano in izgovorjeno), nedaleč od pristanišča Hákata (danes del prefekturalnega mesta Fukuóka). V prvi invaziji mu je brodovje razbil obmorski vihar, v drugi invaziji pa tajfun v polnem obsegu besede, in ga tako dokončno porazil.

Tajfun je tropski vihar, ki nastane v Tihem oceanu kot posledica nakopičene vročine, in sicer navadno v dobi od avgusta do oktobra, včasih pa tudi v juniju in celo v novembru. Vetrovi ženejo pred seboj silno visoke morske valove in ogromne količine dežja, ki grozi s preplavo posebno obalnim naseljem. Vremenoslovci skušajo uganiti približno smer gibanja, a kljub računalnikom ostanejo tajfuni nepreračunljivi, morda najbolj zaradi neznanih zračnih tokov.

Slovenija je uradno proglasila svojo neodvisnost 26. junija 1991, a šele desetdnevna vojna, ki je proglasitvi sledila, je z zmago Slovencev dokazala državniško sposobnost združenega naroda.

Dekasyllabus je zelo stara in - posebno v romanski epiki - priljubljena pesniška oblika desetih vrstic.

"Usoda" v zadnjem verzju zadnje kitice pomeni to, kar so človeške volje bile usodile Sloveniji kot jugoslovanski provinci, in kar so mnogi imeli za nekaj naravnega in nespremenljivega.

DNEVI RAZHODA

Ob štiridesetletnici Slovenske kult. akcije moremo, kljub morebitnemu nasprotnemu pogledu in mnenju, postaviti trditev, da v svojem obstoju in po svoji naravi organizacija ni razvijala vsa leta nikake politične dejavnosti; kakršna koli ostra načelnost je bila tuja njenemu kulturno ustvarjalnemu poslanstvu. Če je bilo namreč rečeno (Jurčec, Rot), da je SKA "republika duhov", je že v tem nazivu zavrnitev možnosti, da bi bila to republika dnevni politiki predanih ljudi. Kadar se je to zgodilo - v nekaterih znanih ali manj znanih primerih - je duhovnost prenehala; duh je stopil na tla vsakdanjosti in - da tako rečem - nehal biti duh.

SKA je kratica za Slovensko kult. akcijo, vendar če bi pisal roman slovenske emigracije, bi v nekem pogledu videl lahko v teh črkah širši simbol za slovensko kulturno skupnost povojne emigracije. Obenem pa dobijo osebe pod to kratico, poleg svoje zgodovinske tudi večjo ali manjšo literarno vrednost, se pravi neko fiktivno stvarnost.

Vzrok zmanjšane duhovne dejavnosti se je v štirih desetletjih obstoja zdomske kulturne organizacije javljal v občasnih notranjih krizah, za katere ni bilo nobenih političnih razlogov. Tako je SKA zašla v krizo, ko se je po nekaj letih nehal sklicevati k sejam njen celotni odbor, sestoječ iz uprave in vodij posameznih odsekov ter se je k sejam sestajala le uprava štirih ali petih odbornikov. - Na seji 27. septembra 1966 je Ladislav Lenček iznesel nekaj predlogov za oživljanje dela pri SKA in za okrepitev vezi med ustvarjalnimi člani. Predlog je izzvenel v izvedbo posebne ankete, ki naj bi jo pripravila komisija štirih: Lenček, Fink, Brumen in Simčič. Zaključke bi komisija predložila upravi v odobritev in izvedbo. Mesec dni zatem je na seji zbranim odbornikom Ruda Jurčec - predsednik SKA - pojasnil:

"V SKA vladajo razni nazori, a delavce naj spaja delo, ne kakšna idejna nasprotja." Tudi Alojzij Geržinič je že pred tem - ob priliki odtujitve Truhlarja in Vodeba - izjavil: "Za nas je merodajen duh, ne pa politika." Ob vsem tem je težko razumeti, kako je moglo priti na občnem zboru 22. marca 1969 do politično ideoloških zaostritev, ki so povzročile razhod nekaterih najvidnejših članov (Jurčec, Geržinič, Fink, Žakelj, Dolinar; tudi Simčič je kmalu potem javno izstopil iz Kult. akcije). Kaj se je zgodilo v tistih letih? Kaj se je premaknilo v argentinskem in ostalem zdomstvu? Iščem po številkah Glasa in po starih, že orumenelih papirjih. Na seji v aprilu 1967 je bilo sklenjeno, da se bodo odgovori na anketo objavljali v Glasu, vendar razen odgovora, ki ga je poslal Vladimir Kos iz Tokija, ne najdem nobenega. Znano pa je, da je odgovorilo nad dvajset oseb, dva sta prišla od članov komisije same; večina mnenj je bila za izvedbo temeljitih sprememb v najrazličnejših pogledih na življenje in delovanje ustanove. Na seji 24. oktobra 1966 pa so se možje nemalo razburili. Opazili so neko nazadovanje SKA - najprej je odpovedal literarni odsek, čeprav odstop Truhlarja in Vodeba ni bil važen, nato je izpadel glasbeni odsek; slišati je bilo vzklik: "Vsekakor je potrebna pomladitev!" Oglasil se je Lenček: "Bojim se, da bo SKA minila!" Neka pomiritev je prišla šele zvečer, ko so sklenili: do prihodnje seje v novembru bo predsednik Jurčec prinesel besedilo za obravnavo perečih vprašanj. Komisijo pa naj sestavljajo Lenček, Fink, Simčič in Brumen.

Delo je bilo usmerjeno predvsem v izdelavo novih pravil Akcije. Že ob ustanovitvi je bilo jasno povedano, da so bila tedaj - leta 1954 - izdelana pravila le neka okvirna ustanovna listina, ki naj bolj kaže smer delu, kot pa v podrobnostih določa, kar potrebuje takšna organizacija za svoje delovanje. Zato je bilo takrat rečeno, naj se čimprej izdelajo obširnejša in dokončna pravila, ki bodo ustrezala namenu in nalogam Kulturne akcije. Prva pravila so sicer dosti dobro označevala značaj in naloge Akcije, močno pomanjkljiva pa so bila glede notranje organizacije. Ta pomanjkljivost ni bila odpravljena celih 15 let in je v njej iskati krivdo za nekatere anomalije. Občni zbor 27. aprila 1968 je dokončno ugotovil, da so pravila SKA za nove razmere neustrezna. Z izredno majhnim številom prisotnih je bilo sklenjeno, da se sestanek prekine za nedoločen čas, upravi pa se naloži dolžnost, da sestavi komisijo, ki naj izdelava osnutek novih pravil, o katerih se naj potem, ko se vsi

ustvarjalni člani z njimi seznanijo, sklepa na nadaljevanju občnega zbora. Komisija je bila sestavljena iz sledečih članov: Božidar Fink, Stanko Kociper, Marko Kremžar, Alojzij Kukovica in Ladislav Lenček; v zboru svetovalcev pa so bili Vinko Beličič, Vinko Brumen, France Dolinar, Milan Pavlovčič, Zorko Simčič in Jože Velikonja. V drugem delu občnega zbora bo izvoljeno tudi novo vodstvo SKA. - Na podlagi teh določitev je komisija izdelala dva osnutka, ki sta se razlikovala po večji ali manjši radikalnosti zdomskih idejnih načel. Odbor SKA je oba predloga poslal v pregled vsem članom in sklical nadaljevanje občnega zbora za 22. marec 1969.

Tisti sobotni dan v marcu je bil prijetno topel; poletje je šlo mimo in začeli so se v glavnem lepi jesenski dnevi. Na občni zbor v Slovenski hiši na ulici Ramon Falcon so prišli naslednji člani: Ruda Jurčec, Vinko Brumen, Alojzij Geržinič in gospa, Srečko Baraga, Nikolaj Jeločnik, Ladislav Lenček, Tine Debeljak, Mirko Gogala, Alojzij Kukovica, France Papež, Ivan Bukovec, Božidar Fink, Marijan Eiletz, Neda Fink, Filip Žakelj in Jože Vombergar. - Težave, ki so nastale v Kulturni akciji, po petnajstih letih njenega obstoja in ki naj bi jih občni zbor rešil, so bile v glavnem vodstvenega in ideološkega značaja: 1) Vodstvo SKA je prevzela majhna skupina ustvarjalcev, ob njihovi ekskluzivnosti pa so se čutili potisnjeni v stran nekateri drugi, ki so nehali ustvarjalno delati. Priznati pa je treba, da je prav Jurčec v tisti skupini pokazal najmanj ekskluzivnosti v tem pogledu. - 2) Vodstvenost majhne skupine je bila po vsej verjetnosti tudi vzrok, da se je pojavilo ostro ideološko razločevanje pri predlogih za nova pravila.

Prvi, vodstveni osnutek, ki ga je predstavljal Fink, se je glasil: "Slovenska kulturna akcija je organizacija slovenskih protikomunističnih kulturnih delavcev in podpornikov v zdomstvu, ki hočejo z ustvarjalnim in posredovalnim delom prispevati k obrambi in bogatenju duhovnih vrednot človeka in narodne skupnosti ter se vključuje v boj za svobodo slovenskega naroda." - Na drugi strani pa je bila v osnutku, ki ga je predložil Lenček, dana večja širokost: "Slovenska kulturna akcija je organizacija slovenskih zamejskih in zdomskih kulturnih delavcev, ki žele z ustvarjalnim in posredovalnim delom pomagati pri ustvarjanju in širjenju kulturnih vrednot, posebno slovenskih. Idejni temelj organizacije je naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru." Debata, ki se je začela ob petih popoldne, se je zavlekla do sedmih; od takrat

pa se je dialog odvijal v pospešeni dramatski obliki. In vse osebe, prej nekoliko toge in papirnate, so oživele s svojimi napakami in ideali. Božidar Fink je prebral prvi člen svojega predloga, za njim je podal Ladislav Lenček isti člen drugega predloga. - Jeločnik prebere svoj predlog, ki pa ni oživel. - Papež predlaga namesto "protikomunističnega" izraz "demokratični". - Geržinič razburjen vztraja pri "protikomunističnem" značaju Akcije. - Lenček: Zakaj ni bilo dosedaj tega stališča v pravilniku? - Jurčec: Vztrajati moramo na borbenosti naše emigracije. - Debeljak: Preprečiti je treba politično obliko SKA. To bi se dalo diskutirati na drugih forumih. Zdi se mu sprejemljiv predlog o "demokratični" oznaki. - Geržinič: Naš namen in usoda je dokončati boj, ki smo ga začeli. Ne se omejevati v tej borbi. - Baraga ne vidi razlike med našim stališčem do režima nekdanj in danes. Boji se pa, da smo v dobi preloma. Apelira na previdnost, da se organizacija ne razbije. - Jurčec: Sedaj je položaj drugačen in zahteva javno opredelitev. - Brumen: Izraz "protikomunizem" je nevaren, ker zapeljuje SKA na politično polje. Treba je vztrajati, da SKA ni forum za politično delo. - Lenček predlaga glasovanje. - Jurčec: SKA mora delati politično, kot delajo to na Češkem in v Rusiji. - Žakelj: Izraz "protikomunističen" se ne sme uporabljati preveč ozko, zato se mu zdi uporaben. - Lenček: SKA je ustvarjena za širše razmere, kot samo z ozirom na režim v domovini, ki eventualno lahko propade. - Baraga poziva na pazljivost pri glasovanju, da nas ne razdvoji. - Brumen: Debata o politiki bi se lahko razvila v nedogled. - Kukovica: Za protikomunistično delovanje so druge organizacije. - Geržinič: Bavimo se s politikom, ker drugih forumov ni za to borbo. - Kukovica prosi, da se konča debata in se glasuje. - Jurčec predlaga glasovanje tajno. Razdeli listke. Skrutinatorja sta Baraga in Bukovec. Upravičenih glasov prisotnih in pooblastil je bilo 40. Izid glasovanja je pokazal: 17 glasov za prvi osnutek, 21 glasov za drugi osnutek; 2 glasova sta bila zaradi prečrtanega odvišnega izraza na glasovnici razveljavljena, a se je volivec jasno izrazil, da je volil drugi osnutek, kar pomeni, da se je za drugi osnutek izjavilo 23 volilnih glasov.

Gornji zgodovinski zapis naj bi pokazal, da so bili ljudje v emigraciji, ki so zavestno postavljali duhovno dejavnost pred vsako drugo dejavnost in da jim je bilo kulturno delo - bodosi na eni ali drugi strani nepremostljivega prepada, pred katerim so se znašli v onem marčnem večeru - nujno potrebno za orientacijo v slovenstvu.

SLOVENSKO-ITALIJANSKI POLITIČNI STIKI DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE

Akademik prof. dr. Bogo Grafenauer je v svojem prispevku o italijansko-slovenskih odnosih skozi zgodovino, napisanem za *Enciklopedijo Slovenije*¹, ugotavljal, da je mogoče govoriti o slovensko-italijanskih odnosih v pravem pomenu besede šele tedaj, ko sta se že izoblikovala italijanski in slovenski narod ter ko si kasneje stojita drug ob drugem že izoblikovana italijanska država in sosednji slovenski narod, do začetka novembra 1918 še v okrilju avstro-ogrske države. Prava problematika slovensko-italijanskih odnosov začenja na prelomu 18. in 19. stoletja, pred tem so razmerja predstavljala različne in razdrobljene sestavine.² Začetek tega novega pravega odnosa predstavlja pravzaprav leto 1797, ko je propadla Beneška republika. Avstrijska država, v kateri je živela večina slovenskega naroda, je tedaj pridobila dele beneške države v severni Italiji in ob severovzhodni obali Jadranskega morja. V habsburško monarhijo so tako bili vključeni tudi Beneški Slovenci in tisti Slovenci, ki so živeli v nekdanji beneški Istri.³

V razdobju, ki ga obravnavamo imajo slovensko-italijanski stiki poudarjeno politično vsebino, za katero sta pa značilni dve ravni soočenja. Prva je bila osredotočena na razmere, ki so izhajale iz neposredne soseščine, druga se je zlasti s postopnim uveljavljanjem prerodnih idej pri Italijanih in nato tudi Slovencih usmerjala k reševanju temeljnih izhodišč narodne prebuje. Ta so temeljila v evropski stvarnosti in iz nje izhajajočih političnih programov, ki naj bi spremenili podobo stari celini. Odnos do slovanskega sveta je bil že od začetka temeljna sestavina italijanskega risorgimenta.⁴ Njegovi nosilci niso poznali slovenske problematike in Slovenci so sodili v sklop narodnosto neidentificiranih narodov, ki so jih poimenovali s skupnim imenom Slavi. Nacionalna ideja, ki je po francoski revoluciji obšla Evropo, je odmevala tudi pri Italijanih in Slovencih. Pri Italijanih, ki

Milan Volovšek: "Spomini" - olje - 65,5 x 53 cm.

so nove zamisli sprejemali z močno zavestjo lastne preteklosti, se je nacionalna ideja najtesneje vezala na opredelitev njihovega nacionalnega ozemlja po pravilu, da so meje držav hkrati meje narodov. Tako opredeljevanje se je na severovzhodu italijanskega ozemlja srečevalo s Slovani oz. Slovenci. Ta soseščina je zlasti od srede 19. st. dalje narekovala vsebino odnosov in ustvarila najpomembnejše poglavje v teh odnosih, tj. "obmejno problematiko"⁵ oziroma "problem globalne razmejitve nacionalnih ozemelj"⁶, kot proces, ki se je razvijal vzporedno z razvojem evropskih političnih razmer. Problematika razmejitve ni vplivala zgolj na odnose v dobršnem delu tega časa, njen razplet je določal razmere tudi po 1918.

Državne meje, kakršne so se uveljavile po campoformijskem miru 1797, niso ostale dolgo časa. L. 1805 je morala Avstrija prepustiti Napoleonu nekdanja beneška ozemlja v severni Italiji. Avstriji so bila odvzeta tudi območja, ki so jih naseljevali Slovenci in bila vključena v italijansko kraljestvo. Konvencija v Fontainebleauju 1807 je določila razmejitev po Soči od izliva do Anhova, po dolini Idrije in po stari avstrijsko-beneški meji čez Matajur na Stol. Nove spremembe so nastale 1809, ko je z nastankom *Ilirskih provinc* Soča postala meja med provincami in italijanskim kraljestvom. Po Napoleonovem padcu je Avstrija 1814 znova pridobila severnoitalijanska ozemlja. Meja med temi ozemlji (lombardsko-beneško kraljestvo) in starimi avstrijskimi deželami je potekala po nekoliko spremenjeni stari avstrijsko-beneški meji. Nobena od navedenih mejnih črt ni sledila jezikovni (slovansko-romanski) meji, tudi meja, določena 1814, je pustila Beneške Slovence lombardsko-beneškemu kraljestvu.

Prvi italijanski nacionalni program (upravna združitev vseh italijanskih ozemelj) je nastal 1797 na kongresu severnih Italijanov v Bassanu. Takrat so pri Slovencih prerodne zamisli zasnovane predvsem kulturno. Posebno pobudo jim je dal čas Ilirskih provinc, čeprav jih grof C. Balbo, ki je 1811 nekaj časa preživel v Ljubljani kot funkcionar francoske uprave, najverjetneje ni mogel oceniti v pravi meri.⁷ Balbo, ki je bil eden od tvorcev italijanskega preroda (neogvelf), se je morda seznanil s problemi slovenskega (slovanskega) sveta, saj se je kasneje loteval problemov Slovanov, povezujoč jih z italijanskimi načrti (*Speranze d'Italia*, 1844). Usoda Italije je bila po njegovem mnenju tesno vezana na politične spremembe na vzhodnih obalah Jadrana, zlasti z usmeritvijo Avstrije na vzhod, na ozemlje turškega imperija.

V času pred 1848 se je v Italiji pokazalo, da se rešitev nacionalnih vprašanj ne more iskati v obstoječih državnih sistemih, marveč v novih nacionalnih državah. Avstrijska država je na svojem starem ozemlju, pa tudi v severni Italiji, delovala represivno in preganjala sleherno obliko nacionalnega prebujanja, ki je segalo čez okvire kulturnega delovanja. L. 1818 je tajno gibanje italijanskih karbonarjev razglasilo t.i. pakt Ausonia; z njim je zarisalo obseg Italije, ki naj bi nastala z združitvijo. Avstrijska oblast je karbonarje preganjala. V italijanskem prerodu je imela Ljubljana sloves mesta, v katerem je kongres Svete alianse 1821 napovedal uničenje karbonarjev. V ljubljanskih zaporih so nekateri karbonarji prestajali zaporne kazni (igralec A. Canova). Pisatelj S. Pellico je skozi Ljubljano potoval na prestajanje kazni na Moravsko. Nekakšen slovenski odmev na italijanske dogodke je bil karbonarski krožek ljubljanskih semeniščnikov, ki je v dvajsetih letih deloval prebuditeljsko in v slovenskem duhu.⁸

Po razpadu karbonarskega gibanja je naloge italijanskega zedinjevanja prevzela organizacija Mlada Italija, načeloval ji je G. Mazzini. V njegovi zamisli nove pomlajene Evrope (tesno povezana z združitvijo Italije) so imeli svoje mesto tudi slovanski narodi. Mazzini je veliko pričakoval od slovanskih narodov, o njih je pisal in imel stike z njihovimi zastopniki. Slovence je poznal slabše (poznal jih je tudi kot Ilire oz. Venede ali Vende), med njihovimi izobraženci je vedel le za S. Vraza, znano pa mu je bilo, da izhaja na Kranjskem kmetijski list (*Novice*).⁹

Kaj so Slovenci vedeli o Mazziniju in italijanskem prerodu pred 1848, je mogoče le ugibati. Nekateri so zahajali v italijanske dežele kot trgovci, uradniki, vojaki (npr. Franc Škodnik iz Kanala, ki se je kot avstrijski oficir pridružil 1848 italijanski revolucionarni armadi in kasneje postal general italijanske kraljeve vojske), popotniki ali kako drugače. Nekateri so študirali na italijanskih univerzah. V. F. Klun je doktoriral v Padovi in se 1848 aktivno vključil v beneško revolucijo; kasneje je odnos do revolucije in Italije povsem spremenil.¹⁰ Tudi K. Lavrič je 1845 doktoriral na padovanski univerzi. L. 1848 je zagovarjal vključitev Trsta v nemško zvezo; kasneje, ko je vodil slovensko gibanje na Goriškem, so ga goriški Italijani imenovali "slovenski Garibaldi".¹¹

V predmarčnem času so prihajale italijanske prerodne ideje na tisto avstrijsko ozemlje, kjer so bili Slovenci, Hrvati in Italijani

že stoletja neprosredni sosedje. Posebno vlogo pri tem je imel Trst, ki ni bil le gospodarsko središče (že pred 1848 je dosegel velik gospodarski in demografski vzpon), pač pa je z nekaterimi kulturnimi pobudami ustvarjal nova spoznanja o povezovalni vlogi v odnosu do bližnjega slovanskega sveta. V tržaški reviji *La Favilla* (1836-46) so odmevale mazzinijske ideje. P. Valussi, ki je bil njen sodelavec, je pisal o Slovanih z naklonjenostjo tudi v tržaškem listu *L'Osservatore triestino*. Valussi in drugi so se s svojimi pogledi na vlogo Trsta glede bližnje slovanske soseščine razlikovali od intelektualnega jedra Trsta, ki sta ga predstavljala D. Rossetti in P. Kandler. To jedro je poudarjalo italijanstvo Trsta, hkrati pa zagovarjalo njegove municipalne pravice, saj je bil po njihovem Avstriji priključen, ne pa tudi v to državo popolnoma vključen. Toda tudi ta krog tržaških patricijev ni bil ravnodušen do Slovencev. V polemiki z nemškim publicistom je Rossetti poudarjal, da jezik slovenskih Kraševcev ni barbarski (1818). Odvetnik V. Franul Weissenthurn pa je že 1811 vabil tržaške meščane, naj se učijo slovenščine. V Trstu so živeli tudi drugi pripadniki slovanskih narodov, poleg istrskih Hrvatov tudi gospodarsko močne kolonije srbskih trgovcev. Valussi je prav zaradi Slovanov spoznaval prednosti tržaškega pristanišča. Milanski zgodovinar C. Cantù je že 1846 nazdravljajl Trstu kot pristanišču prihodnje Slavije. Drugačen odnos so imeli Italijani, ki so se v Istri srečevali predvsem s slovanskim kmetom. Ta srečanja so jih navdajala s prepričanjem o vzvišenosti italijanske kulture in tako je 1846 zgodovinar C. De Franceschi zapisal, da v Istri ni mogoča "druga kultura kot le italijanska".¹² Na Goriškem, kjer je bila narodnostna meja (z izjemo jezikovno mešane Gorice) natančno določena, pa ustaljena razmerja v predmarčni dobi niso motila skromnih prerodnih vzgibov na eni ali drugi strani.

Čas pred revolucijo 1848 zelo nazorno kaže dvojnost italijansko-slovenskih odnosov. S stališča tvorcev italijanskega risorgimenta (V. Gioberti, G. Balbo, G. Mazzini) so bili Slovenci del Slovanov, ki so postali pomemben dejavnik v razmišljanju o prihodnji Evropi. Na območjih neposredne italijansko-slovenske soseščine so se razmerja krojila na podlagi stoletnih vzorov. Pod vplivom romantike so se posamezniki navdušeno približevali Slovincem (V. Franul Weissenthurn), druga skrajnost pa se je kazala v bojzni tistih (zlasti istrskih Italijanov), ki so v narodnostnem vzponu Slovanov videli možnost, da bi se zamajala tradicionalna razmerja. Zato so poudarjali italijanstvo krajev in ga utemelje-

vali tudi z zgodovinskimi dejstvi. Slovenci so morali počakati na revolucionarne dogodke 1848, da so prišli do poskusa političnega programa, v katerega je bila na svoj način vključena tudi vsa problematika odnosov.

Slovensko-italijanska razmerja nam v obravnavanem času zelo primerno ilustrira vtis iz popotnega dnevnika tržaškega stolnega prošta Mihaela Verneta, ki je leta 1847 potoval po Italiji. Opis potovanja je objavil šele 1852, na koncu popisa pa je opozoril tudi na odnos, ki so mu ga izkazovali Italijani: "Lahi se namreč tako gerdo derže in vedejo, kakor da bi hotli vse Nemce (Tedeschi), posebno pa nas Austriane, snesti,"¹³ Pri Slovencih se je že v predmarčnem času ustalilo izhodiščno prepričanje o Italijanih, ki da so sovražniki avstrijske države in tako tudi Slovencev.

Dogodki 1848 so bili prelomni.

Že predmarčni čas je nakazoval tisto, kar je kasneje v italijansko-slovenskih odnosih postalo nekakšna stalnica. Najprej je bila t.i. mejna problematika. Meje, ki naj bi jih imela kasnejša italijanska država naj bi služile tudi gospodarskim in strateškim koristim. Še v prejšnjih letih zanosni nekaterih predstavnikov italijanskega preroda do Slovencev (Slovanov) so se pod vplivom dogodkov 1848 spremenili. Pripravljalo se je zedinjenje Italijanov in za prihodnjo državo so bile potrebne trajne meje; v mejni črti, ki naj bi obkrožala novo Italijo, ni bilo več upoštevano narodnostno načelo oz. stališče, ali naj o določeni državni pripadnosti odloča mesto ali njegova okolica. Pojavljalo se je vprašanje Trsta, tradicionalno italijanskega mesta, in njegove slovenske okolice. P. Valussi je še 1848 razmišljal, da bi Trst z okolico postal nekakšna nevtralna država po zgledu Švice. Kasneje je v istrski reviji *Porta orientale* (1856) tako kot pesnik Dante postavljal mejo na Kvarner. V brošuri *Trieste et l'Istrie. Leurs droits dans la question italienne* (Paris 1861) je postavil vzhodno mejo Italije na Triglav, Snežnik in Učko; pri tem se njegova zahteva ni razlikovala od črte, o kateri je govorila publikacija generalnega štaba sardinske vojske (1845). Valussi je menil, da bo pri Slovanih zaradi nizke civilizacijske stopnje deloval naravni zakon asimilacije. P. Antonini je v knjigi *Il Friuli orientale* (1865) meje Italije postavljal na Postojnsko vse do Cerknice. Svoje poglede je spremenil tudi G. Mazzini, ki je še v šestdesetih letih razmišljal o evropski revoluciji. Začel se je približevati ciljem piemontske kraljevine, zlasti njenega ministrskega pred-

sednika C. Cavourja, ki je sicer sprejemal prerod slovanskih narodov, vendar ni skrival teženj, da bi Italija pridobila tudi del s Slovani naseljenih ozemelj. Še sredi petdesetih let je Mazzini postavljaj mejno črto na Sočo, tik pred francosko-prusko vojno (1870) pa jo je pomaknil na Julijske Alpe, Postojno in Kvarner. Med njegovimi, Valussijevimi, Antoninijevimi zahtevami in pogledi drugih ni bilo več bistvenih razlik.

Niti iz predmarčnega časa niti iz revolucijskih let (1848-49) niso ohranjeni podatki o organiziranih političnih stikih med predstavniki Slovencev in Italijanov. V Trstu, kjer je revolucija spodbudila živahno politično delovanje njegovih prebivalcev in kjer bi do morebitnih povezav lahko prišlo, so se že 1848 pokazale značilnosti, ki so do 1918 označevale politični boj Slovencev in Italijanov in s tem tudi oblike sožitja. Nastajajoče slovensko politično gibanje v Trstu in Gorici je v odnosu do Italijanov opozarjalo na njih asimilatorske težnje in je poskuse približevanja z italijanske strani (ustanovitev torinske italijansko-slovenske zveze) sprejemalo z veliko nezaupljivostjo.¹⁴ L. 1848 so se začela nacionalna naspotja, ki so bila močnejša po 1860. V času revolucije (1848-49) se je pokazalo značilno ravnanje beneških in istrskih Slovencev. Istrski Slovenci, ki v primerjavi z goriškimi in tržaškimi niso imeli središča, od koder bi prihajale prerodne pobude, so se upirali delovanju istrskih italijanskih nacionalistov, zahtevali jezikovne pravice in izrekli zvestobo Avstriji. Drugače je bilo pri Beneških Slovencih, kjer je revolucija 1848 obudila spomin na Beneško republiko in so ji zato zapeli: "Predraga Italija, preljubi moj dom."¹⁵ Nezadovoljstvo z Avstrijo so Beneški Slovenci kazali tudi kasneje, posamezniki so se vključevali v Garibaldijevo vojsko, 1864 so sodelovali pri garibaldinskem uporu na Furlanskem. Slovence, zlasti tiste, ki so živeli v Avstrijskem Primorju in bili z Italijani neposredni sosedje, je po 1848 preveval občutek ogroženosti zaradi zahtev po italijanskem zedinjenju, ogroženost pa so povezovali z vdanostjo habsburški monarhiji.

Podobno kot v predmarčnem času so se tudi kasneje predstavniki gibanja Zedinjene Italije obračali k Slovanom na vzhodni obali Jadrana in na Balkanu. V tem zanimanju Slovenci še vedno niso bili posebej določeni. Slovenci so za to, da bi s svojimi problemi segli prek slovenskega etničnega ozemlja, naredili premalo. Drugače je bilo pri Hrvatih, pri katerih sta za zunanje zveze skrbela E. Kvaternik in I. J. Tkalac. Srbe je že predstavljala lastna država. Slovenski tisk je pisal zoper italijanske

ozemeljske zahteve, opozarjal sicer na Mazzinijevo brezbožnost¹⁶ vendar so bile Mazzinijeve ideje blizu tudi mladoslovoencem (članki V. Zarnika v *Slovenskem narodu*). Kot avstrijski vojaki so Slovenci sodelovali v vojnah (1848-49, 1859, 1866), ki so postopno privedle do zedinjene Italije (P. Radics je bil 1866 vojni dopisnik v Italiji, vojni dopisnik je bil tudi J. Alešovec).¹⁷ Trdno zaupanje v Avstrijo in pomanjkanje politične razgledanosti je vplivalo na slovensko zadržanje ob vojni 1866, ko se je Kraljevina Italija približala slovenskemu etničnemu ozemlju in pridobila Beneško Slovenijo.

Ustanovitev italijanske kraljevine (1861) in njena neposredna bližina (od 1866) sta vplivali na narodnostna razmerja na Goriškem, v Trstu in Istri. Nekateri dogodki (krvave manifestacije v Trstu 1868) kažejo, da so nacionalni spori prešli že v poulično obračunavanje. Italijani niso skrivali protiaustrijskega razpoloženja in iredentističnih teženj, Slovenci pa so nanje odgovarjali z zvestobo Avstriji in z zahtevami po narodni enakopravnosti in združitvi slovenskih dežel v eno upravno telo. Napetost v odnosih ni popuščala; pri tem je imela posebno vlogo avstrijska vlada, ki je nihala med obema stranema, naklonjenost enim ali drugim pa je določala vrsta zunanjih in notranjepolitičnih dejavnikov. Vse do uvedbe splošne volilne pravice (1907) so državni in volilni zakoni za posamezne dežele dajali prednost premožnejšim slojem prebivalstva; v Primorju so bili to Italijani. Na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let se je pri Slovencih odnos do italijanske države in Italijanov še posebno zaostрил. Na to so vplivale razmere v Trstu, Gorici in Istri, pa tudi vprašanje papeževe rimske države, ki je bila ovira za zedinjenje Italije. Slovenski tisk je branil papeža, po Sloveniji so 1872 prirejali papeževe procesije. Deset let kasneje, ob Garibaldijevi smrti, si je *Slovenski narod* zaradi naklonjenega pisanja nakopal časopisno polemiko.¹⁸ Sicer pa je v odnosih Slovencev do Italijanov nasplošno prevladoval močan avstrijski patriotizem. Avstrija ga je netila in potem tudi izkoriščala v svojih italijanskih vojnah, pri obvladovanju razmer na Primorskem ter kasneje med dogajanji prve svetovne vojne (boji na soški fronti).

Na Primorskem, kjer so Slovenci in Italijani živeli v neposrednih stikih so se narodnostna razmerja kazala v naslednji podobi. V deželi Goriško-Gradiščanski je razmejitev med Slovenci in Italijani (Furlani) najbolj jasna; Gorica je narodnostno mešana. V slovenskih krajih Goriške živi le neznatno število Italijanov.

Italijanizacija slovenskega ozemlja je v tem času dokončana, čeravno se zaradi gospodarskih razlogov na slovensko etnično ozemlje še naseljujejo Italijani (na primer Podgora pri Gorici, Nabrežina), z druge strani pa se večja števila prebivalstva, ki v Gorici prijavlja slovenščino kot "občevalni jezik". Trst je seveda pretežno italijanski, okolica pa slovenska. Med neitalijanskim prebivalstvom Trsta so najštevilnejši Slovenci, katerih število - podobno kot pri Gorici - do konca 19. stoletja, rase. V Istri žive Slovenci v njenih severnih predelih v okolici italijanskih obalnih mest Kopra, Pirana in Izole.

Že bežen pogled na sestavo prebivalstva dežel slovensko-italijanske sosesčine pove, da predstavljajo Slovenci podeželsko prebivalstvo, zavezano kmečkemu gospodarstvu in da so mesta v rokah Italijanov. Od tod socialna struktura, saj predstavljajo Italijani (ob precej bolj skromnem številu Nemcev) socialno višje stoječi sloj in s tem uživajo, v nedemokratskem sistemu tistega časa, privilegirani položaji. Problem mesta in okolice se je torej na Primorskem zastavil tudi kot nacionalni problem, upoštevajoč cel splet gospodarskih, socialnih in civilizacijskih problemov. Tu se ustvari pravzaprav temelj nacionalnega konflikta na Primorskem: stališče Italijanov je, da je mesto tisto središče, ki naj odloča usodo podeželja; pri Slovencih je ravno obratno - politične meje morajo slediti etničnim in mesta, dasiravno enklave drugorodcev, morajo slediti pripadnosti okolice. Italijansko stališče je povezano tudi z načrtovanjem italijanskih državnih meja, saj naj bi le-te segale na ozemlja, kjer ne žive italijansko govoreči. Tako se ruši princip, da so etnične meje istočasno tudi državne. Zasnivalci italijanske državnosti vztrajajo pri strateških izhodiščih, ne oziraje se na to, da bo italijanska osvoboditev in združitev vključevala drugorodce, tudi Slovence.

Začetek šestdesetih let označuje tudi začetek parlamentarizma v avstrijski državi¹⁹, kar omogoča Slovincem trdnejše osnove za javno politično delovanje. Vse naštetu, ob upoštevanju italijansko-avstrijskih državnih odnosov in splošnih evropskih razmer, ustvarja vzdušje, ki mu zlasti v avstrijskem Primorju sledimo do konca prve svetovne vojne in tudi krepki, poleg drugega, samozavesti primorskih Italijanov in Slovencev. Narodnostna nasprotja prehajajo v odkrito soočanje in mnogo manj je zbliževalnih poskusov, utemeljenih v avstrijskem patriotizmu.

Uvedba parlamentarnega življenja je terjala spremembe tudi v lokalni samoupravi v avstrijskih deželah ob Jadranu; te dobijo

takrat svojo upravno podobo v Avstrijskem Primorju in njegovih deželah. V deželah delujejo deželni zbori, izvoljeni so na podlagi nedemokratske volilne zakonodaje, zato imajo v njih, kljub demografski premoči tako na Goriškem (Slovenci) kot v Istri (Slovenci in Hrvati), večino Italijani. Na Goriškem je to razmerje, kljub novi volilni reformi, še leta 1908 v korist Italijanov (15:14), podobno tudi v Istri (1908 - 26:18), v Trstu pa je bil deželni zbor (mestni svet) povsem v italijanskih rokah (razmerje 54:6 se je kasneje spremenilo v 80:12). Že od samega pričetka delovanja so bili v deželnih zborih - ob italijanski premoči - nenehne konfrontacije, ki so se razplamtele ob najrazličnejših vprašanjih: uporaba jezika, gospodarska vprašanja, davčna politika itd. Bili so seveda tudi skupni nastopi in nekaj kratkotrajnih zavezništev, pri tem pa je skorajda nerazložljiva posebnost goriški deželni zbor, kjer smo po abstinenci slovenskih poslancev priča (po letu 1900) obdobju zavezništva slovenskih klerikalcev in italijanskih liberalcev. To zavezništvo je nato samodejno vodilo k povezavi slovenskih liberalcev s predstavniki italijanskih katoličanov, zlasti s Faiduttijevimi furlanskimi popolari.

Med vprašanji, ki so povzročala nesoglasja v deželnih zborih, je bila tudi raba slovenskega jezika. Slovenski program iz leta 1848 se je zavzemal za javno uporabo slovenščine v javnem življenju, podobno so govorili slovenski politični programi kasnejših let .

Slovenski jezik si je, kljub zagotovilom ustave, le težko utiral pot, zlasti v urade in sicer v osrednjih slovenskih ozemljih v boju z nemščino, na Primorskem pa v konfrontaciji z italijanščino in nemščino, ki sta bila tradicionalna jezika javne uradne rabe in tudi v šolstvu. Čeravno se je italijanska stran zoperstavljal nemščini, češ da je njena raba v nasprotju z željami krajevnega prebivalstva in da pomeni nemščina tudi germanizacijo, je vendarle glavno nasprotovanje veljalo slovenskemu jeziku. Zato je točna ugotovitev, da je imela konfrontacija italijanščine in nemščine drugačen motiv kot boj za uveljavitev slovenskega jezika, zlasti v odnosu do italijanskega.²⁰

Prodor slovenščine v javno rabo, slovenski periodični tisk in sploh razmeroma nagel in močan razvoj slovenskega narodnega gibanja v Avstrijskem Primorju po letu 1860, je v sodobni italijanski publicistiki in tudi politični akciji in kasneje, v letih pred prvo svetovno vojno tudi v zgodovinopisju, pobudil tezo, da je vzpon Slovencev delo avstrijske oblasti v boju zoper italijanski

nacionalizem, kasneje iredentizem. Tem tezam se je kasneje priključila še trditev o konservativnem značaju slovenskega preporoda.²¹ V resnici je avstrijska politika, kljub teoretičnim postavkam o ustavni enakopravnosti narodov, ves čas, do leta 1918, ohranjevala privilegije, ki so jih Italijani uživali zaradi njihovega socialnega položaja. Na Primorskem je avstrijska vlada izkoriščala nacionalna nasprotja za kratkoročne in dolgoročne cilje svoje politike. Avstrijski državni vrhovi niso nikoli sprejeli misli, da bi bilo zaradi bližine Italije potrebno ugoditi slovenskim zahtevam, saj, če je iredentizem ogrožal temelje države, bi državo na drugi strani spodkopavala moč avstrijskih Slovanov.²² V resnici je bil avstrijski patriotizem pri Slovencih povsem drugače razvit in zato ga je bilo mogoče s pridom uporabiti, tudi takrat, na primer leta 1878, ko ob evropskih dogodkih Italija ni skrivala svojih ozemeljskih pretenzij do ozemelj ob Soči in severnem Jadranu, naseljenih s Slovenci. Takrat ni bilo težko navdihovati slovenske množice s protiitalijanstvom.

Z vprašanjem jezika je bilo seveda najtesneje povezano šolstvo, kjer je bila ustavno zagotovljena enakopravnost jezikov. Na Primorskem je državna oblast financirala nemške srednje šole, sicer pa je prepustila osnovno šolstvo vzdrževanju krajevnih in lokalnih oblasti, ki so določale učni jezik. Tako so mestne uprave v Gorici in Trstu vztrajno zavračale zahteve Slovencev za šole s slovenskim učnim jezikom v mestih; mestne osnovne šole bi pomenile zajezitev asimilacije in seveda ustvarjanje trdnega jedra slovenskega mestnega prebivalstva. V teh razmerah so se Slovenci, kmalu po letu 1880 odločili, da predvsem v mestih organizirajo privatno šolstvo. V Gorici je tako nalogo opravljalo društvo Sloga (kasneje Šolski dom) s celo mrežo svojih osnovnih šol in trditev, v Trstu (tudi v Gorici) pa Družba sv. Cirila in Metoda, katere šole je v mestu do leta 1914 obiskovalo nad 18.000 učencev. Ta družba je na Goriškem postavila šole tudi v furlanskem Krminu, kjer je živelo znatno število Slovencev kot migracija z bližnjih slovenskih Brd. Z druge strani je družba Lega nazionale postavljala šolo v slovenskih krajih (zaledje Kopra). Slovensko šolstvo je bil eden izmed močnih dejavnikov pri zaustavljanju asimilacije Slovencev, ki so v Trst in Gorico prihajali kot delovna sila, ne le kot težaki, marveč tudi ljudje z intelektualnimi poklici.

Šole so bile z druge strani tudi kraj, kjer se je srečevala mladina različne narodnosti. To so bile predvsem srednje šole, višje šole

(na primer tržaška Revoltella) in goriško bogoslovno semenišče, na katerem so se za duhovnike vzgajali Slovenci, Hrvati in Italijani (Furlani). V mednacionalnih odnosih na Primorskem je bila posebna vloga namenjena tudi duhovščini, zlasti slovanski, ker je ta pretežno delovala na podeželju in ki je pri svojem temeljnem delu samodejno povezovala versko vzgojo z nacionalno. Za voljo tega si je duhovščina prislužila vzdevek netilca narodne prebuje pri Slovencih in Hrvatih v Avstrijskem Primorju in zavoljo tega naj bi slovenski prepород nosil kot že povedano konservativni predznak. Pri delovanju duhovščine sta se v skupen problem združila "papeško vprašanje" in razglaševanje avstrijskega patriotizma. V desetletjih, tja do leta 1918, so se na škofovskih sedežih v Trstu in Gorici zvrstili predvsem škofje slovanske narodnosti (Slovenci, Hrvati), en Nemeč, vendar nobenega Italijana. Škofe sta sporazumno imenovala avstrijska vlada in Sveti sedež, zavedajoč se narodnostnih razmer v tržaški škofiji in goriški nadškofiji. Škofje so delovali tako, da bi bili do vernikov pravični ne oziraje se na njih narodnost in jezik.

Cerkev se je s svojim delovanjem močno približala interesom prebivalstva, to se je zlasti kazalo na slovenskem podeželju: pastoralni interesi cerkve so se ujeli s procesom slovenske nacionalne emancipacije.²³ Ko se je ta proces preseljeval tudi v mesta ali konkretnije v Trst, ki je okoli 1900 pomnožil svojo slovensko sestavino, je italijanska javnost to novost ocenila kot "deitalianizacijo" tržaške cerkve.

Odnose so oblikovale tudi različne gospodarske povezave. Trgovski promet slovenskih dežel z Italijo je v veliki meri tekkel prek tržaškega pristanišča. L. 1860 je bil Trst z železniško progo povezan z Vidmom, ki je spadal k Avstriji. Dolgo časa je bila ta proga edina sodobnejša kopna zveza Avstrije s severovzhodnim območjem Italije. V trgovskih in prometnih povezavah je kasneje (zlasti od 1906) imela pomembno vlogo Gorica. Posebno vprašanje so bili delavci, ki so predvsem iz Italije prihajali na delo v avstrijsko monarhijo. Velik je bil dotok italijanskih državljanov (regnicolo) v Trst, prihajali so tudi v manjša središča, mnogi specializirani obrtniki pa so se naselili v nekaterih slovenskih krajih.

Ko je v drugi polovici sedemdesetih let v Italiji prišla na oblast levica, se je italijanska politika radikalizirala. V pričakovanju sprememb v Evropi se je do tedaj najmočnejše oglasilo tudi

iredentistično gibanje za osvoboditev tistih italijanskih dežel (Tridentinsko, severovzhodna obala Jadrana), ki so spadale pod Avstrijo. Italijo je zajel val demonstracij, povečale so se zlasti po berlinskem kongresu (1878), na katerem Italija ni dobila niti Tridentinskega niti mej na Soči, kot so mnogi pričakovali. Odnosi med Avstro-Ogrsko in Italijo so se poslabšali, vendar ne za dolgo. Potem ko so Francozi osvojili Tunizijo, se je Italija znova približala Avstriji in obe sta se z Nemčijo povezali v trojno zvezo. Iredentistično gibanje se je v Italiji umirilo, v avstrijski monarhiji pa je delovalo bolj sistematično z italianizacijskimi cilji (društvo Pro patria, kasneje Dante Alighieri in Lega nazionale). Še v šestdesetih in sedemdesetih letih je bilo italijansko nacionalno gibanje usmerjeno protiavstrijsko, kasneje pa se je prav zaradi naglega gospodarskega in družbenega vzpona Slovencev na Primorskem politika italijanske liberalne stranke usmerila proti Slovincem (Slovanom). Ob državnozborskih volitvah 1897, ko je bila uvedena 5. kurija, je Italijanom uspelo zagotoviti 11 poslanskih mest na Dunaju, tržaški Slovenci pa so izgubili svojega edinega državnega poslanca (I. Nabergoj). Ob tem uspehu se je pokazalo očitno posredovanje avstrijske vlade, ki ni želela dati svoji italijanski zaveznici priložnosti za pritožbe v zvezi s položajem avstrijskih Italijanov. Proti koncu stoletja, je nekaj zunanjih okoliščin vplivalo na razmere. Italija je omahovala v članstvu trozveze; ukvarjala se je z imperialističnimi cilji na Balkanu. V Italiji so se pojavila gibanja, ki niso bila v prid avstrijsko-italijanskemu sosedstvu. Med avstrijskimi Italijani se je večala moč iredentizmu nenaklonjenih socialnih demokratov in krščanskih socialcev. Domnevni demokratizaciji in federalizaciji Avstrije, o čemer so se širile vesti, se je uprla italijanska liberalna stranka. Volilni rezultati na državnozborskih volitvah 1907, spoznanje, da Avstrija ne more preprečiti vzpona Slovanov v Avstrijskem Primorju, so sprožili nov val iredentizma in tudi prepričanje, da lahko primorske Italijane reši le vojna med Italijo in Avstro-Ogrsko. Ta naj ne bi uničila habsburške monarhije, le Italiji naj bi prinesla neosvobojene kraje.

Čas pred prvo svetovno vojno je bolj kot kdaj prej opozoril na celo vrsto pogledov na oblike in poti italijansko-slovenskega sožitja. Avstrijska vlada je vsiljevala politiko sporazumevanja med posameznimi narodi monarhije, politika "novega kurza" na Hrvaškem pa je sprožila pobudo za jadranski sporazum, za sporazum med Italijani in južnimi Slovani, z namenom, da bi se uprli nemški politiki na Dunaju. Poskus, da bi v teh

dogovorih sodelovali tudi primorski Slovenci, ni uspel. Na italijanski strani so imeli posebno vlogo socialisti, ki so novemu iredentizmu nasprotovali, upoštevajoč narodnostni položaj t.i. neosvobojenih krajev, pa tudi zaradi demokratičnega stališča do temeljnih političnih vprašanj tistega časa (splošna in enaka volilna pravica, zakonitost priseljevanja Slovanov v večje kraje, priznavanje avtohtonosti primorskih Slovanov). Posebne poglede glede sožitja vsebuje delo A. Vivanteja *Irredentismo adriatico* (1912), ki pomeni marksistično razlago mednarodnega sožitja na Primorskem s posebnim poudarkom na razmerah v 19. in začetku 20. st. Vivante je kot nekoristno zavračal priključitev vzhodnih obal Jadrana, glede usode Trsta pa se je s poudarjanjem njegove nevtralnosti in posredniške vloge med različnimi etničnimi in gospodarskimi sistemi povrnil k P. Valussiju iz 1848. Ob Vivanteju so se pojavljali drugačni pogledi. S. Slataper je še pred vojno zagovarjal pomiritev med Italijani in Slovani ter bil proti italijanskim aneksionističnim ciljem, nato pa je svoja stališča spremenil in umrl kot vojak italijanske vojske kmalu na začetku vojne (1915). R. Timeus-Fauro je videl v Trstu pomembno mesto, ki naj bi Italiji pomagalo uresničevati njeno politiko na Jadranu in Balkanu; južnim Slovanom je treba pomagati v boju zoper Avstro-Ogrsko, v zameno za pomoč pa naj bi se ti Slovani odrekli zahtevam po Trstu in njegovi okolici.

Različnost pogledov na prihodnost Trsta je prav v letih pred vojno obmejno problematiko preoblikovala in preimenovala v mednarodni politični problem, znan kot "tržaško vprašanje". Slovenci so pri tem nastopali z lastnimi pogledi. H. Tuma je v Trstu videl pomembno središče slovenske in jugoslovanske gospodarske in kulturne stvarnosti, državnopolitično pa je tržaški problem reševal v okviru podonavsko-balkanskega območja. K. Slanc je menil, da mora Trst postati glavno mesto avstrijskih Slovanov, V. Knaflič pa je prav v tržaški mednarodnosti videl veliko prednosti za slovenstvo nasploh. Trst so pretresali nacionalni spopadi, iredentistična nacionalnoliberalna stranka je ovirala in nasprotovala slovanskemu prodoru v mesto. V vojaškem poročilu iz 1907 je mogoče brati, da bi Slovenci "pod ustreznim enotnim vodstvom mogli odločno poseči v krajevne razmere."²⁴ Političnega sodelovanja med tržaškimi italijanskimi in slovenskimi politikami ni bilo, izjema so bili le socialisti. Na Goriškem je bila pretežna večina prebivalcev slovenske narodnosti, boj se je odvijal le v Gorici.

Tudi v Istri se razmerje ni moglo obrniti v prid tamkajšnjim Slovanom, vendar je demokratizacija deželne zakonodaje preprečevala italijanski večini v deželnem zboru preglasovanje v pomembnejših zadevah. Pri Slovencih na Primorskem in drugod je prevladovala misel o združitvi južnih Slovanov, mnenja o tem, kakšna naj bi bila oblika te skupnosti, pa niso bila povsem jasna. V Beneški Sloveniji je nova italijanska oblast zaustavila prvo narodno prebujbo; namesto da bi upoštevala etnično različnost, je začela proces italianizacije. Pri Italijanih se je oblikovalo več pogledov, od aneksionističnih do tistih, ki so videli rešitev za primorske Italijane znotraj Avstrije, v nekakšni narodni avtonomiji.

Na začetku spopadov v prvi svetovni vojni je Italija razglasila nevtralnost. Zaradi vpliva nacionalističnih struj je omahovala, ali naj bi vztrajala v nemško avstrijski zvezi. Prva svetovna vojna je Italijanom ponujala priložnost, da bi uresničili svojo zamisel o prevladi Italije na Jadranu in s tem tudi preprečili združitev južnih Slovanov, saj bi nova jugoslovanska država kot podaljšana roka Rusije ovirala uresničevanje italijanskih namenov na Jadranu in Balkanu. S podpisom londonskega pakta je Italija pretrgala prejšnje zaveznitvo in stopila v vojno na strani antantnih sil. Dne 24.5.1915 je napovedala Avstro-Ogrski vojno in še istega dne s četami prešla na avstrijsko državno ozemlje na vzhodu (Furlanija, Posočje) in severu (Tridentinsko). Italijanska vojska je z osvojitvijo območij zgornjega Posočja in Brd že drugič (prvič 1866) prišla na slovensko etnično ozemlje. Napadalec je spočetka zavzel nekaj ozemlja na vzhodnem bojišču, kjer si je za glavni cilj postavil osvojitve Trsta. Toda že v poletju 1915 je prišlo do pozicijske vojne, v kateri Italija ni dosegla Trsta, pač pa po 6 ofenzivah avgusta 1916 osvojila Gorico. V naslednjih 5 ofenzivah italijanska vojska ni imela velikih uspehov. V zgornjem Posočju se je fronta ustalila na črti Kaninsko pogorje-Bovec-Krnsko pogorje-Tolmin. V srednjem Posočju je italijanska vojska prodrla na Banjško planoto, v spodnjem pa na Kras (Fajtji hrib, Doberdobska planota). V 12. soški ofenzivi, ki jo je pripravila združena avstrijska in nemška vojska, so Italijani doživeli poraz. Izgubili so osvojena ozemlja v Posočju in vzhodni Furlaniji, nasprotnikove sile pa so jih pognale na Piavo. Že od začetka vojne je italijanska vojaška oblast na osvojenem ozemlju Posočja, Brd in Furlanije postavila v skladu z mednarodnim vojnim pravom posebno vojaško oblast, ki je v odnosu do domačega prebivalstva nastopala kot su-

veren in ne kot okupant. Poslovala je v italijansčini, v začasne šole je uvedla izključno italijanščino in vodila takšno propagandno politiko, da bi pri slovenskem prebivalstvu zbudila zanimanje za italijansko državo, ki naj bi bila prišla na slovensko etnično ozemlje kot osvoboditelj. Tako ravnanje vojaških oblasti je bilo v skladu z odnosom italijanske državne politike do južnih Slovanov. Slovenci in Hrvati naj bi bili zvesti habsburški podaniki in sovražniki Italijanov. Toda v italijanskem javnem življenju so bili tudi nekateri ugledni javni delavci, ki so v polemiki z nacionalisti (M. Alberti, A. Tamaro) zahtevali, da se v odnosu do južnih Slovanov nadaljuje s tradicijami risorgimenta. Najuglednejši glasnik takega stališča je bil G. Salvemini, ob njem pa še L. Bissolati in L. Albertini. Šele odločilni dogodki (vstop ZDA v vojno, poraz pri Kobaridu) so prisilili Italijo, da je spremenila svoje stališče do avstrijskih narodov. Nova vlada V.E. Orlanda je v Rimu med 8. in 10.4.1918 organizirala kongres zatiranih narodov Avstro-Ogrske. Na njem so se zavzeli vsaj navidezno za demokratično reševanje prihodnje razmejitve med Italijo in novo državo južnih Slovanov. Politika Orlandove vlade pa ni dolgo trajala. Že po neuspehu poletne avstrijske ofenzive na Piavi se je Italija vračala k prejšnjim pogledom na cilje vojne, čeprav je vlada še 7.9.1918 govorila o pravici južnih Slovanov, da se združijo.

Začetek jeseni 1918 je naznanjal bližajoči se konec Avstro-Ogrske. Zadnja italijanska ofenziva, ki se je začela 24.10.1918, je zadala odločilni udarec avstrijski armadi. Dne 3.11.1918 je bilo na fronti sklenjeno premirje. Italijanska vojska je začela okupirati ozemlje, ki ga je določalo premirje; razmejitvena črta je na Slovenskem potekala po liniji ki jo je 1915 določil londonski pakt. Še preden je Italija začela zasedati nova ozemlja, so Slovenci v Gorici 1.11.1918 razglasili priključitev Goriške in Gorice k novi jugoslovanski državi; akt za okupatorja ni imel nobene veljave. Slovenci v Trstu so se v dneh razsula vključili v tržaški narodni svet in se pridružili italijanskemu odboru za javno blaginjo, ki je vodil upravo mesta v prehodnem obdobju. Tržaški narodni svet je dal odboru za javno blaginjo na razpolago torpedovko, s katero so njegovi predstavniki potovali po antantno pomoč v Benetke. Namesto antantne je v Trst 3. novembra priplula italijanska vojska. Nekateri ocenjevalci tržaških dogodkov tistih dni so menili,²⁵ da so bile v Trstu ugodne razmere za nastanek proletarske revolucije, kot posledica procesov, ki jih je mesto preživljalo zadnje mesece vojne.

Italijanske meščanske stranke so bile ves čas vojne pasivne, aktivni pa so bili socialisti. Zagovarjali so internacionalistično rešitev Trsta, vendar so se proti koncu vojne razcepili na skupino, ki je prešla na stran italijanskih nacionalistov in postavila zahtevo po aneksiji Trsta k Italiji in na skupino, ki je vztrajala pri nevtralnem Trstu. Slovensko politično gibanje zaradi vojne ni bilo posebno dejavno. Med vojno, vendar še pred začetkom bojev na italijanskem bojišču, je bilo prvo srečanje tržaških Slovencev s predstavnikom kraljeve Italije, nekdanjim tržaškim vicekonzulom C. Gallijem. Januarja 1915 so mu tržaški Slovenci obljubili, da ne bodo ovirali italijanskega protiaavstrijskega boja v Trstu. V teh razgovorih so Slovenci nastopali z izkušnjami, pridobljenimi na razgovorih s predstavnikom italijanskih iredentistov, nekim prof. Raccom. Le-ta je hotel dobiti pristanek, da Trst pripada Italiji (1906). Politično društvo Edinost je svoje delo obnovilo sredi 1917 in se kmalu vključilo v propagiranje majniške deklaracije. Predstavniki društva so zahtevali vključitev Trsta v jugoslovansko državo. Slovenski socialisti niso delovali enotno; mlajši so se zavzeli za to, da bi Trst ostal v jugoslovanski državi, skupina H. Tume in I. Regenta pa je zagovarjala svobodno tržaško ozemlje v sklopu Avstrije.

Dne 3.11.1918 se je začela italijanska vojaška okupacija zahodnega dela slovenskega etničnega ozemlja.²⁶ Slovenci so okupatorja sprejeli z nezadovoljstvom, saj so pričakovali drugačen izid vojne. V razvoju medsebojnih odnosov je začelo novo razdobje.

OPOMBE:

1. 4. zvezek, Ljubljana 1990, 192. Avtorji gesla *Italijansko-slovenski odnosi* (192-210) so še Branko Marušič, Milica Kacin-Wohinz, Tone Ferenc, Tone Poljšak, Veronika Gognjavec, Miran Košuta, Jože Sivec, Silvan Furlan, Albin Babič.
2. O temeljnih problemih italijansko-slovenskih odnosov govore predvsn naslednje objave:
A. Vivante, *Irredentismo adriatico*. Firenze 1912 (četrti izdaja Trst 1984); A. Anzilotti, *Italiani e Jugoslavi nel Risorgimento*. Roma 1920; *Italijansko-jugoslovanske teze za istorijske tekstove*. Jugoslovanski istorijski časopis 1977, šte. 3-4, 85-114 (isto besedilo v italijanščini v *Cultura e scuola* 1977, šte. 37,98-119); B. Marušič, *Slovensko-italijanski odnosi od 1797-do 1918*. Jadranski koledar 1991, 73-81; Boris M. Gombač, *Trst. Trieste. Dve imeni, ena identiteta: sprehod čez historiografijo o Trstu 1719-1980*. Trst - Ljubljana 1993. Podrobnejši pregled zgodovinopisja prinaša B. Marušič, *Zgodovinopisje o političnem življenju primorskih Slovencev v drugi polovici 19. stoletja*. Goriški letnik 9/1982, 37-52.

3. V. Melik, *Beneški Slovenci 1797-1866*. V: Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni. Ljubljana 1975, 472-478 (v italijanščini v: *La storia della Slavia italiana*. San Pietro ali Natisone. Trieste 1978, 103-117).
4. A. Tamborra, *Cavour e Balcani*. Torino 1958, pass.
5. I. Juvančič, *Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije*. Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani 1/1960, 135.
6. J. Pleterski, *Trst v slovenski politični misli do prve svetovne vojne*. V: Slovenski in italijanski socialisti na Primorskem 1900-1918. Ljubljana-Trst 1979, 9 (članek je izšel tudi v J. Pleterski, *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*. Maribor 1981).
7. B. Marušič, *Cesare Balbo v Ljubljani*. Zgodovinski časopis 45/1991, 211-215.
8. P. Vodopivec, *O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji in zaprtih Italijanih na Ljubljanskem gradu (1820-1825)*. Kronika 27/1979, 168-179.
9. G. Pierazzi (Jože Pirjevec), *Mazzini in južni Slovani*. Zgodovinski časopis 27/1973, 329-342.
10. G. Pierazzi (Jože Pirjevec), *Vincenc Ferreri Klun in beneška revolucija 1848-49*. Zgodovinski časopis 26/1972, 69-84.
11. *L' Isonzo* 8.3.1876, šte. 20.
12. F. Salata, *Il diritto d'Italia su Trieste e L'Istria*. Documenti. Roma 1915, 148-149.
13. *Novice* 23.10.1852, šte. 85, str. 338.
14. *Slavjanski rodoljub* 1849, šte. 2, str. 10.
15. C. Podrecca, *Slavia italiana*. Cividale 1884, 23.
16. *Zgodnja danica* 8.2.1855, šte. 6, str. 23.
17. L. Burlini, *Un corrispondente di guerra austro-sloveno a Custozza nel 1866*. V: *Il giornalismo italiano dal 1861 al 1870*. Torino (1966), 129-132.
18. D. Kermavner, *Slovenska politika v letih 1879 do 1895*, Ljubljana 1966, 361.
19. B. Marušič, *Rapporti tra Italiani e Sloveni nel "Litorale Adriatico" negli anni Sessanta del secolo XIX*. Archivio storico italiano 137/1979, šte. 502, 561-577.
20. *Italijansko-jugoslovenske teze za istorijske tekstove*. Jugoslovenski istorijski časopis 1977, šte. 3-4, 98.
21. Carlo de Franceschi, *Memorie autobiografiche*. Archeografo Triestino. 60/1925-1926, 200; G. Negrelli, *Italijansko-slovenski odnosi na razpotju: Trst, 13. julija 1920*. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 21/1981, 89-99.
22. *Slovensko Primorje in Istra*. Beograd 1953, 108.
23. Giampaolo Valdevit, *Kriza tržaške cerkve med prehodom od Avstro-Ogrske k Italiji*. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 21/1981, 168.
24. J. Pleterski, n.o.m., 17.
25. D. Kermavner, *Temeljni problemi primorske politične zgodovine (zlasti v letih 1918 in 1921)*. Ljubljana 197. O polemiki, ki jo je problem italijanske zasedbe Trsta, vnesel v slovensko zgodovinsko pisje glej B. Marušič, *Primorski čas pretekli*. Koper 1985, 198-218.
26. M. Kacin-Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918-21* Maribor 1972.

Milan Volovšek: "Klepet" - olje - 66,5 x 53 cm.

JOŽE URBANIJA - LIMBARSKI

Pozabljenemu pesniku Moravske doline ob 40-letnici smrti.

Opomba: Zelo malo pesnikov je za seboj pustilo tako bogato literarno zapuščino - pa tako malo svojih biografskih podatkov. Pesnik Limbarski, ki je svoj psevdonim prevzel po "svoji" Limbarski gori, ki se vzpenja nad domačo vasjo, je bil neumorni zapisovalec svojih notranjih občutij, mojster v opisovanju pokrajine, narave in v času bivanja v tujini izredno močnega (že skoraj bolestnega) domotožja.

Pesnik se je rodil 14. novembra 1884 v vasi Podbrdo nad Moravčami (pri Domžalah). Del svojega šolanja je opravil v Marijanišču v Ljubljani, nato pa je študij nadaljeval pri salezijancih v Turinu. Na očetovo željo je moral študij prekiniti in se vrniti v domačo vas, kjer je prevzel očetovo kmetijo. V letih prve svetovne vojne ga najdemo najprej na vzhodni fronti v Bukovini in Galiciji, nato pa na Soški fronti, kjer je bil tudi ranjen. Po koncu vojne se vrne v rojstni kraj kjer pomaga pri obnovi verskega in kulturnega življenja. Bil je član Marijine družbe v Moravčah in nekaj časa tudi predsednik Orla.

V času med obema vojnama doživlja pesnik zelo tragične trenutke, ki dosežejo svoj vrh v smrti sina edinca. Tudi druga svetovna vojna in nemška okupacija ni prizanesla odmaknjeni moravški vasi in njenim prebivalcem, zato občutljivi in globoko verni pesnik Limbarski že leta 1942 zapusti domačijo in odide na Koroško v taborišče St. Gertraud pri Wolfsbergu v Labotski dolini. Po končani vojni se pridruži veliki množici političnih beguncev in se seli iz taborišča v taborišče (Murdorf pri Judenburgu, Asten pri Lienzu, Hellbrun pri Salzburgu). Njegova življenjska pot se je končala 26. maja 1955 v taborišču Eisenerz na zgornjem Štajerskem.

Edina "priča" njegovega življenja in njegovega literarnega ustvarjanja je bil njegov domači župnik Janko Hafner (ki je preminil istega leta v taborišču Spittal), ki pravi, da je Limbarski

zapustil "26 zvezkov po 32 strani; pesmi je 17 zvezkov". Glede na vse znane objave pesmi, lahko ta podatek samo potrdimo. Skupno je objavil v Bogoljubu 99 pesmi (podatek za objave v letih 1908-1921). Med obema vojnama je objavljaj v tedniku Domoljub (preko 100 pesmi), po 2. sv. vojni pa je največ objavljaj v Koroški Kroniki in njenem nasledniku Našem tedniku, kjer je objavil preko 230 pesmi (velja za čas od leta 1945-1955). Njegovo literarno ustvarjanje lahko razdelimo v dva dela:

1. Mladostno ustvarjanje

ki ga prežema bolečina neuresničene želje, da bi postal duhovnik in tragedija prve svetovne vojne.

Pesmi iz tega obdobja so povečini izraz globoke vere, kar je razvidno tudi iz naslovov - Jezus, Majnikovi kraljci, Marijina smrt, Nebo in zemlja Te blagruje, Pred tabernakelnom... Njegov takratni mentor in urednik Bogoljuba Janez Kalan, ga je v "Listnici uredništva" kar dvakrat opomnil: "*Nikar toliko pesmi! Saj jih nimam kam dati. Ampak te bolj opiliti!*" (Bogoljub, 9/1911 št.11); "*Manj pesmi, a bolj obdelanih! Sicer pa vse najboljše; želim srečnega uspeha na novem potu.*" (Bogoljub, 11/1913 št.7 -predvidevam, da je takrat odšel k vojakom!). Pesmi iz tega prvega obdobja so še nekoliko okorne in pesnik še nima pravega zaupanja vase, saj se sprva podpisuje s psevdonimom "Moravčan" nato pa "J.U. Limbarski". V pesmih želi izraziti predvsem svoje notranje doživljanje. Pesmi so povečini sestavljene iz štirivrstičnih kitic in samo enkrat se je "preizkusil" s soneti "Hvala ti! Sonetni šopek v zahvalo moji nebeški Mariji." (Bogoljub, 15/1917 št.1 str. 6-8 gre za 5 sonetov, ki jih je spesnil na bojišču). Zadnji med njimi se glasi:

Krogla me ob Soči je ranila,
"v tvojo čast!" vdano sem izrekel,
ranjen upno k tebi sem pritekel
ti si rano vročo ohladila.

Tolažilno si mi govorila,
kakor mati detetu, ki joka,
ljubko si me božala otroka,
v novo rano vlivala zdravila.

Vso zahvalo ti zato dolgujem,
moje varstvo, bramba in rešitev,
vekomaj ostanem ti hvaležen!

Dni življenja tebi posvečujem,
ves svoj trud pokladam ti v daritev,
da ob tebi zmage bom deležen.

Nasploh je vojaštvo občutil kot svojo dolžnost do domovine, vendar vseskozi upa, da ga bo njegova vera in zaupanje v Boga varovalo tudi v boju. Pesmi, nosijo naslove kot: Vojakova molitev, Ti bodi moj vodnik! Spomini in hrepenenje, Plačilo -Vojakom- tovarišem v tolažbo itd. V to zvrst lahko uvrstimo tudi pesem Minljivost (Bogoljub, št. 1/2 iz leta 1920):

Pečat njen nosijo sive gore,
temni prepadi in strme pečine;
vode, ki z reber v dolino hite,
glasno šumijo: vse mine, vse mine...
Vrste stoletij pečine razdirajo,
lomijo hraste in rušijo skale.

Bliskovo suče se časa kolò,
enkrat odločeno nam je živeti;
zemlja premine in sinje nebo,
v soncu se bežnost zapisana sveti.
Zvezde na nebu blede in ugašajo,
smrt jih zdrobi, ki z močjo se ponašajo,
žezla rjave in razpadajo krone...

Mesta postanejo kup razvalin,
dela življenja zob časa razdira,
narodom tihe grobove odpira.
Močne in slavne države izginjajo,
v pušče se plodne dežele spreminjajo,
le kar je večno ostane, ne mine.

V tem času ga prvič srečamo tudi kot "pisatelja". Gre za njegova vojaška pisma v katerih opisuje svojo pot na bojišče:

"Preljubi bralci Bogoljuba!

Trije meseci so minuli, odkar smo se poslovili na železnici za moravškimi hribi. Trije meseci, polni najraznovrstnejših dogodkov! Naj Vam jih prav na kratko in površno opišem. Z nevdržno silo nas je tiral vlak z domače zemlje v mrzlo tujino, po prostrani ogrski ravnini. Zginjale so prijazne slovenske cerkvice, niso nas ob potih pozdravljali križi in znamenja; vedno je postajalo pusteje in hladneje - pri nas smehljajoča pomlad, tukaj osorna zima. Zavedli smo se ob pogledu na snežene Karpate cilja, kateremu smo se bližali. V Batfi smo izstopili ter se pomikali peš proti bojni črti. Na večer sv. Jožefa sem prvič prenočil v strelskem jarku. Drugi dan je sovražnik jel obstreljevati našo fronto. Padel je moj ožji rojak nadlovec Kokalj ter izdihnil v moji bližini. Gledal sem še mnogo drugih srditih bojov, v katerih smo zadali sovražniku občutnih udarcev ter ga prisilili, da se je pričel splošno umikati. Mi smo mu navdušeno sledili v nižino. Požgane vasi, razdrte cerkve, otožni obrazi beguncev, ki so se s culami na hrbtih vračali v svoje domove, so nas hvaležno pozdravljali - rešitelje. Pravili so nam zaupno s strahom na obrazu o bedi, ki jih je zadela, o krutosti neusmiljenih sovražnikov. V dno duše se nam je smililo ubogo ljudstvo.

Prestopili smo prag prizorišča velikih bojnih dogodkov, prostrano jugovzhodno Galicijo, ter se nastanili po strelnih jarkih. Zopet novi boji, žvižg krogel in pok morilnih granat, - a verno slovensko srce ne izgubi poguma. Veselo zapoje v težkih urah slovenski junak, pesem ga razvedri, in vera, tista jasna luč od zgoraj, ga napolni z novo srčnostjo. Z lahkoto prenaša bojne težave, komur sije zvezda vere, kdor je z Jezusom prijatelj in kdor ljubi Marijo, mater trpečih zemljanov. Naglo mi potekajo v njenem varstvu dnevi na bojnem polju; misel na večno plačilo me tolaži. Le nekaj me tare in povzroča žalost moji duši: namreč, da še nisem imel prilike prestopiti praga kake cerkve, prisostovati daritvi sv. maše ter pristopiti k mizi Gospodovi. V tolažbo mi je zavest, da to ni moja krivda, da mi jo ljubi Jezus gotovo ne bo zapisal v zlo. Hodite pa Vi, cenjeni bralci Bogoljuba ter rajši in pogosteje v bližino oltarja, mislite na nas, uboge slovenske vojake, pred tebernakljem, spominjajte se v onih velikih trenutkih sv. obhajila Vašega starega znanca.

Dne 30. maja 1915

Limbarskega.

Nekakšno vmesno stopnjo predstavljajo pesmi, ki so nastale tik pred začetkom druge svetovne vojne in so nastale iz obupa

ob sinovi tragični smrti, poleti 1939. Med njimi je najbolj zgovorna pesem Imel sem sinčka, ki je bila objavljena v Domoljubu (52/1939 št.34 str.12):

Imel sem sinčka, pa ga nimam več,
zakrila ga je večnosti zavesa ...
izguba sina reže kakor meč
in bridka žalost dušo mi pretresa.

Zaman ga kličem, naj se vrne spet,
ko v sanjah zrem njegovo nežno lice;
v slovo smehlja se mi - utrغان cvet,
"nikjer ga ni!" mi tožijo stezice.

Imel sem sinčka - Bog mi ga je vzel
v kraljestvo svoje, kjer pomlad je večna;
pri njem nekoč ga zopet bom objel
in skupaj bova vso neskončnost srečna.

Ker je Limbarski za svoje pesniške in prozne prispevke zelo rad uporabljal dogodke iz resničnega življenja je precej verjetno, da je smrt svojega otroka opisal v božični zgodbi za leto 1939 "Milost svetega večera" (Domoljub, 52/1939 št.45 str.13).

2. Zrela doba (po letu 1945)

je vsebinsko vezana na njegovo begunsko usodo, ki si jo lepša s spomini na domači kraj, rojstno hišo, polja in njive okoli nje in na visoke gore, ki ga ločijo od domovine. Kako težko je prenašal breme tujine nam izpoveduje pesem Domovini (Koroška Kronika 3/1947 št.25 str.5):

DOMOVINI

Ti edina,
moja draga domovina,
na srce si prikovana,
kjer te ni, tam zeva rana.

Kdor te nima,
ve, kaj je na tujem zima,
kaj sirota je brez strehe,
brez sočutja in utehe.

Kar sem ljubil,
vse z domovjem sem izgubil,
le spominov luč še sveti,
teh ne morejo mi vzeti.

Iz daljave
sin pošilja ti pozdrave.
Trudna pot in hladna noč je,
sprejmi v toplo me naročje.

Njegova druga domoljubna pesem Naša Drava nas nekoliko spominja na Gregorčičevo pesem Soči: (Naš tednik-Kronika, 2/1950 št.38 str.4)

NAŠA DRAVA

Zdrava, hčerka Korotana,
kras koroške domovine!
Mesta so ponosna nate,
zgrinjajo se ti ravnine.

Zvesta ti je naša zemlja,
ljubi te slovenska duša,
tvoje mično šepetanje
vsa okolica posluša.

Vrbsko jezero spoštljivo
svoja čustva ti razkriva,
soncu si za ogledalo,
luna v tebi se umiva.

Branijo te naše gore,
skale, ki v nebo kipijo,
bistri viri in studenci
z živo vodo te krepijo.

Gozdi pravljичno šumijo,
stražijo te tihe sence,
polja, trate in doline
vabijo te med Slovence.

Žalostno nekoč si tekla
kakor solza skoz domovje.
Teci danes nam vesela
v boljše čase čez skalovje.

Zdrava, hčerka Korotana!
Narod se s teboj ponaša.
Drami, v nemaj in ostani
vse do konca vekov naša.

Zelo lepe so njegove lirične pesmi o naravi - o žitnih poljih, ki valovijo v vetru - o odpadajočem suhem listju - o šumenju gozdov - o pomladanskih cveticah itd. ob katerih vse to "zaživi" pred našimi očmi, kot resnično. Večkrat je dal vsebinsko podobnim pesmim enake naslove. Zelo prisrčne so njegove otroške pesmi - Kokodak, Pajek, Moj psiček, Naša muca itd. Na mladinskih straneh je objavil tudi več vzgojno - moralnih zgodbic (im. dogodbic).

NAD MORJEM TAM GORI... (Koledar CMD 1956 str.140)

Nad morjem tam gori
šepečejo bori
ganljivo povest.
Mladenka posluša,
trpljenje okuša
in pije bolest.

Hitijo stopinje
med oljke in brinje,
kjer trta zori.
Kramljajo spomini
o kraški pečini
in burja ječi ...

Pekoče solzice
oblivajo lice
in vzdih trepeta.
Primorska krajina
žge kot bolečina
na sredi srca.

VEČER (Koledar CMD 1954 str.154)

Na polju žito valovi
v večerni sapi;
iz gorskih kotov noč hiti
po tesni grapi.

Vasi pogrezajo se v mrak
in v sladko spanje;
utihnil truden je korak,
ugasnil dan je...

Srce utriplje prav mirno
in tiho sanja,
da zvezdni strop se nad vasjo
prav nizko sklanja...

SUHO LISTJE (Koledar CMD 1953 str.84)

Velo listje hlad otresa
in odnaša ga vihar
z vrta - daleč od drevesa,
ki cvetelo ni nikdar.

Vse medli, ugaša, hira,
kar je prej rodilo sad;
listje pada in umira
na grobovih strtih nad.

Tiho pada na gredice,
da se vigred ne zbudi;
ni še sonca za cvetice,
led na oknih še cveti.

OBLAČNA NOČ (Naš tednik, 7/1955 št.29 str.7)

Z meglo nebo je zastrto,
lune in zvezd ni nikjer,
zdi se mi kakor zaprto,
zunaj je mračen večer...

V sobi pri oknu samevam,
nihče z menoj ne kramlja;
čakam, da se mi z višave
zvezdica spet nasmehlja.

Tam, kjer poprej je svetila,
vlači oblak se nocoj,
ki ga ne more prodreti,
da bi golčala z menoj.

Vetrič, zapihaj, razženi
sence in sive megle,
da mi bo zvezda sijala,
lajšala skrito gorje.

POD ZAMETI (Naš tednik, 7/1955 št.5 str.3)

Pod visokimi zameti
moje steze so obstale;
tamkaj, koder so poleti,
živo pred menoj skakljale.

Gaz mi zdaj ravna ovinke,
orje plug snežene kupe;
vmes pa padajo snežinke
na poslednje moje upe...

Huda burja na vse kriplje
se napenja čez gorovje,
z ledom poti mi posiplje.
Zbogom, ljubljeno domovje!

Skozi meglo gledam v dalji
trate, ki jih ivje zaljša.
Starka zima v beli halji
strmo pot čez hribe daljša.

OČITKI (Naš tednik, 5/1953 št.12 str.3)

Zima, kdo bi te ne mrzil:
za pomladjo brišeš sled,
trgaš upanja zelenje,
ivje daješ nam in led.

Čez planine si prihrula
na gredice mojih trat.
Strupa nanje si nasula,
cvetke položila spat.

Mrzlo burjo si pozvala,
naj razsaja noč in dan
in prepeva žalostinke
glasno čez življenja plan.

Vse krilatce z divjim krikom
razpodila si od nas.
Krokarji so zdaj ti godci,
petje - vran odurni glas.

Tudi mene si ujela
kakor vrabca na svoj lim;
sonce si mi ohladila,
prav zato te zdaj mrzim.

Glavo si mi pobelila,
razorala ves obraz;
med zameti je ostala
le do groba ozka gaz.

Pesmi, ki so nastale v zadnjih dveh letih pred smrtjo pome-
nijo neke vrste obračun "z življenjem". Kot da bi pesnik tudi
sam pričakoval svojo smrt.

IZ MLADOSTI (Naš tednik, 6/1954 št.45 str.7)

Iz mladosti, iz mladosti
še zveni mi petja glas.
Vse je takrat bilo moje -
kje je zdaj že tisti čas!

Zadovoljno in bogato
takrat bilo je srce;
prazne danes so livade -
misli, upanja, želje.

Vsako leto nove cvetke
k soncu se obračajo,
meni pa nekdanje sreče
več z gredic ne vračajo.

Moja drobna lastovica
je odšla na južno stran,
črni kos molči v goščavi,
dere se le jata vran.

MOJA MISEL (Naš tednik, 6/1954 št.50 str.7)

Zvezde sijajo srebrne,
slednja sapica molči,
kadar misel se utrne
in v daljavo odhiti.

Preko sivega Triglava
vodi jo nevidna pot
tja, kjer teče bistra Sava,
v tihi moj domači kot.

Tam pristane in zavije
mimo znanih bornih koč,
nikdar si ne odpočije,
išče znancev pozno v noč.

Srečna radost me prevzame,
kadar kroži tam okrog;
križ mi zdrsne s trudne rame,
prost za hip sem vseh nadlog.

MOJ SPOMIN (Naš tednik, 7/1955 št.12 str.7)

Moj spomin ne mara steze,
nič mu ni do belih cest,
vse ga na domovje veže -
tiha radost in boleost.

Stare poti se počasi
čez gorovje spenjajo,
drobne steze po ravninah
se prehitro jenjajo.

Moj spomin pa, kot bi trenil,
se utrga in zleti
gledat drago domačijo,
sveti kraj najlepših dni.

O mladosti pridiguje
vse mi na domačih tleh:
gozdni hram, zelene trate
in drevesa po vrteh.

Stara zibelka pod streho,
votla češnja za vasjo,
mlinček doli ob potoku
in igrače pod pečjo.

Še mi hladno srce greje
tistih zlatih dni odsev,
blagodejna sapa veje -
blažene mladosti spev.

MOJA ČAŠA (Naš tednik, 7/1955 št.23 str.7)

S križem sem se spoprijaznil,
ki oživlja mrtve upe,
toda nisem še izpraznil
vse do dna trpljenja kupe.

Še prozorno dno prekriva
čudno grenka tekočina,
roka daleč jo odriva,
mrzka mi je slast pelina.

Nalašč srebal bom počasi
zadnje kaplje iz čaše. -
Še prijetno je na vasi,
ne mudi se čredi s paše.

Takrat pa, ko bom poveznil
svoj izpraznjeni kozarec,
v večnost duh se bo pogreznil,
v grob bo legel truden starec.

MOJ GROB BO NA TUJEM (Naš tednik, 7/1955 št.11 str.3)

Moj grob bo na tujem v zavetju gora,
kjer kratka je pesem poletja,
v bližini prepadov, na kraju sveta,
v deželi planinskega cvetja.

Pozimi bom z belo odejo pokrit
in morda še včasih med letom.
Moj grob bo na varnem, popolnoma skrit
tedaj pod globokim zometom.

Na grob mi bo tujec prinesel planik
za šopek z visoke planine,
borovčevih vejic in drugih mladik,
zelenja iz senčne globine.

Spominek na grobu mi križ bo lesen,
prav skromen - čemu bi se ustil?
Ko god bom obhajal deseto jesen,
svoj prostor bom drugim prepustil.

O njegovi tragični begunski usodi nam najbolj zgovorno govori njegovo pismo, ki ga je poslal prijatelju I. M., 3. februarja 1954:

"Zima je huda, pa jo še kar nekam prenašam. V nedeljo sem bil nekaj prehlajen, vendar ne toliko, da bi ne bil mogel iti v cerkev. Muči me še naduha (astma), ki je pa neozdravljiva. Zdravnik mi jo olajšuje s streptomycinom, ki ga vdihavam. Dobivam pa tudi praške, ki so tudi dobri in mi olajšujejo dihanje. Če bi teh zdravil ne imel, bi sploh ne mogel nikamor iti.

Najhujše pa so mi želodčne bolečine, ki trajajo že nad dve leti. Zdravniki pravijo, da imam preveč želodčne kisline. Ta boleost me skoro vsak dan napade; včasih kmalu mine, večkrat pa traja tudi dolge ure ter me popolnoma izmuči. Mnogo zdravil sem že poskusil, a vse skupaj malo pomaga.

Danes imamo zopet grdo vreme. Zunaj sneži in tuli burja. Sedim pri zakurjeni peči in čitam knjigo: "Eine Quelle der Kraft" (neko knjigo o molitvi). Sem in tja preneham in "dni premišljam, ki so bili - in na tihem solze brišem" ... Ven na prosto si ne upam zaradi vetra, ki mi vselej škoduje. Ves dan me zebe v noge in drugod, tako da moram obleči suknjo. Najhuje pa je to, ker sem vedno brez denarja. To je menda že pevčeva usoda, da živi in umira brez denarja. Moji stalni dohodki znašajo mesečno 15.- S.

Imam še neko drugo potrebo: od Božiča že hranim nekaj ameriških konserv, katerih jaz ne maram in jih tudi ne smem uživati. Rad bi jih poslal domov, pa nimam toliko denarja. Kdor bi mi pomagal uresničiti moje želje, bi mu bil neizmerno hvaležen. To dobroto bi smatral za veliko svetoletno milost. In dobrotnika bi ohranil v hvaležnem spominu do groba."

Ob njegovi smrti je bilo zapisanih kar nekaj želja, da bi njegove najlepše pesmi izšle v samostojni pesniški zbirki, vendar te želje še do danes niso bile uresničene.

POPPERJEVA ZAPUŠČINA

V letošnjem septembru je v Angliji umrl *Karl R. Popper*. Rodil se je na Dunaju l. 1902, kjer je tudi doštudiral. Leta 1936. je emigriral v Anglijo, kmalu zatem pa je odšel poučevat v Novo Zelandijo. Od leta 1946 do 1969 je bil profesor logike in metodologije na "London School of Economics". Odtlej je živel v pokoju, a je kljub temu še deloval na poljih, ki so ga zmerom zanimala.

Mnenja o Popperju so različna. So nekateri, ki trdijo, da je bil eden glavnih filozofov tega stoletja. Na splošno pa priznavajo, da je bil Popper eden izmed najbolj pomembnih filozofov znanosti med 1935 in 1960. Tim. "nova filozofija znanosti", ki se začena okrog leta petdeset (Kuhn, Feyerabend in drugi), je prepričana, da je upravičeno zavrгла glavne Popperjeve postavke v filozofiji znanosti; zaradi povezanosti pa tudi Popperjevo spoznavoslovje in celo neke vrste prektvarnoslovje (metafiziko).

Dejansko je na spremembo v filozofiji znanosti vplivalo več drugih dejavnikov, nedvomno bolj ideoloških kot filozofskih. V resnično liberalnih krogih Popper še zdaj uživa veliko spoštovanje. Razumljivo je, da ga zavračajo raznotere druge struje: od marksistov do novo-hegelijancev, novo-kantovcev, heideggerjancev. Toda mnogi tistih, ki mu morda sledijo kritično v filozofiji znanosti, odobravajo pa njegov krepki zagovor svobode in liberalne demokracije, ne vedo zmerom, kakšno je bilo "ozadje" tega Popperjeva stališča, oz. odkod je izhajal in kam vodi njegova osnovna miselnost.

Ne bom se poglobljal v tem spisu v razpravljanje o posameznih Popperjevih postavkah. Skušal bom samo prikazati na splošno njegov nauk v najbolj pomembnih točkah in ga na kratko oceniti.¹

1. Med "Dunajskim krogom" in "novo filozofijo znanosti"

Tim. "Dunajski krog", katerega glavna osebnost je bil nedvomno *Rudolf Carnap* (1891-1970), je osredotočil svoja raziskovanja na *vzorec znanstvenega jezika*. Šlo jim je za to, kakšen bi moral biti določen govor, da bi ga bilo mogoče imenovati znanstvenega. Seveda jim zato vsaj sprva niso bili mar drugi pomeni, kot npr. vrednotenje, vernost, metafizika. Pa tudi ne tisto, o čemer so razpravljali britanski filozofi, ki so razčlenjevali vsakdanjo, neznanstveno govorico.

Toda Dunajski krog je upošteval in predpostavljal *Russellova* razmišljanja o pomenu in ne-pomenu. oz. boljše o smislu in ne-smislu določene izjave ali povédi, kot tudi o njeni resnici ali zmoti. Vendar se ni omejeval na vprašanje o goli formalnosti, kot npr. o sintaktičnih in logičnih povezavah. Vključeval je tudi nekatera polja semantike, npr. pomen pojmov kot resnica, občnost (ali splošnost) ipd., ki jih je hotel nanovo znanstveno opredeliti. Predvsem pa mu je šlo za *sodilo ali kriterij o posameznem izreku* ali o sestavu (sistemu) izrekov.

Popper je bil spočetka blizu temu tim. *logičnemu pozitivizmu*, kmalu pa je začel napadati nekatere njegove glavne trditve. Sodil je npr., da ni mogoče omejiti osrednjega vprašanja o znanstvenosti (epistemološki problem) na razčlenbo vsakdanje govornice, kot je to delala oxfordska analitična filozofija. Resda znanstvena vprašanja presegajo vsakdanjo rabo, toda za Popperja so imela vsa filozofska vprašanja neke izvenfilozofske korenine. Zaradi tega je zavračal neopozitivistični pojem o zgolj-izkustvenem (empiričnem) "značenju", katerega so hoteli razlikovati od "pomena", ali pa da bi samo tako značenje imelo kakšen pomen.

Skoro vsi člani Dunajskega kroga so se zaradi nacizma izselili, večina v ZDA, nekateri pa v Anglijo (Ayer). Nekdanji občasnik "*Erkenntnis*" se je spremenil v angleškega "*Journal of united science*", ki že v naslovu izraža glavno težišče te struje. Dolga leta, bržkone prav tja do "Simpozija o strukturi znanstvenih teorij" (Urbana, Illinois, ZDA), leta 1969, so si mnogi prizadevali, da bi vzpostavili edini in enoviten vzorec za vsako znanost. Toda medtem je bila že nastala tim. "*nova filozofija znanosti*", ki je spodrinila tudi Popperja, katerega mišljenje je prevladovalo od leta 1935. Zastopniki te nove filozofije znanosti so bili predvsem zgodovinarji filozofije.

Sporék med njimi in Popperjem je bil sprva le za posamezne trditve, končno pa se je sprevrgel v *novo gledanje na znanost*,

predvsem pa na način, kako se znanost razvija. Tako so kmalu opustili Popperjev pojem o tem, kakšna bi naj bila znanstvena splošna podmena (teorija). Sicer še ločijo med območjem odkritja in območjem upravičenja, (drugemu je Popper pripisoval izključno veljavnost), toda večji pomen pripisujejo zgodovini, sociologiji in celo psihologiji znanosti (območje odkritja).

2. "Logični empirizem" in "epistemološki dualizem"

R. Carnap si je spočetka zadel za glavni namen utemeljiti izkusveno in matematično spoznanje na gotovi podlagi. Sprva je sledil E. Machu (1838-1916), ki je s klasičnimi empiristi gradil spoznanje na čutnem izkustvu. Vse, kar poznamo in o čemer govorimo, bi bilo navsezadnje čutenje. Namen znanosti bi naj bil preučevati rednost, s katero se dajejo ta čutenja. Nekatera čutenja nam omogočajo, da "zgradimo" duševni svet, druga pa, da stvarnega. Znanost nam predstavlja ta čutenja "povzeto". Vse, kar je izven tega, bi bila le metafizična spekulacija, to se pravi, razmišljanje, ki nima zveze z izkustvom. Ni dvoma, da smemo Machovo stališče označiti za fenomenalizem določene zvrsti.

Na tej podlagi je Carnap spisal svoje delo "Logična zgraditev (zgradba) sveta (Umwelt)". l. 1928, za kar je uporabljal logične in matematične pojme, ki jih je dobil od Fregeja in Russella. Prav zaradi tega pa se je moral odreči svojemu prvotnemu gledanju na čutno spoznanje. Znano je njegovo besedilo (Filozofija in logična sintaksa, 1935), kjer pravi, da moremo iz trditve, da obstoje kanguri, odvajalno sklepati na izreke o čutno znatnem, (to se pravi, da obstoji pasamezen kangur), ne pa iz trditve, da tvorni svet res obstaja ali pa da ne obstaja; zaradi tega ti dve trditvi ne bi imeli smisla, ali boljše značenja (significatum). Ne pravi, da zavrača trditve o resničnosti sveta, češ da bi bila zmotna, temveč ker bi ne imela smisla; isto velja za tej trditvi nasprotno trditve o neobstoju sveta; niti ne zatrjuje niti ne taji obeh trditvev, ampak kratkomalo odloči, da to zanj ni problem.

To ga je povedlo še dlje. Empirizem je vedno vztrajal na tem, da se vse spoznanje utemeljuje (in omejuje) na čutnem izkustvu, tudi matematično spoznanje. Po drugi strani pa je Carnap dal prav tistim, ki jih (v napačnem dualizmu) imenuje racionaliste,

češ da resnice kot " $2+2=4$ " niso prigodne glede na opazovanje dejstev, ker bi to pomenilo, da bi se moglo v prihodnjem zavreči kak aritmetičem izrek s kakim novim izkustvom. Na podlagi *Wittgensteinovih idej* (1889-1951) je Carnap pričel trditi, da empirizem velja samo za dejstvene resnice, medtem ko matematične in logične resnice ne potrebujejo potrdila po opazovanju dejstev, zato ker ne "povedujejo" o teh in ker veljajo v kakršnikoli možni povezavi z dejanstvom. (Umski življenjepis, 1963).

Kaj torej preostane filozofiji, če bi vse njene povedi, ki nekaj zatrjujejo, bile le čutno izkustvene in bi spadale potemtakem v dejstvene (faktične) vede? Preostala bi samo še *metoda logične analize*. Ta po eni strani (negativno) izločuje vse neznačljive besede in vse laži-povedi, (ki nimajo pomena). Po drugi strani pa (pozitivno) rabi za razjasnitev značljivih besed in "pristnih" povedi, s tem pa za logično utemeljitev dejstvenih znanosti in matematike (Preseženje metafizike po logični analizi jezika, 1932).

Tako se je Carnap, predvsem pod vplivom *O. Neuratha* (1882-1945) prepričal, da ima fenomenalistična zasnova manjšo veljavnost kakor tim. "*fizikalistična*". Glavni razlog bi naj bil, ker je jezik v svoji osnovi orodje za soobčevanje in tako nekaj medosebkovnega (intersubjektivnega). Osnovni pojmi vsakdanje govornice se nanašajo na stvari in njih lastnosti, ki jih je moč opazovati in zato opisati. To je tim. "*fizikalistični jezik*" Dunajskega kroga. Kmalu za prvo izdajo svojega dela, je Carnap zato predložil naličen (analogen) epistemološki program, zamenjal pa je fenomenalistični temelj s fizikalističnim.

Toda že od nekdanj je bila ena glavnih zaprek za empiriste to, da ima matematika v znanostih izredno nalogo, da pa niso uvideli, kako bi matematične pojme in zakone utemeljili na izkustvu. Odgovor na to jim je dal *logični pozitivizem*. *Whitehead* in *Russell* bi naj bila dokazala, da je mogoče matematiko skržiti (reducirati) na logiko, tako kot je bil to storil *Frege* z aritmetiko. *Wittgenstein* pa je zagovarjal, da ima logika tavnološki značaj. Po vsem tem bi bilo mogoče reči, da so logične (in zato tudi matematične) resnice *analitične*, to se pravi, resnične povédi, ki nekaj značijo. Zato so a priori, torej nič ne povedo o svetu. Imamo pa tudi *sintetične izjave* o svetu, katerih resnica temelji na izkustvu, in so torej a posteriori. Tako stališče jih je nujno zavedlo v tim. *epistemološki dualizem*.

3. Načelo o preverjenju (verifikaciji)

Pravi Carnap, da, če novo sodilo o resnici ali zmoti sintetičnih izrekov temelji na stvarnem izkustvu, potem to, da imajo značilnost ali ne, prav tako mora temeljiti na možnem izkustvu (Lažiproblemi filozofije, 1928). Tako nastane vprašanje o preverjenju, (ali pre-resničenju): neka poved ima značilnost samo, če obstoji kakšna zaznatna možnost, ki jo naredi resnično (oz. za resnično). Po tem načelu se skrajno zavračajo skoro vsi filozofski izreki, ne ker bi bili zmotni, ampak ker bi nič ne značili, to se pravi, ker bi ne imeli spoznavnega značenja.

Spočetka je bila za Carnapa taka izjava le tista, ki je imela zgolj slovnično ali logično funkcijo, ali pa je izražala nekaj o predmetih, lastnostih ali dogodkih, ki jih je mogoče opazovati. Toda kmalu je to trditev popravil z mnogimi spremembami, dokler ni končno začel govoriti o načelu potrdljivosti (confirmabilitas). Sintetične značilne povedi so tiste, ki jih kako možno izkustvo lahko v določeni meri potrdi. Zmerom bolj pa je Carnap začel povezovati veljavnost teh izjav s pojmom številčnosti v potrdljivosti, tega pa je istovetil s svojskim pojmovanjem verjetnosti (probabilitas). (Deli: Logični temelji verjetnosti, 1950; Filozofski temelji fizike, 1966)

Tu pa nastane vprašanje: Kakšen pomen ima Carnapovo filozofsko udejstvovanje? Ali mar ne zapadejo njegove "povedi" v prav tisto dvojnost, o kateri je sam govoril? Ali niso morda te izjave prav tako laži-izjave, v skladu z njegovim lastnim naukom? To se je bilo zgodilo Wittgensteinu, kar sam priznava v svojem "Tractatus". Carnap in ostali pristaši Dunajskega kroga so se hoteli rešiti s tem, da so svojo filozofijo imenovali "logično razčlemba (analizo) jezika". Pod vplivom D. Hilberta (1862-1943) in njegove formalistične šole je Carnap trdil, da so vsi filozofski izreki s smislom "prek-govorni" (metalingvistični), ker bi bili analitične povedi o jeziku. To gledanje je Carnap kasneje razvil v dvojni smeri: najprej izključno formalistični (Logična sintaksa jezika, 1934), nato pa jo je dopolnil s semantičnimi metodami, pod vplivom A. Tarskija (1902-1983) in tim. "poljske" logične in matematične šole (Značenje in nujnost, 1947).

4. Preverjenje (verifikacija)

Ponovimo skraćeno: Za Carnapa (in njegove) je imela smisel le izjava, ki je nekaj značila (v njihovem pomenu). To pa more

biti le sintetična poved a posteriori, to se pravi, poved, ki izraža čutno-zaznano pridobljeno izkustvo, ki je zmerom samo o posameznem, opazljivem, oprijemljivem. Kot tako jo more preveriti posamezna stvarnost in s tem tudi preveriti splošno podmeno (teorijo) ali podmeno (hipotezo).

Celo *Hempel* je pravilno pokazal na to, da tako dokazovanje ni logično veljavno, (kar vemo, da je priznaval tudi Carnap, čeprav se je zatekal v številčnost primerov in k podmeni o verjetnosti). Tako dokazovanje ni logično veljavno zato, ker gre za laži-dokaz, zvijačo, zapeljivost (falacijo), s katero zatrjujem nasledek (consequens). Vzemimo za primer:

Če je resnična podmena H, potem je resnična tudi izkustveno potrjena izjava I, (ki je odvajalni sklep od H).

I je resnična, potrjena po izkustvu.

Torej je H resnična.

V povedni logiki to značimo (simboliziramo) takole:

$$\begin{array}{l} p \supset q \\ q \\ \therefore p \end{array}$$

Denimo da namesto gornjega sklepanja imamo naslednjega:

Če se učim, se naučim.

Sem se naučil.

Torej sem se učil.

To sklepanje ima v povedni logiki isto značenje (simbolizacijo) kakor prejšnje. Na prvi videz pa je jasno, da iz prve pogojne (hipotetične) premise in zatrditve nasledka ("Sem se naučil"), ne sledi, da sem se učil.

Rekli smo, da je Carnap vztrajal na številčnosti primerov in nato na verjetnosti. Postavimo, da bi bilo tako. V takem primeru bi bilo sklepanje takole:

Če je resnična podmena H, potem je resnična tudi izkustveno potrjena izjava $I_1, I_2, I_3, \dots, I_n$.

$I_1, I_2, I_3, \dots, I_n$ so izkustveno potrjene resnične izjave.

Torej je H resnična.

Tudi v tem primeru gre za isto logično sestavo, za isto obliko (formo):

$$\begin{array}{l} p \supset q, r, s, \dots z \\ q, r, s, \dots z. \\ \therefore p. \end{array}$$

5. "Potvarjalnost" (falsibilnost)

Za nasprotje takemu logično neveljavnemu dokazovanju (v območju upravičenja, ne odkritja), katero si je celo lastilo ime "preverjenje" (verifikacija), je K. Popper predložil za sodilo "potvarjalnost" (možnost falsifikacije ali falsibilnost). Zanj je določeni izrek znanstven samo, kadar je del znanstvenega sestava. Izrek je znanstven samo, kadar bi se v luči izkustva mogel izkazati za zmotnega, čeprav bi imel "smisel". Kadar temu ne bi bilo tako, bi bil ves sestav samo tautološki (istoznačni) in sklepno-odvajalni (deduktivni) skupek, ali pa zbirka novic, ki bi se nikoli ne mogle dvigniti preko zgoj izkustvenega, četudi bi se stalno ponavljale.

Logični pozitivizem je vztrajal na tem, da se znanost pričinja z opazovanjem, od tega pa prihajamo do obče veljavnih zakonov (oz. boljše z M. Bungejem: do izrekov o zakonih). Torej je bila njihova metoda induktivna, slonila pa je na spoznavoslovju, ki trdi, da se naše spoznanje prične z opazovanjem in da te podatke naš um pre-dela v izreke o izrekih: od izjave o posamično opazovanem, do izjave o splošnosti opazovanega.

Popper je dokazal, da ni nobene možnosti, po kateri bi smeli od izrekov o posameznem prihajati do izrekov o splošnosti (občnosti) posamezno zaznanega. Za to bi morali uporabljati načelo indukcije (navajalnega sklepanja), ki pa ni logično veljavno ali upravičeno, ker bi to bil obči izrek, za katerega bi potrebovali novo in višje načelo navajalnosti, in tako "ad infinitum".

Zaradi tega Popper je rajši vztrajal na možnosti potvarjanja kakor preverjanja. Kot bomo še videli, Popperjevo spoznavoslovje izključuje možnost znanstvene resnice; govori le o paresničnosti ali o resnici-podobnem (verosimilitudo). Popper strogo razlikuje med izkustvenem (stvarnem) in logičnem območju. Poudarja pomen "osnovnega izreka", ki edini more dobiti potrdilo iz izkustva. Obenem pa zaradi svojega kritičnega racionalizma hoče združiti osnovne izreke s splošnimi, toda zmerom samo v območju (logičnega) upravičenja.

Ena izmed sila pomembnih trditev v Popperjevem nauku je ta, da "podmene so pred opazovanjem". Izhajamo iz podmen, ne iz opazovanja. In kadar opazujemo, že opazujemo pod vplivom določenih podmen.²

Popper pravzaprav izhaja iz dejstva, da ga en sam primer privede do podmene, potem pa do potrditve (koroboracije) te vnaprej vzpostavljene podmene. Toda potrditev ne pomeni preverjen-

je. Pomeni samo, da kaže kot da bi bila tako potrjena podmena bliže resnici, bolj resnici podobna, kakor kakšna druga, predvsem njej nasprotna podmena.

Vzemimo primer, ki ga prinaša sam Popper. Postavimo podmeno: "Vsi krokarji so črni". V tem gre za občo (ali splošno) trdilno poved, - včasih so govorili o sodbah - , ki so jo v klasični logiki označevali z veliko črko "A".

Tej povedi nasprotna je zanikalna posamična poved: "Obstoji vsaj en krokar, ki ni črn." To poved so klasično označevali z veliko črko "O". Ko vzpostavimo poved, smo še vedno v zgolj logičnem območju. Toda v tem primeru gre za to, kar Popper imenuje "osnovni izrek", ki se nanaša na en sam primer in ki ga je zato mogoče soočiti (ali "zoperstaviti" kontrastirati) s prijemljivim prisotnim ali opazljivim pojavom.

Če je krokar, ki ga vidimo, res črn, potem je osnovni izrek "Obstoji vsaj en krokar, ki ni črn", zmoten. S tem njenu protislovni izrek "Vsi krokarji so črni" dobiva neko potrdilo preko posameznega dejstva. Čim več bi bilo tako potrjenih dejstev, tem bolj bi bila podmena potrjena. A ne preverjena, ne resnična.

Obris potvarjanja bi bil naslednji:

	Polje logike	Polje opazovanja
1. Podmena	"Vsi krokarji so črni" ali: $(x) S$	
2. Odvajanje	"Obstoji vsaj en krokar, ki ni črn" ali: $(Ex)-S$	
3. Soočenje (zoperstavitev)		Črn krokar
4. Nasledek	" $(Ex)-S$ " je zmotna	
5. Potrditev podmene	" $(x)S$ ", čeprav logično je resnična, ne izraža resnice stvarnosti, a dobiva neko potrdilo iz stvarnosti.	

Če bi obstojal en sam ne-črn krokar, bi bila (4) resnična, (1) logično zmotna, tako pa bi podmena ne dobila potrditve in bi jo bilo treba zavreči.

7. Sodilo za razmejitev (kriterij demarkacije)

Včasih imenujejo pravkar opisano sklepanje kot "hipotetično-deduktivno" metodo in navadno jo omejujejo samo na Popperja. Toda osnovno tudi verifikacionizem uporablja isto metodo, samo da od "A" prihaja na "I", ki je posamična trdilna povéd; npr., če preprosto izrazimo Boyle-Mariotteov zakon "Vsak plin, ki ga podvržemo razgrevanju, se razširi (v prostoru)", - trditev "A"-, nas vodi do povédi "Tale količina tegale plina bo zajela več prostora, če ga razgrejemo", - trditev "I". Razlika med verifikacionisti in falsacionisti je torej najprej v tem, kaj odvajajo iz podmene, potem pa, kako osnovno izjavo povežejo s podmeno, potem ko so to izjavo o posameznem pojavu zoperstavili (kontrastirali) stvarnosti.

Zaradi tega je po Popperju sodilo za razmejitev med tem, kar je znanstven izrek in tem, kar ni znanstveno, v tem, da je znanstveni izrek mogoče "pozmotiti" ali "potvariti".

Popper je prišel do tega sodila z opazovanjem tega, kar se je dogajalo že v njegovih mladih letih na polju različnih znanosti. Pravi, kako da sta psihoanaliza in marksistična teorija dobivali neprestano in vsepovsod izkustvene potrditve. Toda prav dejstvo, da si zaradi tega ni mogel predstavljati nobenega človeškega ravnanja izven teh dveh teorij, mu je hitro postalo sumljivo. Predvsem ko jih je primerjal z Einsteinovo teorijo relativnosti. Ta je vzpostavljala zelo natančno, katera stanja ali kakšni preizkusi morejo potrditi to splošno podmemo, še bolj pa, kdaj bi bilo mogoče dokazati njeno zmotnost.

S tem je Popper razrešil enega izmed svojih prvih filozofskih vprašanj: kako vzpostaviti razliko med znanostjo in laži-znanostjo. Sodilo bi naj torej bila potvarljivost ali zoperstavljivost (contrastabilitas). Z drugimi besedami: določen izrek ali podmena sta znanstvena, če in samo če jih izkustvo lahko potvori, to se pravi, dokaže, da so zmotne ali da bi mogle biti zmotne (zmotljive).

7. Trditve o splošnih podmenah in izkustvu.

Na vprašanje, kaj je prej, podmena ali opazovanje, Popper odgovarja: bolj prvotna (primitivna) podmena. Resda za to, da

izrečemo neko podmeno, potrebujemo nekega predhodnega opazovanja. Toda to opazovanje se dogaja v določenem "okviru", katerega smo si bili prej izbrali. Ta okvir je lahko neka splošna podmena (teorija), nanašanje na nekaj (referenca) ali pričakovanje (ekspektative).

Toda ali nas to ne vodi spet v neskončen povratak (regressio ad infinitum)? Popper trdi, da, ko pridemo do zmerom bolj začetnik podmen in celo do bajk (mitov), navsezadnje naletimo na "nezavestna pričakovanja" in celo "vrojene ideje". Na prvi hip nas osupne takšno izražanje, ki zveni deskartesko. A Popper ni bil dualist, marveč funkcionalni monist: duhovno, duševno, telesno ipd. so le različni načini javljanja istega. (Tudi v tem, tako kot v economicizmu, so si "liberalni" razumarji in marksisti blizu).

Kljub temu da le postopoma, "razvojno" (evolucionistično), prihajamo do zmerom novih (in boljših?) teorij, je pa za to, da nekaj smemo sprejeti kot podmeno ali splošno podmeno, Popper bil zelo zahteven. Nakratko opišimo nekatere njegove trditve:

Če iščemo potrditve, je lahko dobiti potrditev za skoro vsako podmeno. Potrditev pa je veljavna samo, kadar je dosežek "tveganih napovedi". Vsaka znanstvena splošna podmena vsebuje prepoved, po kateri niso možni nekateri dogodki. Podmena, ki je noben dogodek ne zavrne, ni znanstvena; nezavrnljivost podmene ni "krepost" ampak "napaka" (vitium). Pristni preizkus (test) neke podmene je v tem, da se jo skuša zavrniti. Če je tak preizkus možen, potem jo je mogoče zavrniti. Glede na to imamo več stopenj podmen: nekatere so bolj preizkusne in potemtakem bolj izpostavljene zavrnitvi, zaradi tega pa tudi bolj "potrjene". Prvih za potrdilnost ne smemo jemati v poštev, razen kadar so dosežek pristnega preizkusa podmene; to se pravi, kadar je mogoč resen, a neuspešen poskus zavrniti podmeno. Po vsem tem je jasno, da je sodilo za znanstvenost neke splošne podmene to, da jo je mogoče preizkusiti ali zavrniti (Podmene in zavrnitve).

Podmena T1 ima manj podobnosti z resnico (verosimilitudo) kot podmena T2, če in samo če je mogoče primerjati njeno vsebino resnice in zmote, in če je vsebina resnice T1 manjša kakor T2, ali pa če je vsebina zmote T1 večja ali enaka vsebini zmote T2. Potemtakem ima nova splošna podmena (teorija) T2 večjo podobnost z resnico, če in samo če iz nje sledi več resničnih

kakor zmotnih izrekov, ali pa če je večina resničnih izrekov enaka in večina zmotnih izrekov manjša.

Navedene Popperjeve zahtevnosti so same na sebi najboljši razlog proti njegovemu nauku. Dvom zbuja že samo dejstvo, da v znanstvenih podmenah ni lahko preštovati koločine resničnih ali zmotnih izrekov.

8. Načelo prenosljivosti

Znano je, da je že v 18. stoletju mladostni Hume izrazil razloge proti veljavnosti induktivizma (navajalnega sklepanja). Teh razlogov, vzetih iz čutno-izkustvenega in dušeslovnega vidika, pravzaprav dozdej še ni bilo moč ovreči.

Popper je skušal dati večjo veljavo Humovim trditvam s tem, da jim je hotel dati izključno logični značaj, za kar je uvedel tim. "načelo prenosljivosti".³

Načelo prenosljivosti postavlja, da to kar je resnica v območju logike, je resnica tudi v območju psihologije, v znanstveni metodi, v zgodovini znanosti. Ker pa v logiki indukcija ni veljavna, potem zaradi načela prenosljivosti prav tako ne bi veljala na nobenem drugem področju.

To Popperjevo načelo na splošno zavračajo. Zdi se, da popolnoma upravičeno. Eden izmed strahotnih paradoksov človeškega razuma je v tem, da je po eni strani v odvajalnem sklepanju (dedukciji) strogo logičen, toda v zaključku ne pove nič novega, ki bi ne bilo že vključeno v predhodnih povéidih (premisah); po drugi strani pa v ne-odvajalnih načinih sklepanja (indukcija, analogija itd.) ni logične veljavnosti, a vendar samo s takim sklepanjem prihaja do zaključkov, ki vsebujejo nekaj več, nekaj drugega in novega, česar v premisah ni bilo. To se pravi: *ali popolna gotovost o tem, kar že vemo, ali negotovost o novem védenju!* Prav zaradi tega je razlikovanje med območjem upravičenja in območjem odkritja (ali iznajdbe) važno in nujno. Popper sam je vztrajal na tem, da se naše spoznanje razvija in da ta razvoj ni strogo razumski ali logičen. Njegova zmota je bila v tem, da je gledal na človeka preveč razumarsko in je nekako istil spoznanje s človeško naravo.

Na tej podlagi je potem mislil, da je logika ne le merilo za človeško spoznanje in njegovo veljavnost, temveč tudi nekako vodilo za vse človeško bivanje. (Ne pravim "bivajočnost", ker je Popper "prisrčno" zavračal Heideggerja). Toda, ali tukaj gre

za logiko ali etiko? Če bi bil dosleden, bi njegova etika morala biti strogo logična, a kako bi se to moglo strinjati s Popperjevim tolikšnem poudarjanju na svobodi? Če pa v tem gre za neznanstvena področja, zakaj načelo prenosljivosti logike ne omejuje le na znanstvene metode, (kjer, kot smo videli, tudi ni pravilna)? Obenem pa je v Popperju še drugo protislovje. Pravi, da čeprav ne velja induktivnost, pa vendar obstoji nekaj, ki bi se lahko imenovalo *posplošenje logičnega problema indukcije*. Sprašuje se: "Ali je mogoče z izkustvenimi razlogi upravičiti težnjo, da bi neka obča opisna splošna podmena bila tako resnična kot zmotna?". In si odgovarja: da, na podlagi resničnih izrekov o opazovanju posmeznega (osnovnih izrekov) včasih upravičeno moremo trditi, da bi bila taka podmena zmotna (ali potvarljiva). V tem pa ne gre za posplošenje logičnega problema indukcije, ampak za posplošenje indukcije, načina sklepanja, katerega je tako srdito zavračal in ki ga tudi njegov svojstveni "povratak k začetkom" ne spremeni v nekaj drugega kot "neskončni povratak".

9. Nauk o (znanstvenem) spoznanju

Popperjevo spoznavoslovje ima dvoje značilnosti, ki smo jih že mogli opaziti v predhodnem besedilu. Po eni strani zavrača prednost in pomembnost opazovanja, po drugi pa sodi, da je sila zmotna predpostavka, po kateri bi naj bil končni namen spoznanja gotovost.

V zvezi s tem je predložil svojo splošno podmeno (teorijo) o razvojnosti spoznanja. Cilj tega razvoja bi naj bil "resnica", do katere pa se ne bomo dokopali.

Že smo videli, v kakšnih okoliščinah in pogojih po Popperju ena podmena spodrine drugo; s čimer pa ni rečeno, da je druga dokončna ali resnična. Kljub vsemu pa na ta način, prehajaje od ene podmene do druge, dobivamo zmerom večjo podobnost z resnico, čeprav nikoli ne bomo prišli do nje.

Važno je, kako se bližamo tej resnici. Za Popperja je nekako dogma, da je to pot iskanje "s poskusi in zmotami".

Tu ne gre le za znanstveno metodo niti ne za njeno razlago ali razlago večine zgodovine znanosti, temveč za razumsko razlago, po kateri bi se približevali resnici "od amebe do Einsteina". Kljub vztrajanju na izključni veljavnosti (deduktivne) logike v znanosti in na njeni (ne) prenosljivosti na druga področja; kljub vztrajanju na nujnosti razvoja za iskanjem nedo-

segljive resnice, je bil Popper indeterminist. Njegova teorija o razvojnosti spoznanja, (ki ne izključuje morebitnega zastoja, zavoja ali celo ritenja), pa vendarle kaže na nek determinizem. Morda zelo omejenega zaradi metode "poskusov in zmot", (ki pri njem niso dialektične narave). Morda pa hoče samo nakazati v tem navideznem neredu nek red, ki globoko v nas in iz nas teži k resnici, čeprav tostranski in nedosegljivi. Kaže kot da je njegov "indeterminizem" bolj ideološkega kakor znanstvenega značaja.

10. Podmena o "treh svetovih"

V razlagi o razumski metodi, s katero se približujemo resnici, je šel Popper še dlje. Dejali bi, da je zašel v skrajno razumarsko teoretiziranje.

Razlikoval je troje "svetov" in vzpostavil tim. Postavko o *objektivnem spoznanju "brez spoznavnega subjekta"*.

"Svet 1" je tvorni svet.

"Svet 2" so duševna stanja.

"Svet 3" pa je objektivno spoznanje brez spoznavnega subjekta.

Večina modernih stališč po 17. stol. je trdila, da je spoznanje duševno stanje, torej nekaj subjektivnega, neke vrste verjetje, katerega cilj bi bila resnica. Popper pa trdi, da obstoji objektivno spoznanje brez spoznavnega subjekta. To spoznanje bi sestavljala vprašanja, podmene, razlogi, dokazi, ki jih izražamo z govorico; vse to pa neodvisno od spoznavnega osebk. Tudi "Svet 3" ima za cilj resnico.

Za Popperja je "Svet 3" samosvoje zakonit. Samo objektivna epistemologija "Sveta 3" more osvetliti "Svet 2" (subjektivno spoznanje), nikakor pa ne obratno (Odprto vesoljstvo).

Tim. "nova filozofija znanosti", ki poudarja razvoj znanosti tako, kot se je dejansko dogajal, predvsem pa družbeno pogojenost znanosti in pri tem posebno pomembnost jezika, je zavrgla tudi ta Popperjev nauk o "Svetu 3".

Zdi se pa, da so morda šli predaleč. Resda Popper preveč vztraja na samozakonodajnosti in celo samobitnosti "Sveta 3". Nedvomno se moti, ko trdi, da le "Svet 3" more razlagati "Svet 2", "Svet 2" pa ne "Svet 3".

Res je pa tudi, da obstoji neko objektivno spoznanje, nekako podobno temu, kar so nekateri imenovali "objektivni duh", toda

bržkone s še večjo "stvarnostjo" (realnostjo). Seveda se more to objektivno spoznanje zaradi kateregakoli vzroka delno ali celo večinsko izgubiti. Toda v kolikor je bilo spoznanje, ki je "razlagalo" Popperjev "Svet 1" in "Svet 2", spet more postati "stvarno" (oz. boljše: resnično), prav zato, ker razlaga stvarnost in torej resničnost. Prav "Svet 2" more doprinesti k temu, saj "Svet 2" "ustvarja" "Svet 3"; če bi bil Popper dosleden, bi bil moral trditi tudi, da ga zmerom znova "razlaga".

S tem pa tudi postane jasno, da je bil Popper "realist" daleč od epistemološkega dualizma in blizu Aristotelovemu gledanju na "prva počela".

11. Brezpogojna ali skrajna nedoločенost

Za Popperja je bistvo tega, kar je Marx imenoval znanstveni socializem, v tem, da je skušal z zgodovino dokazati, kako da nas ta nujno vodi v socialno revolucijo in po njej v socializem in končno komunizem. Tako mnenje, po katerem bi bilo mogoče napovedati zgodovinski razvoj, je za Popperja *historicizem*.

Popper je postavil, da na zgodovinski razvoj vpliva rast v spoznanju, te pa da nikakor ni mogoče napovedati z razumom. Potemtakem ne bi bila mogoča nobena zgodovinsko-družbena znanost, nasprotno temu, kar se dogaja s splošnimi podmenami (teorijami) v znanostih o tvrnem svetu.

To Popperjevo stališče je bilo vzrok, da je nekako ihtavo napadal Platona in Hegla, končno pa predvsem Marxa. Glede Platona je sicer sodil, da je bil velik filozof in ustanovitelj filozofije, zavračal pa je njegov nauk o totalitarni družbi (10. knjiga "Zakonov"). Glede Hegla je bil istega mnenja kot Marx, da je bila Heglova dialektika v njeni mistificirani obliki nemška moda, ki se je še niso rešili. Očital je Heglu, da je "umazal" nemščino in da zaradi njega na nemških univerzah govorijo nerazumljivo, kar bi bilo isto kot neodgovorno. To pa zaradi tega, ker, ko kdo bere Hegla, ne ve, kaj je hotel povedati, - če je sploh hotel kaj povedati. V takem primeru ni mogoče reči, da bi šlo za zmoto, ker po Popperju moremo govoriti o zmoti samo, kadar je mogoče dokazati, da gre za zmoto. Glede Marxa, za katerega se je sprva navdušil prav zaradi njegovega stališča nasproti Heglu, se je hitro razočaral, tako da ga je končno v svojih spisih krepko zavrnil.

Po Popperju torej je zgodovinski razvoj naraščanje spoznanja v smeri iskanja resnice. A v tem ni nobenega determinizma,

ni nobene dialektike, razen morda v tistem nekako slepem iskanju med poskusi in zmotami.

Vsekakor je tako zgodovinsko kot razumsko, laže sprejeti trditev, da na zgodovinski razvoj vpliva poraščanje (s)poznanja, kakor pa, da bi bilo na podlagi zgodovinskega razvoja mogoče napovedati prihodnost oz. bodoča družbena stanja in položaj posameznikov v njih, posebno še, če so se te "znanstvene" napovedi izkazale kot nepravilne: npr. nobena država ni prišla v socializem po zlomu kapitalizma; kjer so z vojaško silo vzpostavili "socializem", se to ni zgodilo s socialno revolucijo in "skok" je bil iz fevdalizma v socializem (Rusija, Kuba, Nikaragva, pa tudi Madžarska, Bulgarija, nekdanja Jugoslavija...).

Razumljivo je, da se v skladu s svojim naukom, Popper ni mogel strinjati s tem, da bi bili zdaj na "koncu zgodovine", čeprav je tako zagovarjal liberalno demokracijo. Umskemu iskanju nikoli ne bo konca, torej tudi ne stalnemu napredku človeštva. Zato mu tudi ni mogel biti povšeč postmodernizem, predvsem v kolikor pomeni nerazumskost in navidezno večjo svobodo, onemogoča pa pravo sožitje v urejeni družbi.

V tem je seveda tudi ena izmed Popperjevih velikih pomanjkljivosti ali pravzaprav zmot. Med obema omenjenimi stališči (Popper z njegovim absolutnim indeterminizmom, in "znanstveni socializem" z njegovim ekonomsko-vzročnim determinizmom) je mogoče še tretje. Ni nujno, da bi to stališče bilo svojsko samo krščanskim filozofom. Iskanje filozofov (in znanstvenikov) nima mej, pa vendar z upanjem išče in teži ne le v onstranski, dokončni red, temveč tudi v nek globinski tostranski splošni red. Kljub navideznemu ali resničnemu površinskemu neredu. V ta red ne le veruje, ampak ga sluti in nekako zaznava, tako v naravi kot v človeku.

12. Razumar (racionalist) ali razumnik

Popper sam se je imel za kritičnega racionalista. Mogli bi reči, da je bil tudi kritični empirist. Morda nihče ni v tem stoletju skušal tako združiti in utemeljiti tako izkustveno kot razumsko spoznanje.

Zaradi že omenjenih nekaterih trditev je bil nedvomno v marsičem razumar (racionalist). Vendar pa je bilo malo tako strogih kritikov "znanstvene gotovosti" kot Popper.

Res je, da bi tudi Popperju smeli očitati precejšnjo mero neznanstvene samozavesti, kar se je posebno kazalo v njegovi dokaj-

šnji nezmernosti v preocenjevanju drugih, in ki je nedvomno iz-hajala iz njegove velike samozavesti. Res je pa tudi, da je v marsičem imel prav.

O znanstvenikih kar na splošno sodi, da so oholi in domišljivi, pa tudi podkupljivi in pokvarljivi, v čemer ne izključuje samega-sebe. Pravi, da znanstvenikov ne zamota le denar, temveč predvsem vplivnost, ugled, oblast, moda, nekritičnost, dogmatizem. Koliko sodobnih teorij se je spremenilo v ideologije, npr. v fiziki in biologiji! V tem je Popper opravil pomembno delo, ki je pravzaprav od nekdanje lastno filozofije: razhajati (demitificirati) sodobne ideologije, ki so hotele zavzeti mesto znanosti, a so bile navadne nekdanje "doxa" (mnenja brez kritične preценitve).

Popper sodi, da je kot nasledek take države mnogih znanstvenikov tudi znanost sama v nevarnosti. Popper ni priznaval nobene "avtoritete" znanosti. Zanj je bila znanost nekaj čudovitega, vendar pa vemo tako malo, obenem pa se še v tem pogosto motimo. Pravilna znanost je pa ravno v tem, ker preskusi in zmote omogočajo stalen napredek znanosti.

"Naučiti se moramo še, da je razumska poštenost osnovna za vse to, kar se nam zdi važno", pravi. In drugje: "Videti moramo, kako življenje - celo v enostaničnem bitju - prinaša na svet nekaj novega, nekaj, česar prej ni bilo: zamote in dejavni poskusi, da bi jih razrešili; preценjevanje in vrednote; poskuse in zmote."

Tako v znanosti kot v vsakdanjem življenju zagovarja Popper tim. "kritični pluralizem", po katerem bi bilo treba dopustiti, da v iskanju resnice med seboj tekmujejo vse podmene. Čim več bi jih bilo, tem boljše. A fanatizem ni le v tem, da "ubijamo" druge in njihovo gledanje, temveč tudi in morda predvsem v tem, da poskušamo zamoriti naše lastno ne-verjetje, ki ga ne priznavamo, katerega se le napol zavedamo in katerega zato zatiravamo (reprimiramo). Težko je sprejeti, da smo tako v filozofiji kot v znanosti in v vsakdanjem življenju bliže dvoumju kot resnici.

Toda ne zamešavajmo: resnica ali resnice niso Resnica! Dobro bi pa bilo, ko bi tudi tisti, ki je prepričan, da je na pravi poti v iskanju Resnice ali da mu je ta celo do neke mere dana, prav zaradi tega ne izključeval ali celo iztrebljal drugih ali njihovega mišljenja, toliko manj prav v imenu te Resnice.

13. Filozof svobode?

Večkrat so nekateri krogi očitali Popperju, da je konservativec, kar gotovo ne odgovarja resnici. Nedvomno pa je bil prepričan liberalec, ki je vztrajal na pravici o zasebnem mišljenju in na svobodi dejavnosti posameznika. Sad teh njegovih razmišljanj sta bili knjigi "Beda historicizma" in "Odperta družba in njeni sovražniki".

V "Bedi historicizma" ne gre za zagovor Proudhonove "Filozofije bede", na katero je bil Marx odgovoril z "Bedo filozofije". Pač pa se je Popper v tem delu sprijel ne toliko z Marxom in njegovim delom, kot s fašizmom in zlasti komunizmom. Že sem omenil, da za Popperja historicizem pomeni zgodovinski determinizem, za razliko od skrajnega indeterminizma, ki ga je zagovarjal on sam. Knjiga je nekak kritičen uvod v filozofijo politike in zgodovine.

Druga pomembna knjiga je bila "Odperta družba in njeni sovražniki". Mogoče je to njegovo delo v določenih krogih najbolj poznano, cenjeno in še danes vplivno.

Mnogim je bilo to delo važno zaradi dokazno precej trdne obsodbe totalitarnih družb, predvsem nacizma in komunizma, čeprav v njem večkrat pade v nekako nefilozofsko bojevitost. Toda do neke mere je dočakal, kako so se njegove napovedi uresničile, čeravno si ob koncu svojega življenja ni upal trditi, da bi bil komunizem že popolnoma prešel. Glavna postavka knjige je, da težnja po osebni svobodi zmore več kakor domišljeni zgodovinski determinizmi, ki so jih zagovarjale in kruto upostavljale pa branile totalitarne ideologije kot nacizem in komunizem.

Razumljivo je, da je Popper hitro zavrgel svoj mladostni socializem in da je potem postal eden izmed najbolj poznanih, priznanih, pa tudi napadanih zagovornikov liberalne demokracije. Dobro je vedel, da ta ne more nikoli biti popolna, a vse drugo bi vodilo v nasilje in nečloveškost, v teror in koncentracijska taborišča. Knjigo je Popper začel pisati ob začetku 2. svetovne vojne; izšla je pred njenim koncem, tedaj, ko so se mnogi objemali z vzhodnimi "zavezniki" pod Stalinovo diktaduro. V tem je gotovo ena izmed Popperjevih zaslug, ki pa ni edina.

Pomembnost Popperja je v tem, da je dokazal, kako marksizem-leninizem (prav tako in še bolj kot nacizem) s svojim naukom nujno vodi v izgubo osebnih in družbenih svoboščin, čeravno bi se ta ideologija in iz nje sledeče ravnanje zaradi neizogib-

nega zgodovinskega razvoja do neke mere spremenila. Za to Slovincem ni treba več dokazov, kot tudi ne Rusom, Romunom itd.

Prav zaradi tega bo Popper še nadalje predmet hudih napadov z vseh strani, ki hote ali nehote napadajo osebno svobodo in (liberalno) demokracijo, v kolikor ga ne bodo kratkomalo hoteli pozabiti.

V delu "Odperta družba in njeni sovražniki" je Popper preveč razlikoval med Marxom in marksizmom, kar je kasneje priznal. V omenjenem delu prikazuje Marxa kot nekakega nrvstvenega preobnovitelja, ki da je bil plemenito navdihnjen in s pravim spoštovanjem do človečanstva. Toda verjetno se je zmotil tudi kasneje, ko je mislil, da je bil Engels zelo pošten in da ga je Marx, tako kot druge, izrabljal v svojo lastno korist. Vse to je zgodovinsko dosti dokazano, a s tem samo na sebi ne bi bilo zadosti, da bi bil zavržen Marxov nauk, za kar je dosti drugih, bolj neosebnih in bolj stvarnih dokazov.⁴

Tako "dokazovanje", z obsodbo osebnih napak, je sicer zelo prepričljivo, ni pa pravilno in dejansko nič ne dokazuje proti mišljenju in s tem povezanem udejstvovanju. Obenem pa je nevarno. Ali danes nekateri ne vztrajajo na tem, da se komunizem ni zrušil dokončno; da se komunizem sploh ni zrušil, češ da bi ga še nikoli in nikjer ne bi bilo; da je kvečjemu izginil stalinizem ali njemu podobno ravnanje nekaterih oseb ali skupin?

14. Za zaključek

1. Ena izmed glavnih Popperjevih zaslug je ta, da je nekako znotraj logičnega pozitivizma porušil nekatere važne postavke in s tem omogočil drugačno razumevanje znanosti, pa tudi neznanstvenih področij.
2. Njegov falsifikacionizem (predlog o potvarjalnosti podmen) je najbrž najbolj resen poskus zblížanja in vskladenja izkustva z razumom.
3. Njegovo sodilo za razmejitev (kriterij demarkacije) znanosti od neznanstvenega so mnogi potem zavrgli. Dejansko pa pomeni, (posebno v dobi narativizma, konstruktivizma ali dekonstruktivizma, skratka: v postmoderni), razumski prispevek za utemeljeno znanost, ki ga ni mogoče popolnoma opustiti.
4. Nedvomno je bil preveč razumarski glede zahtev o značilnostih podmen in splošnih podmen v znanosti.

5. Njegovo načelo prenosljivosti tega, kar je svojsko logiki, na druga polja, je pretirano iz več razlogov, obenem pa ga tudi ni pravilno utemeljil v skladu s svojim mišljenjem, torej logično.

6. V podmeni o treh svetovih je zašel v teoretiziranje, ki ne opisuje tega, kar se dejansko dogaja v stvarnosti.

7. Nauk o znanstvenem iskanju resnice, (do katere ne bomo nikoli prišli, h kateri pa težimo s poskusi in zmotami od podmene do podmene, a nikoli v gotovosti), sam na sebi ni nesprejemljiv, pod pogojem, da ga omejimo na znanstveno delovanje. Morda ima enako veljavnost na drugih področjih zgolj človeškega iskanja v prostoru in času, s čimer torej izključujemo vero. Prav tako s tem ni rečeno, da poleg negotovosti v znanosti posameznik ali družba ne bi imela začasnih ali trajnih gotovosti o čem, brez katerih bi bilo človeško bivanje nevzdržno.

8. Skrajna nedoločenost (absolutni indeterminizem), ki ga je zoperstavljal predvsem ideološkimi determinizmom, kot npr. dialektičnemu materializmu, je zanihanje v drugo skrajnost, kot da bi ne bilo vmesnih in boljših možnih rešitev. Vprašanje je, v koliko je Popper res bil indeterminist in če pravzaprav ni bil navsezadnje potrjen nekemu biološkemu determinizmu, po katerem se človek (svobodno ?) razvija od amebe do Einsteina in naprej.

9. Treba mu je priznati, da je bil zagovornik človeških osebnih svoboščin, in da je pravilno videl, kako sicer nepopolna a izpopolnjiva demokracija zagotavlja posamezniku in družbi človeka vredno življenje. Zmerom pa ostaja vprašanje, - ne za verne, če bi bilo to mogoče v družbi in državi, ki bi popolnoma izključevali nadčloveško in onstransko stvarnost, ki bi bili nekako sami sebi namen in ki bi se izčrpavali v brezupnem iskanju neobstoječega reda in usmerjenosti v zgolj znanstveno iskanje resnice. Človek ni samo razum in ne išče le znanstvenega spoznanja.

10. Velikokrat se motimo, ko komu pridevamo nekaj, kar ni bil. Ne moremo reči, da bi bil Popper recimo "spiritualist", ali da bi bil veren nekako kot Einstein, ki je prišel nazaj do monizma, ki je bil blizu Spinozi. Res je pa tudi, da je veliko izpovedno (kategorijalno) nevernih, ki bivajočnostno (eksistenencialno) so verni. Popperjeva zadnja dela imajo za naslov "iskanje brez konca", "Odprto vesolje", "Iskanje boljšega sveta". Ni nam dovoljeno najti v teh izrazih več, kot je Popper sam hotel izraziti. Vemo tudi, da omejeni človek v omejenem vesoljstvu želi

najti boljši svet, a ne popolnega. Če pa človek išče brez konca ali brez meja, v veseljstvu brez meja, in upa ali celo veruje v boljši svet, kajti sicer bi ga ne iskal, potem smemo reči, da Popperjeva dela kažejo na "nekaj več". In da tudi Popper sam, prav zato ker bi pri njem težko govorili o nepristni bivajočnosti, stremi "nekam dlje".

Zato, ker ni mogel resno "verovati", da bo to, kar je iskal, človeštvo našlo v brezkončnem tavanju za nedosegljivo resnico (in srečo), najsi bi bilo veseljstvo neskončno in čas brezkončen.

Buenos Aires, 29. oktobra 1994.

OPOMBE

- 1) Navajam najbolj pomembna Popperjeva dela. Treba je vedeti, da so bila nekatera prevedena iz nemščine v angleščino (ali obratno!) in da jih je Popper neprestano spopolnjeval. V španskih prevodih, ki jih imam, je to navadno označeno, tako po Popperju samem ali po prevajalcih. Celotni naslovi so se spreminjali, navadno tako, da je ostal ali glavni naslov ali samo podnaslov.
  - "La lógica de la investigación científica", Madrid, Tecnos, 1962.
  - "El desarrollo del conocimiento científico. Conjeturas y refutaciones", Bs.As., Paidós, 1967.
  - "La miseria del historicismo", Barcelona-Madrid, Alianza-Taurus, 1959.
  - "La Sociedad abierta y sus enemigos", Barcelona, Orbis, 1984, 2 ts.
  - "Conocimiento objetivo. Un enfoque evolucionista", Madrid, Tecnos, 1974.
  - "Búsqueda sin término. Una autobiografía intelectual", Madrid, Tecnos, 1976.
  - "El universo abierto. Un argumento a favor del indeterminismo", Madrid, Tecnos, 1984.
  - "En busca de un mundo mejor", Bs. As., Paidós, 1994.
- 2) Veliko pojavov sploh ni mogoče opazovati. Kaj moremo storiti s fotografijo ki nam predstavlja to, kar se je bilo zgodilo v vesolju pred 20 milijonov svetlobnih let? *Aristotel* je poznal indukcijo, a ji ni priznal logične veljave, češ da bi morali poznati vse posamezne primere, da bi potem smeli o njih nekaj na splošno trditi. *F. Bacon* je trdil, da ob čim več primerov moremo priti do splošne podmene. *Galileu* je zadostoval en sam primer, v katerem, oz. za katerim je uvidel neko rednost, neko zakonitost, in tako je vzpostavljajl podmene, ki jih je nato "pokazoval" na posameznih primerih. (Večkrat pridevajo Galileu to, da bi naj bil prvi znanstvenik v modernem pomenu, to se pravi, ki bi v skladu z znanostjo od 17. stoletja pa skoro do zdaj, utemeljeval svoje spoznanje na opazovanju in preizkusih. Toda sam piše, da on ne potrebuje tega, ker "ve".
- 3) Drugod (npr. "Meddobje", XXVII, 1-2, 1993) sem omenil, da v Sloveniji nekateri rabijo izraz "transfer". Res je Popperjeva "rešitev" bolj psihološka

kakor logična, toda izraz "transfer" ima vsaj zame preveč psihoanalitični prizvok in ima v Freudu preozko vsebino. Skrčiti Popperjev tozadevni nauk na Freudov transfer ni niti pravilno niti pravično. Zato je razumljivo, da v španščini pravajajo s "transferencia" in ne s "transfert". Uporabljam izraz "prenosljivost" namesto "prenosa", ki ga tudi zasledimo pri nekaterih slovenskih piscih, ker gre za podmeno: podmena pa po Popperju ne pomeni resnične stvarnosti, ampak (dozdaj najboljši) poskus opisati stvarnost.

- 4) Graham Greene v svojem romanu "Oblast in slava" opisuje razgovor med zapitim katoliškim duhovnikom, katerega je ta napaka zavedla še v druge grehe, in zastopnikom meksikanske revolucije (drugo in tretje desetletje našega stoletja). Kaže kot da bi to, kar oznanja revolucionarec, moral tudi v polnosti živeti, ker je njegov nauk zgolj človeški; za duhovnika pa ne bi bilo važno, kako živi, ker oznanja božji nauk. A resnica je tu le delna: "Po njih delih jih boste spoznali" velja še bolj za vernega človeka, zato, ker mora biti prepričan, da vera ni le nauk in da poslanstvo pričevanja zahteva vse več. V tem smo prepogosto prečudno protislovni: zahtevamo od drugih, česar ne zahtevamo od nas samih. Popperjevo pregovarjanje (argumentacija v jeziku), na žalost iz njegovih zadnjih let, spominja na Cankarjevo kritiko v "Beli krizantemi": slika mi ni všeč, ker je slikar smrdel po slaniku, medtem ko je ustvarjal. Zato je predvsem in skoro izključno važno dokazati, da je, in zaradi česa je določen nauk zmoten, in kam in kako nujno vede družbo ter posameznike v njej. Ne moremo zavračati Lutrovega nauka o upravičenju po veri s tem, da mu očitamo njegove osebne napake. Celo več! Komunizem ni zlo samo zaradi tega, ker nujno vodi v take družbene ustroje, kot smo jih videli v SZ in tudi v Sloveniji, temveč ker je že njegovo začetno pojmovanje o človeku in družbi v bistvu zmotno, - čeprav bi (nekako abotno) nikoli dokončno ne zašel v tako krut nečloveški družbeni ustroj, v katerem bi zatiral posameznika, skupine in narode.

WEEKEND

I.

Ko je Stan Kovatch stopil iz stanovanja, je bil večer prepojen s sivomodrimi sencami.

Le na iz rdeče opeke zidanih trinadstropnih fasadah stanovanjskih hiš, so se še poigravali rumeni prameni zahajajočega sonca.

Bili so različnih dolžin in oblik, to pa zaradi vrste javorjev ob pločniku na zapadni strani ceste Sherbourne.

Debla so bila zdaj temnejše barve, listje še bolj škrlatno kot podnevi. Tisto zrelo in odpadlo se je, kadar je potegnil veter, spreletavalo po pločniku, ob deblih ga je bilo največ.

Stan Kovatch lepote večera ni videl, niti ni slišal šelesta suhega listja pod čevljem.

Šel je, ne da bi vedel kam in obstal na križišču predvsem zaradi rdečega semaforja pri cesti Carlton.

Čez cesto je Allen Gardens, park manjše površine, po downtownu pa znan zaradi steklenega paviljona s kupolo, ki se, posebno pozimi, ponaša s tropičnim drevjem, rastlinami in s cvetjem.

Sredi parka stoji bronast spomenik škotskemu pesniku Robby Burnsu.

- Prav ob tem spomeniku se ob lepem vremenu, vsako nedeljo poleti, zberejo člani društva AA, da iz prinešenega zasilnega odra javno priznajo svoje zasužnjenje alkoholu, kar naj pomeni prvi in odločilni korak k spreobrnjenju.

Za cvetje v gredah skrbi mesto. Travo kosijo vsak teden, tudi poti v parku so urejene in skrbno posute s svežim belim peskom. To je že del torontske tradicije, mesta, ki se ponaša z neštetimi parki.

Ob poteh so klopi.

Mnogo jih je, so pa večno zasedene; podnevi posedajo igralci šaha in kvartopirci, ponoči leže na njih pijanci.

Ta večer jih še ni bilo.

Sedeli so po klopeh zaljubljeni, potopljeni v svoj svet. Slišal si le njihovo šepetanje in tiho poljubljanje.

V travo so ob svetilkah padli krogi luči. V te večerni metulji.

Stan Kovatch je našel prazno klop in sedel.

* * *

"Imaš ogenj, mladi kavalir?"

Prisedlo je dekle s cigareto v ustih. Usta divje rdeča, obrvi in oči močno očrtane, lica obarvana z rdečilom.

"Vžigalice, imaš vžigalice?"

Segel je v žep.

Prižgala je, izdihnila dim.

"Sam sediš, kako to? Mlad si, žalosten si. Si želiš družbe, kaj?"

Ličilo, niti ne po najnovejši modi urejeni lasje, niso prikrili njene mladosti. Bila je mične zunanosti, kljub prilepljenem nasmešku in posebni drži, privlačna.

Šestnajst, sedemnajst let, je ugibal.

"Družbe, ah?" je vprašal.

"Seveda družbe, kaj pa? Vsak si želi družbe, vsak. To je pač potreba človeka. Po klopeh poglej, edini si v celem parku, edini, ki sedi sam."

Napolnila si je ponovno z dimom pljuča, ga podržala in ga potem izdihnila z užitkom skozi usta in nos.

Gledal jo je, ko je odpela na bluzi vrhnja dva gumba, se ozrla hitro na levo in desno in potem tiho v njegovo uho: "Petintrideset dolarjev, za sobo pet, kaj praviš?"

Ker ni odgovoril: "Poslušaj, res, časi so težki, to veva oba; ker pa je noč mlada in ker si mi všeč, zate - trideset dolarjev!?"

Pomaknila se je še bliže in mu segla v lase. Na čelu, prav nad obrvmi, je našla koder njegovih las.

Njen parfum ga je dražil, bližina njenega oprsja, dotik stegna, še bolj.

"Drusilla je moje ime. Hej, kako je pa tebi ime?"

"Stan."

"Stan, Stanley, to je pa res lepo ime! Spominjam se prijatelja z istim imenom. Hej, Stanley, ali ni lep ta večer?"

Potem komaj slišno, z roko v njegovih laseh.

"Znam, res znam! Ne bo ti žal, kaj pa je tistih nekaj dolarjev?"

Pripoved o tem, če grem z njo, je pomislil, ne bo pojutrišnjem v fabriki kaj mnogo zalegla.

Odkimal je.

Vešči njeni prsti so hitro našli gumbe na bluzi.

Še potem, ko je padla v temo, je iz dalje slišal njeno preklinjanje.

II

Weekend, okoli katerega se res vrti življenje, je bil Stanu Kovatchu najbolj mučen čas. Weekenda se je skorajda bal, ne zaradi sobote ali nedelje, temveč zaradi ponedeljka.

Ne ponedeljka kot takega, temveč tistih prvih minut po prihodu v fabriko čokolade, kjer je bil zaposlen.

Ni bilo delo, bil je mlad in močan, kar ga je vznemirjalo, so bili sodelavci.

Desetkrat se je že bil zaklel, da si poišče nov posel, časi pa so bili težki; bil je tudi tiste vzgoje, ki poudarja stanovitnost.

Klel je zaradi ponedeljka svojo usodo, kar je prav tako bilo v skladu s preteklostjo, saj je usodo lažje kleti, kot nekaj ukreniti in se ji, če ta sploh je, izogniti.

Zato je ostal.

Najbolj zoprn mu je bil Andraš, Madžar ali Slovak ali karoli je že bil, ki je že pri uri za časovni pečat glasno napenjal svojo virilnost.

Kvantam, kaj da se je čez weekend zgodilo, kako in s kolikimi ženskami, so prisluhnili vsi, tudi delavke, čeprav so jih te z zamahom roke odbile.

"You talk such goddamn crap, so much garbage, Andraš!"

"It's not - how you say - crap. Me - jah - me - a strong man!" se je smejal Andraš.

Imel je raskav glas kadirca, umazan smeh. Angleščino, še tisto malenkostno, ki je bila v fabriki potrebna, je komaj zmožgel in z močno tujim naglasom.

Stan je večkrat ugibal o ljudeh, o delu.

Je težko ročno delo vzrok grobemu obnašanju in opolzki govoric, ali je bilo prav obratno; torej, da so ljudje neolikanega obnašanja zmožni najti le delo, ki zahteva predvsem težaški napor.

Polnili so iz posebnih vagončkov, s hlevskim vilam podobnim orodjem, šest čevljev visoke, na paro ogrevane kotle, kjer so težki valji drobili in mešali nametano čokoladno zmes.

Ta zmes, kateri so dodali sladkor in tekoče maslo, se je potem po ceveh pretakala v nižja nadstropja, v oddelke, kjer so ulivali čokoladne tablice najrazličnejših oblik kot nadeva.

Delo je bilo naporno.

Čokoladna zmes, težja od ilovice, se je lepila na vile, katere je bilo treba večkrat ostrgati.

Z obraza, od lahti je kapal pot prav v mešanico.

Pitje vode niso priporočali, pač pa uživanje solnih tabletk.

Prazne vagončke so pri dvigalu zamenjali s polnimi.

Kadar je Stan postal, da si oddahne, se mu je zdelo, da je ves oddelek zavrt v oblak pare.

Čul je le ropot vrtečih se kotlov, tlesk pogonskih jermenov, šum motorjev. Ta ropot ni dovoljeval pogovora, niti ne zbrane misli.

Odmora kot takega pred kosilom niso poznali. Kafeterije v tej fabriki ni bilo. Obedovali so v sobi brez vrat na koncu hodnika. Tudi v ostalih nadstropjih je bilo tako.

Nekaj obtolčenih miz in majavih stolov je bilo vse.

Hrano kot kavo si je vsak oskrbel sam.

Celo čas odmora je bil Stanu odvrateno.

Tudi takrat se je napihoval Andraš. Bilo je vedno isto o ženskah, le ime in kak detajl osvojitve je od tedna do tedna spremenil.

Nadvse rad je kazal opraskan hrbet, lakti ali stegno. Odpenjal in zadrževal si je jermen na hlačah in se krohotal.

Kljub njegovi obupni angleščini je bilo vsem jasno o čem govori.

"Tu pogledajte te brazgotine! Skeli, so pa vredne spomina. Ni boljšega kot če se baba brani, ha-ha! Cvili in jadikuje, pa ne preveč, ha - ha! Tu sem pogledajte!" je kazal obgriznjene ustnice.

"Brenda v soboto po kinu, Doris v nedeljo!"

Zdel se mu je kot policijski ovaduh, ki ga oblasti podtaknejo med jetnike.

Tak se v ječi običajno baha o zločinu, katerega naj bi bil storil. Kako mojstrsko je ta zločin zasnoval, kako ga izvedel. Še več! Kako je oblast pretental, sodniku lagal. Tak ovaduh potem čaka v upanju, da se mu pravi zločinec izpove, razloži kaj se je v resnici zgodilo, češ, tudi jaz sem spreten, nič manj ne znam kot ti.

Andraševi storiji so sledile storije drugih; kar topli so se, kdo jo bo prvi povedal.

Stan je padel v to past le enkrat.

Napol izmišljena storija ni bila dovolj mastna, niti ne zanimiva in ni nikogar prepričala.

"Kako ji je ime, tej tvoji ljubici?"

"Sylvia," je rekel.

"Sylvia, eh?" so se mu smejali, ga izzivali in dražili.

Od takrat ni rekel nobene več. Takoj mu je bilo žal, da je omenil njeno ime.

Premišljeval pa je, včasih med delom, tudi doma v samotni, posebno še ob večerih predno je zaspal, bi res, to se pravi, če bi srečal pravo dekle, slučajno zaradi potrebe ali zares zaradi prijateljstva ali če bi imel svoje dekle zaradi ljubezni, bi takrat v ponedeljek to delil s sodelavci, jim slikal detajle, opis poudaril z moškim zanosom?

Sit človek vendar ne govori o jedači! Bogatin nikoli o denarju, ne tisti, ki se je odžejal, o vodi.

III

Doma je sedel k telefonu.

"Hello, is Karen there?"

"Hello, hello, lahko ponovite? Oh, Karen, seveda, seveda, počakajte, prosim, bom pogledala."

Glas je bil zaspan. Slišal je trkanje na vrata, drsanje copat. Gospodinja najbrž v hišni halji, po kopeli z navitimi lasmi.

"Karen, Karen, - telefon!"

"Hello, ni je doma. Kaj naj ji sporočim? Kdo kliče, prosim? Ste vi Jack? Jack Newman?"

Potem šumenje papirja, ropot svinčnikov.

"Ne, ne, nisem Jack. Moje ime je Stan Kovatch."

"Stan, kdo?"

Tuje ime jo je motilo. Zato ga ji je črkoval.

"Ah ja, Stan Ko-kovatch, že dobro. Naj vas pokliče?"

"Ne, ne, - to se pravi, če se Karen skoro vrne, naj me, prosim, pokliče."

Številko ji je moral trikrat ponoviti.

Listal je po malem črnem notesu.

Sylvia ga je takoj spoznala.

"Dolgo se že nisi oglasil!" se je smejala.

Zatikalo se mu je, kljub pripravljenemu nagovoru.

"Kaj ko bi šla v kino, ali v bar, na večerjo kam, če želiš, sobota je, večer je lep, - kaj praviš, Sylvia?"

"Ah, ti si mi pravi! Stan, Stan, Stan!" se je delala resno, potem skozi smeh: "Seveda vem, da je sobota, cel teden čakam nanjo. Toda, ura je zdaj pol devetih, dragi moj Stanley. Ob pol devetih zvečer se ne kliče deklet na sestanek."

Sledil je mučen molk.

"Ah, res?"

"Nisem vedel, da je tako pozno", se je opravičil, vedel pa je po tonu njenega glasu, da ni resnično jezna, po barvi njenega smeha, da ni bila sama.

Srečal je Sylvio prav slučajno v prostorni samopostrežni na križišču cest Church in Wellesley.

Padal je tisti večer prvi sneg, ne še tisti pravi zimski, temveč lagan, tisti sneg torej, ki ne ovira prometa, pač pa se igrivo zapleta v lase, se lovi z vetrom med hišami in pobeli cesto narahlo kot sladkor potico.

Obriše ta sneg umazane pločnike, ogrne stopnišča starih hiš s čisto belo preprogo, poudari okenske okvirje, vrata, strehe in ustvari iluzijo podobni tisti božični v izložbenih oknih veleblagovnic downtowna.

Omili ta prvi sneg šum in hrup prometa, vsaj zazdi se tako človeku, ko prisluhne in se ozre v nebo.

Kot kresnice so snežinke v luči cestnih svetilk, v žarometih avtomobilov. Mehke in božajože na licu, prijetno hladne na čelu.

Pomagal ji je takrat z vrečicami živil, z zavoji, jo pospremil domov.

Govorila sta večkrat po tistem po telefonu, poklical jo je, kadar si je zaželel človeškega glasu. Njen je bil nizek, prav posebno mehak, posebno takrat, kadar ga je med smehom dražila. Postavna, bujnih, večno neurejenih las, hitrih kretenj in koraka, kot jih ima zdrav, v življenje zaljubljen človek, je celo v težkem zimskem plašču dajala videz vitke postave.

Pogovor je bil s Sylvijo vedno sproščen in odkrit. Imela je kup občudovalcev, obiskovalo jo je več fantov, to mu je povedala že v začetku, tudi to, da je bila pred leti poročena.

Sylvia se je čudila, vsaj tako je bral v njenih očeh, da ga ta vest ni zbadla, niti ne razžalostila.

Všeč ji je bilo, se mu je zazdelo, da ni drezal v stvari, ki so bile.

Prav zato si je želela njegove družbe.

Obiskal jo je večkrat, tudi ona je prišla na njegovo stanovanje. Občudoval je njen optimizem, njeno zaljubljenost v življenje. Njen prisrčen smeh mu je bil v tolažbo, razveselil ga je, kadar sta ga mučila melanholija, spomin na dom.

Pogovor, smeh, kak dotikljaj, bežen objem, je bilo med njima, do tistega večera pri njej, vse.

"Oprosti, Sylvia, nisem te hotel motiti, res." Hotel je še nekaj pridati, pa besed ni bilo. V napeti tišini, ki je sledila, v molku, tako značilnem za telefonski pogovor, kjer pomen besede visi na intonaciji, na premoru, na oklevanju, tudi če je hipno in ne nameravano, na resonanci, ker človeka ne vidiš in si ga predstavljaš takega kot ga slišiš, je čutil, da je želela slišati več.

Tudi to, da ni mogla kaj več reči, ker ni bila sama.

"I got to go, now," je bilo vse, kar je zmožel. Potem je, kar se da rahlo, obesil slušalko.

IV

Sedel je dolgo, ne da bi se ganil.

Zdramil ga je glasen prepir zunaj na cesti.

Šel je k oknu, zagrnil zavese.

Prepiru je sledilo kričanje in kletve.

Čez čas trikrat pok samokresa. Tek nog, še hujše kričanje. Potem škripajoče zavore rešilca, rezek zvok policijskih siren, Sobota zvečer.

Weekend!

S police je vzel steklenico whiskeja, si natočil. Whiskey, čeprav uležan, mu je ožgal jezik, požiralnik vse doli do želodca. Pil je brez posebne slasti, brez užitka kot človek, ki ne ve kam s seboj.

Že večkrat se je zaklel, da ne bo več pil. Ne zaradi zdravja ali kakšne posebne prepričanosti, temveč predvsem zaradi tistega razpoloženja, ki je bilo ključ zaklenjeni skrinji spominov.

Whiskey je bil ta ključ, v skrinji prav ono, kar je želel pozabiti.

Da bi zaprtih oči za hip videl zopet tisto kar je bilo najlepše v njegovem življenju.

Noreen.

Njen obraz, njeno telo. Slišal njen glas. Čutil dotik njenih ust. Doživel za hip zopet srečne ure med njima. Srečne, tudi one bolesterne, polne mladostnega ugibanja in prelesti.

Po pol izpite steklenice: Noreen.

Noreen!

Izluščil se je njen prikaz iz stene, iz obledelih starih tapet, kot angel v sanjah. Pristopila je h postelji, prav k njemu, voljna, po vsem dobrem dišeča, razpuščenih las, ljubezni željna, razprtih vlažnih ust, zanj.

Ta ista Noreen, katero je poznal že izza mladosti, z njo obiskoval večerne tečaje na univerzi v Sudburyju, prebil več poletij na severnih jezerih, z njo hodil na ples, v kino, na koncert jazza. Noreen, katero je hotel za svojo, za večno.

Polovica izpite steklenice je zadostovala, da je spomin na njo oživel.

Oživel pa mu je whiskey tudi večer, ko mu je Noreen mrzlo in prav na kratko povedala, da je z njima končano. Da je premlada za dokončno povezavo, da si želi svobode in nove perspektive.

Konec!

Brez opomina, kot strela iz neba.

Stene gradu, katere je sezidala njuna ljubezen, vse pravljичne dvorane, terase, so se sesule v prah, izginile so, kot da se je bila odprla zemlja.

Zmetal je nekaj obleke in knjig v dva kovčka, napolnil še torbo, se na hitro poslovil od doma in se odpeljal v Toronto.

Da je ne bi srečal z njim, novim.

Znova je segel po steklenici.

Pil je zdaj, da bi, vse ono od prve polovice pričarano, pozabil.

"Sobota je mimo, mimo za vedno," je momljal, "jutri bo nedelja in konec weekenda. V ponedeljek zopet tista svojat."

Prazna steklenica mu je padla iz rok, se kotalila po podu, dokler ni zadela pod posteljo zida, kjer so se nabrale neoprane nogavice, pajčevine in prah.

Ko je zaspal, je bila ura tri.

V

Naslednji petek je v plačilni kuverti našel poleg denarja še listek rožnate barve. The pink slip!

"Due to a general reduction of work personel, your services with this company are no longer required."

Odpuščenih je bilo nekaj sto.

Posebno ženske so glasno jokale.

Zganil je papir počez, potem še po dolgem.

Onemel je kot takrat z Noreen.

Odpuščen! -

Tudi ta vest kot strela iz neba.

Na hodniku ga je preddelavec skušal potolažiti.

"Ne skrbi preveč, Stanley, za nekaj mesecev, ne več, je ta redukcija. V jeseni, ko bo več naročil, te zopet pokličejo. Nič osebnega ne pomeni, za seniority gre, zato, ker si začetnik, so te odpustili. Good luck, Stan!"

Šel je po hodniku prav do stene z velikimi okni, mimo vročih kotlov, sopare, mimo vozičkov nazaj do obednice, zopet in še.

Oni v večerni izmeni, so se mu odmaknili, kot da bi bil garjav.

Po živčnem koračenju je obstal.

Segel si je v lase in se, po dolgem gledanju v strop, pričel krohotati. V obedni sobi je, med preoblačenjem, zaklical Andrašu in drugim:

"Odpuščen sem, ha-ha! Odpuščen!"

Tolkel se je po kolenu, se glasno smejal.

"Odpuščen sem! Ha - ha!"

"Čemu se torej smeješ?"

"Smejem se, čeprav nimam pojma, kako bom živel, smejem se, ker se mi je posvetilo, da naslednji ponedeljek, čez tri dni, po weekendu torej, ne bom več slišal vaših umazanih kvant in posebno še tvojega slinjenja, Andraš. Kot glista si, ki brez blata ne more."

"Me, - strong man. Ha - ha! Girls like Andraš! Girls, I got, me Andraš, you Stan gets nothing!"

"Nothing, ha - ha! No girls!"

Stan je stisnil zobe.

"To hell with you all, you bunch of goddamn foreigners! To hell with you all!"

Je bil resnično jezen nanje?

Ali je bila ta jeza le izbruh dolga leta prikrite ogorčenosti, ko mu je bil oče potožil, kako so ga prva leta v Kanadi zmerjali s tujcem.

Goddamn foreigner!

Ali ni bil ta izbruh, spontan kot je bil, podzavestno namenjen očetu?

Zaradi zadrege nad njegovo slabo angleščino s tujim naglasom, staroverske oprave in čudnih navad?

Želel si je bil takrat očeta, kot so bili očetje njegovih sošolcev, da mu ne bi bilo treba gledati v stran in drsati s čevljem po podu, kadar so prišli na obisk. Da oče, posebno še po materini smrti, ne bi bil čepel le v družbi sonarodnjakov, pil doma narejeno vino in na ves glas z njimi prepeval čudno zveneče popevke in pesmi v tujem jeziku. Da razgovor ne bi bil večno zagledan v preteklost, kako je v stari domovini bilo in o politiki tam.

Da bi njegov oče kaj več dal na sedanost, saj je živel v Kanadi, kjer je bil on, njegov sin, rojen!

Materi, tudi v Sudburyju rojene, se je Stan komaj spominjal, šest let je bil star, ko je umrla.

Spominjal pa se je spopadov med njo in očetom, kričanja, preklinjanja, tudi udarcev.

Goddamn foreigner!

Udaril je s pestjo po kljuki vhodnih vrat, stopil na ploščad, preskočil betonske stopnice.

Na pločniku se je ozrl v slovo.

Fasada štirinadstropne fabrike se mu je zazdela še bolj pusta kot prej. Rumenordeča opeka še bolj umazana.

Kljub tolažbi predelavca, je vedel, da se ne bo nikoli več vrnil. Nikdar več ponedeljkov, kvant, moškega napenjanja!

Cesto Symington je prečkal pri aveniji Wallace, se ozrl, kot da bi mu sledil tajen policist. Ustavil se je šele na aveniji Landsdown.

Fabrike ni več videl, tudi tu je visoko drevje zakrivalo hiše, le vonj čokolade je še dražil nosnice.

Pospešil je korak do ceste Bloor, mimo cest Dufferin in Ossington hitro kot človek, ki hoče pozabiti.

Bil je sedaj v črnem okolišu. V zanemarjeni četrti, kjer so novodošli, ponajveč ilegalni emigranti iz karibskih otokov, kupčevali z drogami in nadzirali mladoletne pecestnice.

Še bolj je pospešil korak.

Pri cesti Dovercourt je stopil v govorilnico, da se opraviči Sylviji.

* * *

Slišal jo je kot tisto noč.

"Koj ko si prišel, me je presenetila tvoja agresivnost. Že pri vratih sem jo začutila. Tak nisi še nikoli prej bil.

Z menoj si bil vedno ljubezniv. Čemu si nocoj drugačen, ne vem. Sedi, poglobi se, vprašaj sam sebe, kaj te teži. Razveselila sem se, ko si mi sporočil, da prideš; priznam naj, - tudi zaželela. Toda tebi ni bilo za nežnost, ne za ljubezen. Za potrditev moškosti ti je šlo, - čeprav dobro vem, da za intimno združenje ni nujno potrebna ljubezen. Kar pa je potrebno, dragi Stanley, je spoštovanje. Tega nocoj nisi pokazal in v ihti se ti je v spalnici dogodilo prav tisto, kar se zgodi najbrž vsakemu moškemu v življenju vsaj enkrat, če ni sproščen.

Agresivnost, če je igriva, me ni nikoli motila.

Življenje sprejem kot je, razveselim se ga na novo vsak dan. O pomenu življenja ne razmišljam, ker je pač to, - življenje. Ljubim ga kot je, saj je njega čas v primerjavi s časom veselja le nepomemben drobec sekunde. Utrinek kresnice je, ko ugasne, mine za vedno.

"Pozabi, kaj se je zgodilo nocoj. Vse pozabi," je rekla še bolj tiho kot prej in si ogrnila haljo.

"Kot, da ti je šlo za skriven domenek, - za stavo z znanci, - kaj vem? Ko si boš resnično zaželel, ne le mene, temveč moje prisotnosti, tako kot sem, človeka v meni, me pokliči. Takega kot nocoj, nočem!"

Ni ga odslovila z bežnim poljubom na čelo kot otroka, temveč polno na usta z jezo neutešene ženske.

"Good night, Stanley!"

VI

"Hello, je Sylvia doma, prosim?"

"Ne, ni je doma. Sylvia se je napotila domov v Vancouver, za en teden, morda dva. Kdo kliče, prosim?"

"Stan Kovatch."

"Stan, Stan, - ah, ja, Stanley Kovatch! Spominjam se vas," je bila prijazna gospodinja.

"Sylvia mi je naročila, da naj vam omenim, če bi se slučajno oglasili, da ji je zbolel oče, da je morala v Vancouver."

"Naročila vam je, - res?"

"Naročila mi je dvakrat, prav pred odhodom."

"Je to res?" se je razveselil Stan.

"Res je. Večkrat vas v pogovoru z menoj omeni. Veliko da na vas, se mi zdi, - mnogo več kot na druge."

"Res?"

"Prav zares!" je potrdila gospodinja.

"To je rekla o meni?"

"Prav to!"

"Na svidenje torej, Stanley!"

"Na svidenje."

Stan je obesil slušalko. Srce mu je divje utripalo. Napotil se je domov peš, čeprav je bilo daleč, da si uredi misli.

Premišljeval je o svojem življenju, o ljubezni, o tem kar mu je povedala gospodinja.

Čim dalj je šel, tem bolj odločen je bil njegov korak.

Na to, da je bil brez dela, pa je pozabil.

Toronto, julija 1993

OB POSTOPNEM ZATONU SOCIALNO SKRBSTVENE DRŽAVE.

Človeštvo je vedno več ali manj stalno na različne načine skrbelo za potrebne v svoji ožji skupnosti. Naj bi bilo to skrbstvo stalno in širšega obsega so opozarjali cerkveni očetje iz prve dobe krščanstva. Skozi zgodovino do dvajsetih let sedanjega stoletja so za to skrbele verske in laične dobrodelne bratovščine in organizacije. V preteklem stoletju so v Angliji uredili pomoč najbolj potrebnim z zakonom, v drugih deželah pa je bilo v največ primerih odvisno od dobrodelnih organizacij Cerkve. Škof Anton Martin Slomšek je to skrb za dolžnost poudaril rekoč, da je vsaka srenja dolžna za svoje potrebne skrbeti.

Prvi poskusi socialno skrbstvene države

Po krvavi revoluciji in prevzemu oblasti po Komunistični partiji v Rusiji in pozneje Sovjetski zvezi leta 1917, je partija uvedla diktaturo proletariata, bolje rečeno nad proletariatom, in si nadela nalogo, da skrbi za sovjetske državljane od zibelke do groba. To skrbstvo se je vršilo preko tovarniških sindikalnih svetov, ki so bili podrejeni partiji in od nje dobili navodila. Ta sistem je več ali manj enako posloval v 70 letnem obdobju komunistične diktature. Bil je eno izmed sredstev podrejenosti človeka za režimske cilje.

Kot v političnem pogledu tako tudi v socialno skrbstvenem sovjetski poskus ni ostal neopažen. Socialistične in komunistične stranke v srednji in zapadni Evropi so z njim simpatizirale. Italijanski fašizem, ki je pogнал iz korenin socializma, je po svoje apliciral in uvajal sistem socialno skrbstvene države in ga vzdrževal z diktaturo, ki je v prvih letih imela med prebivalstvom precej simpatizerjev, dokler se ni zapletla v vojne podvige v Afriki, Albaniji in med drugo svetovno vojno. Po končani drugi svetovni vojni demokratične vlade niso opustile misli na so-

cialno skrbstveno državo, predvsem glede zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, tokrat podobne onemu, ki se je uvajalo v deželah zapadne Evrope.

V Nemčiji je predsednik Paul Hindenburg, ki je predsedoval Reichu od leta 1925 do 1932, ko je predal oblast Adolfu Hitlerju, simpatiziral s sovjetskim sistemom, Hitler je potem te simpatije spremenil v realnost. Tudi njegov nacionalni socializem je pognal korenine iz revolucionarnega socializma, zato je uvedel absolutno diktaturo, katere del je bilo tudi socialno skrbstvo in si tako podredil človeka v potrebi. Z nacionalistično politiko in zahtevami za revizijo versajske mirovne pogodbe je imel med prebivalstvom precej privrženecv vse do vojnih podvigov druge svetovne vojne, njegovega poraza in odkritja zločinov izvršenih v koncentracijskih taboriščih. S pomočjo zmagovalcev nad Hitlerjem, ki so okupirali deželo, je tudi zapadni del Nemčije uvajal demokratičen sistem socialnega skrbstva, v vzhodni Nemčiji, ki so jo okupirali Sovjeti, pa aplicirali komunističen sistem.

V Franciji je bila med vojnama zelo močna Socialistična stranka. Zadnja leta pred drugo svetovno vojno je ne volitvah zmagala Ljudska fronta, razširjena formacija Socialistične stranke pod vodstvom socialista Leona Bluma. Ker se je bližala druga svetovna vojna, ta ni imel dovolj časa za aplikacijo socialističnih socialnih reform. Takoj po drugi svetovni vojni pa so vlade, ki so bile večinoma levo usmerjene nacionalizirale glavna industrijska podjetja in tudi ustanove socialnega skrbstva.

Poseben primer je Anglija. Tudi v tej deželi klasične demokracije je bila v političnem življenju močno prisotna laburistična stranka, angleški poskus aplikacije socializma. Med vojnama je parkrat menjal vladno krmilo s konservativno stranko. Med laburisti so izstopali predvsem trije politiki: Herbert Morison, Harold Laski in Clement Attlee. Herbert Morison je bil zmeren socialist, Harold Laski precej blizu komunizmu, Clement Attlee pa nekako v sredini. Po končani drugi svetovni vojni je pri volitvah julija 1945 zmagala Laburistična stranka in Clement Attlee je postal predsednik vlade. To funkcijo je opravljal šest let do oktobra 1951. Laburistične gospodarske in socialne reforme so vzbudile veliko pozornost v svobodnem svetu. Ekonomist Maynard John Keynes, ki je bil med vojno med glavnimi voditelji angleškega gospodarstva, je postal svetovno znan po svoji teoriji o investicijah, polni zaposlitvi in novi orientaciji gospodarske aktivnosti.

Pred drugo svetovno vojno je socialna struktura Anglije slonela na principih XIX. stoletja. Postavili so jih finančniki naslonjeni na Club of Pall Mall, ki je usmerjal gospodarsko politiko Anglije. Kulturno in filozofsko izhodišče te politike je bilo v Oxfordski univerzi kot glavnem ožjem centru in anglikanski cerkvi kot organizaciji splošnega, masovnega značaja.

Ti principi so bili kombinacija socialnega konservatizma in političnega liberalizma. To pomeni, da je bila družba v svojih principih z ozirom na gospodarske in socialne odnose konservativna, ter liberalna kot politično telo in organizacija z liberalnim parlamentom. Gospodarska, socialna svoboda in enakopravnost državljanov ni bila priznana. Podrediti se je morala pravicam in vodstvu posameznikov, ki so si pridobili pravico odločanja in vodstva še iz fevdalne dobe ter jo smatrali za nespremenljivo in stalno¹.

Razumljivo je, da je bila med ljudstvom reakcija proti takemu socialnemu redu in predpravilam nekaterih. Angleži so čutili potrebo po socialni evoluciji, želeli so nekaj novega in boljšega. To so pričakovali po zmagi v drugi svetovni vojni kot plačilo za doprinešene žrtve. Volivci so to izrazili v imenu politične svobode in enakopravnosti, ko so v juliju 1945 dali večino Laburistični stranki.

Sodobno pojmovanje socialnega skrbstva.

Sodobno pojmovanje socialnega skrbstva je sorazmerno novo.² V praksi pomeni solidarnost v določeni človeški skupnosti. Najprej je bilo socialno skrbstvo ali socialna varnost imenovana v sodobnem pomenu v Združenih državah v Social Security Act iz leta 1935, po svetovni gospodarski krizi³. V Franciji so sprejeli prvi tozadevni zakon že leta 1930, ki je bil potem dopolnjen leta 1932⁴. Že med drugo svetovno vojno je takratni predsednik Združenih držav Franklin Roosevelt v poslanici kongresu med naštevanjem osnovnih človekovih pravic vključil tudi pravico do za življenje potrebnih sredstev. Pozneje je ta pravica bila vključena tudi v Atlantsko listino, po končani vojni leta 1948 pa v listino o človekovih pravicah Organizacije združenih narodov⁵.

Po drugi svetovni vojni je bilo pripravljenih in objavljenih več programov o socialnem skrbstvu. Največjo pozornost je vzbudil program, ki ga je že med vojno pripravljala Anglež lord Beveridge. Postavlja mnenje da ima država dolžnost skrbeti, da imajo občani dohodke, ki krijejo njihove osnovne življenske potrebe, enako

tudi skrbeti za njihovo zdravje in stalnost zaposlitve. Za to pa je potrebna reorganizacija državnih struktur oziroma ustanov. Izhajal je iz teorij ekonomista M. Keynesa. Stroške socialnega skrbstva bi naj krili državni proračuni⁶.

Mednarodna organizacija za delo je leta 1952 sprejela konvencijo v kateri so nakazane osnovne smernice za organizacijo socialnega skrbstva. Ko se pa je porajala misel in začela organizirati sedanja Evropska zveza, je takratni Svet Evrope priporočil državam članicam, da koordinirajo politiko socialnega skrbstva. Podpisana je bila multilateralna konvencija vzajemnosti vseh podpisnic pogodbe v Bruxellesu⁷.

Začetki krize, in iskanje novih rešitev.

Približno 30 let po drugi svetovni vojni je bilo pojmovanje socialno skrbstvene države istoveteno z družbenim napredkom. Prevladovalo je prepričanje, da lahko samo državna politična intervencija skrbi za kritje potreb posameznika in skupnosti. V začetku v tem pogledu ni bilo težav, razpolagalo se je z velikimi vsotami, kar bi naj opravičilo obstoječi sistem skrbstva, ki je nudil večje ugodnosti občanom. V tem pogledu so prednjačile skandinavske države predvsem Švedska in temu primerno so se stalno prilagojevale državne ustanove socialnim potrebam⁸.

Ker so potrebe upravičencev socialnega skrbstva in s tem stroški stalno naraščali, se je temu uprl kapitalizem in se stalno branil večjih dajatev. Vsled tega se nekateri sodobnega kapitalizma bojijo. Pastor Christian Frisher celo meni, da je "poganski" kapitalizem večja nevarnost za krščanstvo kot socializem⁹.

Leta 1960 so znašali stroški za socialno skrbstvo 12,3 odstotka bruto narodnega dohodka, leta 1985 pa že 26 odstotkov, predvsem v deželah OCDE (zapadne Evrope). Tako so ti stroški že daleč presegali istoimenske v Združenih državah in Avstraliji. Kljub temu pa obstoječega sistema socialnega skrbstva niso zagovarjale samo levičarske politične stranke, ampak tudi demokrščanske, liberalne in ponekod tudi konservativne¹⁰. Sistem je postajal vedno bolj problematičen, ne samo zaradi uslug upravičencem, ampak tudi zaradi birokracije in korupcije. Pomenil je vedno večje breme za gospodarstvo in to še posebej, ko je začelo stagnirati in zaradi demografskega nazadovanja.

V zapadni Evropi se je tudi močno spremenila starostna struktura prebivalstva. Leta 1960 je bilo 15,5 odstotkov prebivalstva starih nad 60 let in 1,6 odstotka starih nad 80 let, leta 1990

pa se je število prebivalstva starega nad 60 let zvišalo na 19,8 odstotkov, starih nad 80 let pa na 3,2 odstotka. To nam pove, da se je močno spremenila demografska struktura prebivalstva predvsem zaradi stalnega padanja rojstev. V obdobju 60 let je bilo v zapadni Evropi (12 držav) letno 6 milijonov rojstev, 30 let pozneje pa samo 4 milijone¹⁰.

Z znižanjem števila prebivalstva se je zmanjšal notranji trg in tudi izvoz drugih dežel, predvsem Japonske, na svetovnem tržišču. Posledica tega je bila večja brezposelnost, ki je narasla še z zaposlitvijo vedno večjega števila žensk izven doma. Brezposelne podpore so bile krite iz fondov socialnega skrbstva. Z zaposlitvijo žensk izven doma se je spremenila tudi struktura zaposlitve in njeno področje. Vedno manj je bilo zaposlenih v proizvodnji in vedno več v služnostnih panogah. Problem izčrpanih fondov socialnega skrbstva so poskušali rešiti s privatizacijo nekaterih panog zdravstva, a 50 odstotkov upravičencev s tem ni bilo zadovoljnih.

Poseben problem so bile pokojnine ali pokojninsko zavarovanje. Leta 1992 je povprečna neto pokojnina za zaposlenega 40 let znašala 75 odstotkov povprečnega zasluška aktivnega delavca v isti kategoriji, z manj kot 40 let pa je znašala samo 36 odstotkov. V to skupino spadajo predvsem revni, ki iz različnih razlogov niso mogli doseči z zakonom predpisane polne 40 letne zaposlitve in vsi ostali, ki nimajo dohodkov za kritje osnovnih življenjskih potreb. Razlika med skupinama upravičencev je zelo velika in povzroča veliko nezadovoljstva¹¹. Nekateri to veliko razliko imenujejo Matejev učinek, ker se v Matejevem evangeliju bere, da kdor ima se mu bo dalo in bo živel v izobilju, kdor pa nima, pa se mu bo vzelo še to kar ima¹². S to zlobno razlago hočejo upravičiti krivice, ki se povzročajo revnim.

Leta 1985 so stroški za financiranje socialnega skrbstva in drugih dajatev družbenega pomena v deželah OCDE (zapadne Evrope) znašali 24,6 odstotkov bruto narodnega dohodka. Z ozirom na posamezne panoge je bila ta razdelitev naslednja¹³:

	%
Zdravstvo	5,6
Vzgoja in šolstvo	5,3
Pokojnine	8,9
Brezposelne podpore	1,8
Razno	3,0
	24,6

Izvemši vzgojo in šolstvo so začeli iskati zmanjšanje stroškov od leta 1991 v Angliji, 1993 v Franciji, 1994 pa v Italiji in Španiji. Prevladuje menenje, da mora biti bodoče socialno skrbstvo dvotirno, v avtonomnih ustanovah in obvezno, prostovoljno dodatno pa v privatnih zdravstvenih ustanovah in privatnih pokojninskih družbah tako, da bi naj vsak sam odločal o višini bodoče pokojnine, ter kritja izdatkov za zdravstveno zavarovanje. Te so pa organizirane na trgovski podlagi s ciljem vedno večjega zaslužka tudi na škodo zavarovancev.

Kapitalizem se preseljuje in ustvarja nove probleme.

Zaradi znižanja proizvodnih stroškov in pred obrambo japonske konkurence se evropski in ameriški kapitalizem selita v dežele vzhodne Azije in jim prinašata dosedaj še nepoznane probleme, predvsem nove vrste ali dodatno revščino, brez socialnega skrbstva in se je predal egoizmu izkoriščanja divjega kapitalizma. Postavlja vprašanje in zaskrbljenost, ali se kapitalizem res ni nič spremenil iz časov XVIII. in XIX. stoletja? V gospodarsko razvitih deželah da, v nerazvitih pa v večina primerih ne. Priznati se mu mora, da pospešuje univerzalno kulturo, utrjuje vero v individualizem in demokracijo¹⁴. Za kapitalizem njegova vera ni nekaj stalnega, se stalno spreminja in prilagaja novim okoliščinam. Katoliška Cerkev je s svojim socialnim naukom zavrila razmah divjega kapitalizma. V okrožnici Centesimus annus je papež Janez Pavel II. enako odklonil nebrzdani kapitalizem kot socializem in komunizem. Po dosedaj realizirani ali praktični kapitulaciji komunizma je potrebno pokristjaniti kapitalizem. Ta se mora zavedati svojih dolžnosti do človeka in družbene skupnosti ter skrbeti za skupno blaginjo. Nekateri menijo, da naj bi naloga ustanove Opus Dei bila tudi izobraziti in vzgojiti v njihovih univerzah krščanskega podjetnika, ki bi se trudil doseči sožitje med katoliškim socialnim naukom in kapitalizmom¹⁵.

V vzhodno azijskih deželah poskušamo rešiti vprašanje socialnega skrbstva na njim lasten način. Npr. v Singapurju prispevajo v pokojninski sklad delojemalci, deloma tudi država, a nudi bolj nizke pokojnine, za to je z zakonom določeno, da mora vsak delojemalec naložiti 47 odstotkov zaslužka v banko kot prihranek. Obresti morajo biti vedno višje kot inflacija, da se naložba ne razvrednoti. Od te hranilne naložbe se sme dvigniti le vsota za nakup nepremičnin, za višje izdatke pri opremljanju stanovanja, ostalo pa ostane v banki kot mesečni dodatek redni

pokojnini¹⁶. V drugih deželah pa hočejo uvesti dvotirni sistem kot v gospodarsko razvitih deželah.

Uporaba robotov v proizvodnji, ki bi naj nadomestili človeške roke, preseljevanje v gospodarsko zaostale dežele je v razvitih povzročilo veliko brezposelnost. Skušajo jo rešiti, a ne najdejo izhoda. To stanje bi naj bilo v razvitih deželah postindustrijsko obdobje, ki zadovoljuje v glavnem kapitalizem, v življenje ostale skupnosti pa je nalilo precej pelina. Postmoderna kultura je pa samo drug obraz postindustrijske družbe¹⁷. V praktičnem ali vsakodnevnem življenju to pomeni, da vsak dela in živi kakor hoče. Ker Boga ni je vse dovoljeno, zato razuzdano spolno življenje, mamila, umori in samomori, splavi, evtanazija in druge številne tegobe v naših dneh.

OPOMBE

1. A. Horvat, Poskusi reform pri angleških laburistih, Zbornik Vrednote št. 2, str. 178, Buenos Aires 1954.
2. André Getting, La sécurité sociale, Presses Universitaire de France, str. 7, Paris 1957.
3. Istotam str. 8.
4. Istotam
5. Istotam
6. Sir George Newman, L'assistenza sociale in Inghilterra, italijanski prevod, str. 64, William Collins, London 1944.
7. Istotam str. 98.
8. Maurizio Ferrero, Nuevos caminos para Estado social europeo, BIT 280, oct/dic. 1944. str. 33-47, Buenos Aires 1944.
9. Guy Sorman, El capitalismo y sus enemigos, Emecé editores, str. 39, Buenos Aires 1994.
10. Maurizio Ferrero, istotam.
11. Istotam.
12. Glej Matejev evangelij o talentih, Mt. 25, 19-37.
13. Maurizio Ferrero, istotam.
14. Guy Sorman, istotam, str. 129.
15. Istotam, str. 136, 137.
16. Istotam, str. 83.
17. Giandomenico Mucci SI, La presenza della cultura cristiana in Europa, Civiltà Cattolica št. 3474, str. 564, Roma 1995.

JASLICE

"Jezuščka zebe!" in malo Majdico, ki je čemela v kotu ob nezakurjeni peči pri nogah naglušne babice, so zaščemele oči. Drobceni biseri nedolžnih solzic so ji spolzeli po upadlem licu.

Babica je imela oči priprte in ustne so se ji premikale v tihi molitvi za grešni svet.

"Babica, Jezuščka zebe!" je zajecala deklica in se zagledala v starko, ki ji je edina ostala na svetu. A starka se ni zganila, ni je slišala.

Bil je sveti večer, čuden in skrivnosten. Ni ga pomnila Majdica takega. Sneg je drobil v prhkkih kosmičih in burja krog oglov je zavijala v pretresljivem plaču ko izgubljena duša. Druga leta so se razlivali čez zasneženo planjav glasovi sveto-nočnih zvonov, ki so jih bili razgibali božji krilatci in Majdici je uhajala misel na tiste ure, ko je z atkom in mamico sedela ob zakurjeni peči, s polnim predpasnikom lešnikov in krhlev, in gledala tja v kot k jaslicam, kjer je na slamci sanjalo božje Dete.

Letos pa je bil sveti večer mrzel in mračen. Ni bilo zvonjenja, ne mamice, ne atka in peč je bila mrzla, Majdičin predpasnik brez krhlev in lešnikov, kót na oni strani izbe prazen, brez jaslic. Hudobni ljudje, ki so ji bili odvedli atka in mamico in jo pustili samo z naglušno babico, so se smejali jaslicam in kleli zvonjenje.

"Kam naj gre Jezušček to sveto noč? Zunaj čez zasneženo planjav bo prišel do cerkvice na gričku, da bi legel v jaslice na slamo in se ogrel. Pa bo našel cerkev ožgano, porušen svoj

---

Original te črtice iz leta 1944 je shranjen med cenzurnim gradivom NUK (Narodna in univerzitetna knjižnica), v Ljubljani. Fotokopijo je posredovala Rozina Švent.

božji domek. Črni, v zrak štrleči zidovi brez strehe ga bodo sprejeli in v njih bo mraz, v njih bo tema! Kam naj gre? Jezuščka zebe!..."

Bolj je zaihtelo dekletce, bolj je zavijala burja tam zunaj. Tam spodaj nekje je bilo nebo rdeče, skoz metež je motno sijal krvavordeč odsev.

"In strah ga bo, malega Jezusa!" je spet pomislila deklica. "Hudobni možje v črnih kučmah z rdečo zvezdo ne vedo za usmiljenje, toplega krova ne bo našel pri njih. Odgnali ga bodo, norčevali se bodo in pljuvali za njim, za malim, revnim Detetom! In Jezušček bo jokal, jokal, ko ne bo več našel toplih in ljubečih src! In strah ga bo!"

Majdica se je zdrznila in čudno svetla misel ji je objela dušo. V izbi je kraljevala mrakobna tema ko v grobu. Starka ob peči je vsevdilj žebrala svoje molitve. Veke so se ji trudne zaprle, njen obraz je bil v nemi grozi trpeč in utrujen na smrt.

Tiho, pretiho se je dvignila deklica in stopila k vratom. Zarjaveli tečaji so zacvilili trzajoče.

Stopila je čez prag v snežni metež. Besno se je zaganjala burja v njen blede obraz in jo skušala zadržati. Sovražno ji je tulila nasproti in jo objemala z ledenimi prsti.

Majdica je zabredla v mehki sneg in se trudoma vlekla k očrnelim zidovom na griček, kjer je nekoč kraljevala Marija Žalostna.

"Kam, otrok nebogljeni?" so jo vpraševale tihe snežinke, ki so se ji usipale na glavo. S solzami v očeh jim je deklica potožila svojo bol:

"Jezusu grem nasproti. Čakal bo tam gori na gričku in strah ga bo očrnelih zidov. Ne bo našel jaslic, kamor bi položil svojo trudno glavo. Poiščem ga in ga popeljem k sebi, da ga ne najdejo črni možje, ki so mu sovražni!"

In je hitela, hitela sredi čez polje, skoz visoki sneg, na griček k očrnelim zidovom, tja, kjer je nekoč kraljevala Marija Žalostna.

Tam na križpotju, kjer je v prejšnjih dneh Križani s krvavečimi rokami blagoslavljal atkovo setev, je iz snega štrlel ožgan tram.

Deklici je groza objela srce in žalostne solze so ji ledenele v očeh.

Na gričku je bilo pusto in prazno. Sneg se je bil naletel visoko, da ga je komaj bredla. Burja tu zgoraj je bila še bolj divja ko spodaj v mračni vasi. Nikjer žive duše.

Tiho je hušknila Majdica v oskrunjeno svetišče in pričakovala malega Jezusa. Noč je bila že pozna in krvaveči svit tam v daljnih vaseh je umiral.

“Kaj če ne pride? morda je zgrešil pot sredi visokih zametov? Morda so ga ujeli hudobni možje? O, Jezušček, pridi, pridi! S svojimi premrlimi ročicami te bom ogrela in te popeljala v svojo izbo. Ni zakurjena, ne zameri, drva nimava z babico, vse so nama pobrali, a najini srca sta topli in bolj gorko ti bo ob njih ko sredi samotne noči!...”

Glava ji je klonila na prsi in veke so se ji počasi zaprle. Izpod črnega neba pa se je usipal sneg v drobnih kosmih.

Ni vedela kako dolgo je ždela tako. Nenada so se razmajali ubiti zvonovi v podrtem zvoniku, s čudežno lučjo se je obdal griček.

Deklica je planila iz trudnih sanj in se ogledala predse. Po rahlo zasneženi stezi je prihajal mali Jezus, z zbori angelov obdan, ki so prepevali “Hozana” in slavili Boga-človeka. Nasmehnil se je Majdici, ki je zdrknila v mehki sneg, dvignil jo je in jo pogledal z ljubeznivimi očmi:

“Pričakovala si me?”

“Da, Jezušček! Bala sem se, ker te zebe in nimaš jaslic, da bi se ogrel v njih!”

“Našel sem jaslice in toplo mi bo v njih!”

“Našel si jih”, so se deklici zaiskrile oči, “o, popelji me k njim!”

Jezušček se je sklonil k deklici, ki mu je obvisela v naročju, rahlo ji je zašepetal, prav na uho:

“Našel sem jih; tvoje čisto srce mi bodo jaslice to krvavečo sveto noč...”

In je poljubil deklico prav na sredo srca...

Angelci pa so jo zavili v prebel oblak in jo ponesli po biserni stezici atku in mamici v naročaj...

Haedo, 29. januarja 1995

Spoštovani g. urednik "Meddobja"!

Zadnja številka "Meddobja" je objavila pomembno razpravo prelata g. dr. Mirko Gogala o "Naši ideologiji". Veseli me neozko gledanje na držo mladih, rojenih v zdomstvu. Ni mogoče, da bi se ne strinjali *skoro* z vsemi trditvami omenjenega dela. Vendar pa imam nekatere pridržke. Zato si dovljujem nekaj opomb, z iskreno željo, da bi se pravilno izrazil in ne prišel z nikomer vzkriž.

1. Oспорavane izjave

Dr. Gogala osporava uvodnik "Svobodne Slovenije", kjer se trdi, da: "Narod, kakor družina, je naravna skupnost, medtem ko je država umetna ustanova."

Dr. Gogala zahteva več logike in ima prav. Toda treba je tudi bolj stvarnega umevanja osporavanega besedila. Uvodnik pravilno trdi, da sta družina in narod naravni ustanovi (skupnosti) in da je država umetna ustavova. Dr. Gogala trdi, da je država *kot taka* naravno nujna, torej ne umetna. Uvodnik, vsaj kolikor ga jaz razumem, ne govori o državi kot taki, ampak o določenem narodu in o določenih (konkretnih) državah.

Dokaz za to je prav v tem, s čimer hoče dr. Gogala potrditi svoje stališče: konkretna država res "lahko nastane v enem dnevu in prav tako je lahko v enem dnevu ni več". Jasno je, da tudi ta drugi uvodnik ne govori o državi kot taki.

Kako potem obsojati to, o čemer sploh ni bilo govora, čeprav izražanje ne bi bilo povsem pravilno, to se pravi, logično skladno, ako bi najprej govoril o narodu in družini kot takih, potem pa o konkretni državi?

2. Pripombe k "dokazom"

a) Če A. Ušeničnik trdi, da je Aristotel človeka imel za družbeno (socialno) bitje, je to le delno res. Aristotel govori o "zoon politikón", kar bi se dalo prevajati kot "bitje", ki (je določeno, da) živi v urejenem občestvu (polys)". Seveda, kakšna je bila "urejenost" v grški "polys", dobro vemo: svoboda za redke državljane, vsi drugi pa skoro brez pravic ali sužnji.

b) Kar zadeva trditve, da je po Tomažu Akvinskem država "najpopolnejša družba", to ni cerkveni nauk. Cerkev govori o "popolni družbi", ki bi naj bila država, jasno pa danes uči tudi, da je treba ustvariti mednarodno (oz. boljše: vsečloveško) skupnost. V tej bo mogoče prišlo do ene same države, zakaj dandanes nobena država ne zadošča popolnoma svojim namenom sama v sebi, v popolni neodvisnosti od drugih; zato tudi nobena *dejansko* ni ne celotna ne popolna družba. (Ali so ZDA dale posojilo Meksiki zaradi Meksike ali zaradi učinkov, ki bi jih sicer trpele ZDA in velik del sveta?) Seveda je zmerom lahko reči: *kot taka*, je država najpopolnejša in celotna družba! A katoliški filozofi in teologi danes ne uporabljajo več teh izrazov.

Sicer pa je Akvinec tudi zgodovinsko pogojen. Njegova doba je bila čas, v katerem je veljalo geslo: ena vera, ena država, en papež, en cesar.

3. Kaj pomenita "družina" in "država" kot taki

To, da sta "edini nujni ustanovi", ni isto kot da sta zmerom obstojali v isti obliki, ali da zmerom bosta taki.

a) Ali sta bila Adam in Eva brez otrok *družina*? Ali zakonski par brez otrok ni družina? Recimo, da bi današnji razvoj šel dalje in bi sčasoma ne imeli več družine v današnjem pomenu (oče, mati, otroci), ampak npr. samo z materjo in otroki; ali bi bila družina kot taka, (in abstracto) še vedno naravno nujna? Seveda! Ali bi v takem primeru človeški rod izginil? Ne vem; ne upal bi trditi, da bi.

b) Ali sta Adam in Eva imela svojo *državo*? Ali so rodovi (tribu), nekdanji in današnji, imeli svoje države? Če je niso imeli, potem država ni naravno nujna. Če pa so imeli že čisto majhno in rahlo družbeno organizacijo, potem smemo reči, da so na neki način že imeli svojo državo. V kako širokem pomenu moramo npr. govoriti o rimljanski državi, ko pa je bila dejansko skoro vsaka dežela ali kraljestvo v njenem območju pravzaprav skoro v vsem neodvisna? Kakšna država je bila "neskončna" Rusija tedaj, ko so upravičeno rekali: Bog v nebesih, car daleč?

Formalno (de iure) Slovenija do l. 1941 ni bila država, bila pa je to po 1945., toda podrejena pravzaprav eni sami državi. Zadnja leta pred neodvisnostjo je bila Slovenija zaradi svoje družbene organizacije bolj popolna in celotna kakor pa mnoge "popolnoma neodvisne" države, npr. na Karibskih otokih.

Zaradi vsega povedanega se mi zdi, da narod morda ni "nujna naravna ustanova" kot država, toda v kolikor je občestvo, ki zadošča nalogam, ki so svojske državi, je že dejansko (de facto) ali "v nastajanju" (in fieri) država.

4. Ali je ustanovitev, ustroj, sestav, preobstoj sedanjih držav v skladu z naravnim zakonom in katoliškim naukom?

Mislím, da bi za veliko večino smeli reči, da ne.

Velika večina je bila *ustanovljena* po volji nekaterih, čisto v heglovem pomenu o tistih, ki bi glede tega imeli vse pravice. *Ustroj* (organizacija) velike večine ni demokratski in ni mogoče govoriti o njih kot pravnih državah. V veliki večini niti politični niti ekonomski *sistem* (sestav) ni pravičen, svoboden,... da ne govorimo o zanemarjanju drugih obveznosti ali zatiranju drugih, še bolj važnih pravic pa svoboščin. Tudi *preobstoj* ni v mnogih primerih npravno upravičen, ker ne upošteva volje ali večine ali občestev, ki bi imeli pravico do samouprave (avtonomije) ali neodvisnosti.

Tukaj moram poudariti tozadevni katoliški nauk, ki je tudi naravni zakon. Dr. Gogala je o tem pisal, a poudarek je dajal na državo, ne pa na osebo niti ne na naravna občestva.

Vrhunec stvarstva je človek. Le po njem dobiva svet popolnost kot ustvarjena bit. Če država ni podrejena človeku, izgubi svoj smisel, ker postane sama sebi namen.

Nečloveški značaj totalitarnih držav je ravno v tem, da Država hoče biti sama sebi namen in da hoče dajati smisel človeku. Zato je totalitarna država v bistvu skvarjena, četudi bi bila uspešna v nekaterih zadevah, npr. v gospodarstvu ali dosegi družbene blaginje. Bistvena skvarjenost totalitarne države ni v tem, da omenjuje ali zatira tvarne zadeve zasebnikov, temveč da *hoče imeti bitno* (ontično) *in bitoslovno* (ontološko) *prednost pred človekom*.

Toda resnica je druga: Ni človek za Državo, ampak Država za človeka. Kar je podobno tistemu: Ni človek za soboto, ampak sobota za človeka.

Ena izmed glavnih trditev katoliške socialne filozofije je ta, da je država naravno nujna, toda ne kot nekaj biološkega, temveč kot "*organizacija npravnega (moralnega) značaja*". Kot taka predpostavlja za svoj obstoj, - in preobstoj!-, npravno odločitev posameznikov, ki jo sestavljajo. Ta odločitev mora biti popolnoma svobodna in zadeva vseh, ker so vsi (odrasli) posamezniki svobodni.

Da moremo govoriti o "državi kot stvarnostni", je potrebna odločitev človeških volj in edinost volj. Kar ni isto kot *Rousseaujev nauk o družbeni pogodbi*, ki mu je *bistvena za ustanovitev* države. V katoliškem nauku gre le za *prvino*, ki *razloži bistvo* države.

Po vsem povedanem: ali so današnje države res države pod vidikom naravnega prava in katoliškega nauka? Mnogotere ne! Kakšno obveznost bi pa potem imeli do njih?

Ko dr. Gogala navaja Ušeničnika (str. 34, 1. in 2. odstavek), gotovo ve, da govori o državi "idealiter". Dejansko je ravno nasprotno. In če s tem dejstvom ne računamo, ne bo ne osebne svobode ne naroda, ki moreta državo spremeniti iz "zamisli" v "stvarnost".

Zato je po mojem mnenju zmotna trditev dr. Gogala, (da ni v skladu s katoliškim naukom, če kdo trdi, da ne bi smeli dajati večjega pomena državam, v katerih živi isti narod), in to tako z naravnega kot s katoliškega vidika. Tukaj dr. Gogala nelogično zamenjava državo kot tako z konkretno državo!

Ni se mogoče sklicevati na naravni zakon za to, da bi določili, kakšna bi morala biti državna oblika, ker bi s tem omejevali človeško svobodo. Še manj, katere države bi bila nujna: *konkretno nobena država ni nujna!* Naravni zakon samo usmerja na oblikovanje "držav" in njihovo delovanje.

Ni le teoretsko tole vprašanje: Kaj je bolj "po naravi", da se država stvari na kakršenkoli način, (morda celo na željo "večine", ki pa ne upošteva npr. narodnih občeštev manjšin na tem ozemlju), ali pa da se določena država ustvari v območju določenega naroda? Ali je Janez Pavel II v enem izmed svojih nagovorov na obisku v Kanadi govoril "kar tako", ko je zahteval samoupravo za indijanske rodove? Danes vsaj en rod v ZDA že ima tako avtonomijo. Kdo jim bo smel prepovedati, če hočejo kaj več?

5. Pojem Naroda

Namerno nisem podnaslovil "Pojem etnije (naroda in narodnosti)". Ne čudim se pa, ko berem, da dr. Gogala isti narod z narodnostjo, oboje pa s pravzaprav novotvorbo "etniija". Marx je nekoč zapisal, da je odtujitev (alienacija) v tem, da je miselnost zatiravca prešla v miselnost zatiranega. To zveni hudo, a se mi zdi pravilno. Ne moremo dopustiti, da bi narod zaradi romanskega (in delno anglosaškega) kulturnega območja pa političnih koristi ponižali na neopredelljivo etnijo. In prav tako ne moremo dopustiti, da bi se kdo glede tega skliceval na naravni pravni zakon ali na cerkveni nauk! Kdor bi to sprejemal, ne bi bil daleč od marksističnega pojmovanja naroda in marksistično-nacističnega pojmovanja države.

a) *Glavni problem* v tej zadevi je *zamešavanje pojmov in pomenov*. Poglejmo nekatere primere:

- 1) Država ni narod (nación, v rom. pomenu, za kateri nekateri hočejo uporabljati izraz "nacija", med njim I. Ahčin), niti ne narod država.
- 2) Državljanstvo (šp.: ciudadanía) ni isto kot narodnost; v šp. "nacionalidad" ima dvojni pomen: a) skoro isto kot "državljanstvo"; b) včasih skoro isto kot zdaj "etniija".

- 3) Narod in narodnost ne pomenita isto, nista isto, čeprav danes hočejo za oboje uporabljati izraz "etniija". Za Slovence to zveni skoro kot psovka, češ da smo le rod ali pleme.

Ali so bili Slovenci od l. 1945 do 1991 pod tem vidikom nacija, narod ali narodnost (etniija)? Za druge države niso bili nacija; sami se niso imeli za kako "narodnostno skupino ali občestvo", kot bi morda lahko prevajali izraz etniija. Toda za časa Aleksandrove diktature so za Srbe bili pleme, čemur približno odgovarja "etniija". V avstro-ogrski monarhiji so bili "ljudstvo" (Volk), ker zanjo so bili "Nazion" le tisti, ki so imeli kako državno obliko, bodisi dejansko (Madžarska) ali navidezno (Češka).

b) Argentinska ustava govori o "*Nación Argentina*" ali o predsedniku te nacije. Toda "*Nación Argentina*" ni isto kot argentinska država, najsi to pojmuje kot državno organizacijo ali kot družbeno občestvo. Država npr. daje "državljanstvo", ki se ga tukaj navadno dobi na podlagi "ius soli" ne "ius sanguinis". (Toda v letih, ko je veliko Argentinec zaradi političnih in ekonomskih razlogov emigriralo, so nekateri začeli govoriti o "ius sanguinis".) "Ius soli" je tako važen, da le v Argentini rojeni Argentinec more biti predsednik države; izjeme za določene funkcije so, če sin argentinskih staršev, rojen v inozemstvu, "optira" za argentinsko "nacionalidad". In vendar vsi, državljani ali ne, vključno zgodovina, kultura, ozemlje, spadajo v pojem "*Nación Argentina*". Ali je torej za Romane "nacija" (šp.: "nación") v državi organiziran narod? Kaj pa, kadar te organizacije (države) ne bi bilo? Potem bi po mnenju mnogih bile samo etnije! Ali pa skupek različnih občestev. Ali pa morda neopredelljivo "ljudstvo".

Prepričan sem, da to stališče ni ne svetopisemsko niti ne pravi in stalni cerkveni nauk, temveč samo *nasledek drugačnega zgodovinskega razvoja (dobrohotna razlaga), ali zlonamerno zakrivanje oz. potvarjanje stvarnosti v korist obstoječim državam (dejstvena razlaga).*

Hegel je imel prav, ko je opisal razvoj države v štirih dobah: od države, kjer je le eden (vladar) svoboden; do države, kjer so le državljani svobodni (Grki); do krščanstva, kjer so svobodni vsi oz. bi morali biti; motil se je seveda, ko je sodil, da je 4. doba tega razvoja država v pruskem smislu ali celo prusko cesarstvo samo.

Tudi se mi ne zdi zmotno njegovo mnenje, da od začetnega rodu (tribu) nekateri sčasoma postanejo ljudstvo; ko pridejo do zavesti, da so narod, začutijo potrebo in pravico do lastne državnosti in neodvisnosti.

c) *Kdaj je ljudstvo narod in kdaj narod država?*

Za argentinske škofo "*nación*" pomeni sprva kulturno enoto, katere pa zdaj ne more več biti zaradi različnih vernosti, ideologij ipd. Vendar bi zdaj "*nación*" obstajala kot sožitje raznih kultur. (Mimogrede: za koga je določena *vera* isto kot določena *vernost*? Ne govorim o poedincu.)

Ali bi torej sploh mogli govoriti o argentinskem narodu, če bi ga pojmovali tako kot Slovenci? Z mnogimi sem prepričan, da bi v takem primeru morali govoriti o drugačni kulturni enoti (ibero-indo-evro-afro-ameriški), čeprav za države kot Argentina, Čile in Urugvaj velja, da so pretežno evropske. (" Vsi sestopamo z ladij, ne od Indijancev", bi rekel E. Sabato.). Zato tudi ni tako zgrešeno trditi, da tukaj gre za začetne "etnogeneze", kar dr. Gogala silovito zavrača.

Zakaj tako? Zato ker je med romanskimi narodi na splošno zgodovinski razvoj bil drugačen, in to predvsem velja za Srednjo in Južno Ameriko. Najprej so ustanovili (neke vrste) državo, potem pa skušali v njej ustvariti "nacijo". Zato je izvor tolikernih latinsko-ameriških držav popolnoma ne-naraven, -pa najsi bi bila država kot taka še tako naravna ustanova.

Govoriti npr. danes o "argentinidad" je velika neumnost, pred desetletji so pa vsi o tem pisali. Danes prevladuje miselnost o "Véliki domovini" vseh tistih, ki imajo skupno špansko (ali celo ibersko) in ameriško kulturo, z istim jezikom in s skupnimi glavnimi vrednotami. Zato zveni tako prazgodovinsko, če kak Čilenec še govori o "čilenstvu". Zato so tako ábotne vojne in spori zaradi državnih mej, kjer na lepem polovica države (Ekvador) pade v roke drugi (Peru), in kjer se zdaj ti državi bojujeta za ozemlje, kjer so pravzaprav edini prebivalci "híbari", bolj poznani kot "skrčevalci lobanj".

Glede na umetni nastanek države je za Argentinec najbolj poznan primer Urugvaja, čeprav so drugi še bolj jasni (Bolivija, Panama itd.). Res je za vsem neko zgodovinsko ozadje in tudi (vsaj prejšnja) ločenost zaradi obširnih mejnih rek, a ni vsemu kriva buenosaireška (ali "portenjska-pristaniška") prenasilnost, temveč vpliv Anglije pa Francije, in seveda tudi Brazilije, ki je potrebovala vsaj "blazino" ("colchón", Pufferstaat) med njo in Argentino.

Skoro vse afriške države in veliko azijskih in pacifiških držav so tako rekoč dvakrat-umetne tvorbe, ker so nastale po kolonijalnih silah. Odtod toliko napetosti in nasilja. Umetne meje, ki so jih vzpostavili kolonijalisti, so se začele premikati, potem ko so se te sile umaknile. Navadno so prepustili oblast enemu izmed rodov, -najbolj "naprednemu", ali tistemu, ki se jim je zdel bolj "civiliziran" oz. je bolj sodeloval z njimi. Toda kmalu so se drugi začeli upirati, ker so hoteli enakih pravic. Odtod vojne v Keniji, Biafri, Ugandi, Kongu, Južnoafriški zvezi, Indiji itd. Celo "miroljubni" Gandi je bil po svoje hindujski imperialist, ker je istil Indijo s tem, kar so bili ustvarili Angleži; toda potem se je ločil Pakistan, nato Bangladeš in temu še ni konca (Kašmir, Tamili itd.).

V Evropi ni dosti drugače. Francozi in Poljaki upajo, da so si dokončno ustalili svoje meje. A mogoče je glede tega edina kolikor toliko varna Švica, kljub temu, da ima tri jezike, tri kulture (oz. podkulture) in celo trojno zgodovino. Avstrija še sanja o podonavski konfederaciji ali kaj njej podobnem. Italijani še niso pozabili na del Slovenije

in Hrvaške; in vendar so si oni šele v 19. stoletju priborili enotno Italijo, ki pa še danes ni združena oz. teži v razdelitev ali vsaj federacijo; toda že v 19. stoletju je zapisal Manzoni: "Italia é fatta; bisogna fare gli Italiani". Nemčija je prvič v zgodovini v demokratskem in nefevdalnem sistemu prišla do zedinjenja. Španija je morala popustiti tim. "pokrajinskim" težnjam in priznava avtonomijo različnih narodnosti (etnijski), kot Galicijo in Katalonijo. Toda Baski nočejo biti del Španije ali Francije. Irci še danes nimajo celosti svoje države. V "Veliki Britaniji" je zmerom več škotske in keltske samozavesti. Koliko držav je v Evropi, kjer obstojijo sorazmerno velike narodne manjšine, ki se ne borijo samo za obstanek, ampak tudi za samoupravo ali kaj podobnega? (S tem v zvezi sodim, da Slovenci ne znajo izrabljati npr. furlansko rastočo zavest o različnosti glede na Italijane.)

Da ne govorimo npr. o Rusiji. Kdo je Rusom dal pravico, da ne priznajo neodvisnosti Šešenom in toliko drugim narodnostim? Zato, ker je Rusija država, oni pa je nimajo? Kako, da 30 milijonov Kurdiv živi raztresenih in zatiranih po Turčiji, Iraku, Iranu, ne morejo pa do svoje države, češ da bi bile meje nespreneljive, predvsem v novi "pax americana"? In vendar danes nihče več ne govori o Kurdih kot rodu ali ljudstvu; tako kot (vsaj od 1915 niso govorili več o armenskem ljudstvu, ampak narodu, in ne zato, ker bi bil imel svojo republiketo v bivši SZ ali državo tisoče let nazaj. Judje so dobili svojo državo po skoro 2000 letih, Palestina pa po skoro 50 let krvavih in krutih borb, ne le z Izraelci, temveč tudi z Arabci, ki so jo hoteli v svojih državah.

Seveda, velikokrat se zamenjava vera z narodom in boj za osamosvojitve z verskimi vojnami. To vidimo na Irskem, v Libanu, pa tudi v Bosni. Če bi bili Hrvati ne vztrajali na svojem katolištvu, kot nekaj pogoj za to, da je kdo Hrvat, ali bi se bosanski muslimani, ki se čutijo Hrvate, odcepili od Hrvaške?

Sicer pa: Kakšno pravico bi imeli vsi omenjeni do svoje države, če je država naravna ustanova, narod bi pa ne bil, in če bi bila država po naravi prej in več kakor narod? Potemtakem bi se bil celo Woodrow Wilson zmotil, -kar sicer ni tako nenavadno za severnoameriške predsednike-, ko je govoril o pravici do samoodločbe narodov, - pri čemer gotovo ni mislil na države, ker te že imajo samoodločanje.

6. Narod je naravna ustanova: sočasen neki svoji in svojstveni obliki države ali pa naravna osnova za določeno zakonito državo.

Kdo bi si upal trditi, da narod (v slovenskem pomenu) ni naravna ustanova? Sveto pismo ne govori o državah, ampak o ljudstvih in narodih, a ne daje jasnega nauka o ničemer s tem v zvezi. Katoliški teologi in socialni filozofi so razvijali nauk o državi pod vplivom kulturne pripad-

nosti in zato šele zadnja leta pričenjajo govoriti o ne-enoumni "etnijski", čeprav so prej včasih nekako spotoma omenjavali "narodne manjšine".

Če je narod nekaj naravnega, kako bi bilo mogoče tajiti, da bi bilo idealno, ako bi se vsak narod mogel organizirati v svoji lastni državi? Potem ne bi bilo več današnje polemike! Dejansko pa bržkone nikoli ne bo prišlo do tega. Toda, tako kot je zasebnik pred državo in je določena država le nasledek svobodnih volj posameznikov (moralna enota!), tako je tudi narod pred državo, ker je naravno občestvo ljudi istega jezika, zgodovine, vrednot. Kot tak že pomeni neke vrste družbeno organizacijo, čeprav v prejšnjih zgodovinskih dobah ta ni mogla biti podobna današnji državi.

Posamezne države nastajajo in izginjajo. To se dogaja tudi z narodi. Toda kaj je v vsakem primeru bolj naravno: določena država ali določeni narod? In kaj je v vsakem primeru bolj ne-naravno: izginotje države ali izginotje naroda? Zlasti še, ker kak narod navadno izgine iz oblička zemlje zaradi rodomora (genocida), in to pod pretvezo državne koristi ali družbene blaginje!

Toda težko si je zamišljati človeštvo enega samega rodu, z enim samim jezikom, z eno samo kulturo. Trditi, da so jeziki (in zato narodi) posledica babilonske zmešnjave, se mi zdi tako napačno in neumno, kot trditi, da je delo posledica izvirnega greha. Da mnogi so tako govorili skozi stoletja in da mnogi še danes tako mislijo, ne spremeni dejanske resnice, ki je temu nasprotna.

Ko pa določeni (konkretni) narod obstoji kot tak, (to se pravi, ko določeno ljudstvo pride do zavesti, da ima pravico do samostojnosti), ne moremo reči, da ne bi bilo nekaj naravnega, če ta narod zahteva svojo državo. (Macedonci že stoletja govorijo slovanski jezik in se imajo za Slovane, toda danes jim nekateri nočejo priznati neodvisne države, češ da bi ne bila mogoča slovanska Macedonija v skladu z grškimi oz. starogrškim pojmovanjem, ki ga iz raznih razlogov pogrevajo.)

Samo skvarjeno dvo- ali zlonamerno razlaganje naravnega zakona vidi in priznava le dvojje naravnih ustanov (družino, državo), ne zaznava pa, da je med njimi možna, stvarna in dejansko nujna še tretja ustanova (v različnih oblikah razvoja in družbenega ustroja), in da so današnje države pravzaprav ravno nasprotne naravnemu zakonu, kadar v svojem obstoju ne predpostavljajo osebne svobode in svobode družbenega občestva, ki sta nad določeno državno sestavo z njenimi zakoni.

7. Glavne značilnosti države in primerjave z narodom.

Po katoliških socialnih filozofih bi naj država imela nekatere značilnosti. Toda te značilnosti so nastale sčasoma in s časom se tudi spreminjajo: nekatere izgubljajo svoj prvotni pomen in apodiktičnost, druge pa pridobivajo na utemeljenosti, predvsem ker cerkveno učiteljstvo

zmerom bolj poudarja njih važnost. S tem se omogoča tudi bolj pravilno razumevanje družbenih sestav, kot npr. naroda in narodnosti.

a) Država je *naravna družba*. To pomeni, da izhaja iz človeške narave, ki je družbenega značaja. Toda država ne nastane sama po sebi, kot naravna nujnost, temveč ima pri tem izključno nalogo edinost človeških svobodnih volj. Po cerkvenem nauku je država "organizacija moralnega značaja", ne biološka. Zato je tako nevarno primerjati družbo z (biološkim) organizmom.

b) Država je *po naravi dobra*. Protestanti so tudi v državi videli le ustanovo, ki je potrebna zaradi skvarjene človeške narave. Katoličani vztrajajo na tem, da je država po naravi dobra, ker "naravno" izhaja iz po Bogu ustvarjenega sveta, predvsem in izključno človeka. Država bi bila zato potrebna tudi v stanju brez izvirnega greha, le da bi do sožitja prihajalo na druge načine.

Toda če preveč poudarjamo to, da je Bog stvarnik države, nas to lahko vodi v zamenjavanje verskega občestva s političnim; pomislimo na današnje "teokracije", ki so glavne zastopnice tim. fundamentalizma. Ali pa nas zapelje v tako absolutizacijo (brezpogojno nujnost) države, po kateri bi brez določene države ne bili skladni z naravnim redom.

c) *Namen države je naravno dobro*. Če je država naravna ustanova, potem je tudi njen namen nekaj naravnega, torej tozemeljskega. Glavni namen je stvarno blagostanje njenih članov. Kadar kdo od države zahteva več, s tem krati pravice nadnaravnih ustanov (Cerkve).

č) Država je "*popolna in celotna družba*" (*societas perfecta et completa*). Danes nihče več ne trdi, da bi bila "najbolj popolna" (*perfectissima*). V tej oznaki je bolj opazno, kako zgodovinsko pogojene so vse nadaljne dodočitve o državi, potem ko smo bili vzpostavili, da je naravna ustanova.

Izraz "popolna družba" bi pomenil, da je država najvišja oblika družbenega ustroja v naravnem območju, in da vključuje vse druge družbe; da pa tudi ni del višje naravne družbe, kateri bi bila podrejena. Toda kako to vskladiti npr. s Silabom Pija IX, ki je obsodil nauk o absolutni suverenosti držav, -čeprev je tudi ta obsodba zgodovinsko pogojena? Obenem pa je družbeni razvoj to oznako spremenil v vprašljivo, ker danes nobena država ne more izpolniti svojih namenov neodvisno od drugih držav. Zato mnogi katoliški socialni filozofi danes ne upajo govoriti o državi kot popolni ali celotni družbi, vsaj ne, kadar se nanašajo na določene države. Nekateri sodijo, da bo prišel čas, ko bomo smeli imenovati državo v takem pomenu le veliko vsečloveško zvezo.

d) *Načeli dopolnilnosti in vzajemnosti* (subsidiarnosti in vzajemnosti). Vse gornje razlage oz. trditve nahajajo končno razlago v tih dveh načelih, ki sta si medsebojno pogojni.

Subsidiarnost pomeni, da se nobena višja družba ne sme ukvarjati s tem, kar lahko stori družba nižje ravni. Pij XI. govori v "Quadragesimo

anno" o kršenju pravice, kadar bi si višje družbe prilaščale to, kar je lastno nižjim. Navadno to umevamo samo za tim. "nepopolne družbe" (občine, dežele, sindikati, gremiji itd.), toda koliko bolj to velja za narodne manjšine, za narodnosti (etnijske) in narode! Vprašanje je, v koliko narodne manjšine niso isto kot etnijske, še bolj pa, kdaj ta precej novi izraz "etnijska" (narodnost) ne zakriva resnice, ki je v tem, da gre za narod brez države. (To se pravi, ne za "nacijo" ali po Ahčinu "državni narod").

Če bi kak narod sam tako "popolnoma" zadoščal svojim potrebam in nalogam kakor država, v katero je začasno vključen (navadno proti svoji volji), kako da bi ne smel zahtevati v imenu naravnega reda (in tudi mednarodnega prava!) svoje države? Načelo subsidiarnosti je v bistvu *načelo sposobnosti* (kompetentnosti). Če določena država ne zmore (ali noče) dati tega, kar si morajo in morejo nižje družbe pridobiti (npr. narod), je tak narod dejansko (de facto) že država, čeprav je začasno drugi formalno (de iure) še ne priznavajo kot tako.

Za zaključek o tem: Mislim, da je glavna zmeta nekaterih v tem, da govorijo le o dveh naravnih družbah (družini in državi), čeprav bi bili "in abstracto" le ti dve nujni. Potem seveda ni prostora za druge naravne družbe, kot narodnost ali ljudstvo ali rod itd. Če pa katoliški socialni filozofi naštevajo tudi druge naravne družbe ("vmesne nepopolne družbe", kot občina itd.), zakaj ne tudi naroda in narodnosti? Zakaj ju šele zdaj izrecno začenjajo omenjati med "vmesnimi nepopolnimi družbami"? Edini odgovor na to je: ker jim pač tako prilagaja, ali pa, ker še niso prišli do zadostnega razumskega razvoja na podlagi opazovanja vse človeške družbe, ne le morda romanskih narodov.

8. Novi katekizem in drugi viri.

a) Najprej se mi je zdelo potrebno pogledati *slovenske socialne filozofe*. Npr. Ahčina. V svoji "Sociologiji" (ki bi se pravzaprav morala imenovati Socialna filozofija), obravnava tudi "Narod" (II. l., 3.pg.). Pravi, da je dr. J. E. Krek sodil, da je narod družba, da pa večina ne misli tako, ker narodu manjka nositelja socialne oblasti in nima vedno enotnega smotra. Na to bi lahko odgovorili: 1. Danes drugače mislijo o socialni oblasti, ki je večkrat zgolj formalna; npr., če družba koga odobri zaradi njegovega ravnanja, ali če ga nekako izloči, loči od sebe, to pomeni več kakor priznanje ali kazen po formalni oblasti. 2. Kaj bi naj bil enoten smoter določene države, je težko določiti, posebno če se ne nanaša na vse, kar vodi k skupni blaginji; npr., če vsi Argentinci so prepričani, da so Malvinski otoki njihovi, zaradi tega še nimajo zadostnega enotnega smotra, da bi se lahko imenovali narod ali država! Smoter je navadno zadeva visoke politike in celo tajne strategije, ne pa družbe v celoti.

Ahčin sodi, da narod postane nacija ali državni narod, ko se politično prebudi. Toda trdi tudi, da "se posest državne samostojnosti (...) ne sme preveč poudarjati. *Narod namreč more postati "nacija" tudi, ako nima svoje nacionalne države. Primer smo Slovenci.*" (o.c., str.284)

Dr. Ahčin piše o razliki med državo in narodom (o.c., str. 345-348). Mogli bi sprejeti vse njegove trditve s tem v zvezi. Pravi, da imata država in narod navidezno isti namen: a da ni tako, dokazujejo države z več narodi. V teh bi država prav tako morala čuvati vsak narodni drobec, a dejansko ga ne "Spori, ki iz tega nastajajo, dokazujejo, da se raznovrstni narodi v državi niso hoteli odreči svoji narodni osebitosti..." (o.c., str.347).

Sprašuje se, *katera ustanova je pomembnejša*. Piše, da nekateri dajejo prednost narodu in navaja razloge za to. Nedvomno pravilno trdi: "Prav bi bilo, da bi se kulturno vzgojni pomen, ki ga ima narod za oblikovanje človekove osebnosti, od strani katoliških sociologov višje vrednotil, kakor se je mnogokdaj do sedaj godilo." (o.c. 348-349). Potem daje razloge za to, da je država pomembnejša kakor narod, zatem pa takoj omeji te trditve: "Vendar pa ima narod nekaj lastnosti, ki mu dajejo relativno prvenstvo pred državo..." in omenja nekatere (o.c., str. 350). Zaključí, da ima država pred narodom prednost predvsem v pravnem redu in ker kot popolna družba v svojem delovanju laže doseže svoj družabni namen.

Za dr. Ahčina je lastna država ideal vsakega naroda. Pravi, da gre za najbolj posrečen tip javne družbe. Za to navaja tudi Tomaža Akvinca (Komentar Aristotelovi "Politiki", 1, III. lect. 2a): "Država naj bi bila sestavljena samo iz enega naroda. Kajti le en narod ima iste običaje in iste navade, ki olajšujejo prijateljstvo med državljani zaradi podobnosti, ki vlada med njimi. Države, ki so sestavljene iz več narodov, rade razpadejo zaradi nesoglasij, ki jih povročajo različne navade in se v sporih ena stran iz sovraštva do druge postavi na stran sovražnika".

b) Za nauk katoliških teologov ob II Vat. c.zboru, sem upošteval samo "Handbuch Theologischer Grundbegriffe", H. Fries, Kösel Verlag, München, 1962-1963; šp. prevod "Conceptos Fundamentales de Teología", Ed. Cristiandad, Madrid, 1966, 4 ts.). Vidik tam ni tako romanski niti ne "šablonski", in ne spreminja v dogmo, kar je samo nauk, ki se razvija.

c) Če pregledamo sodobni "Manual de Doctrina Social de la Iglesia" (C.L. Galán R.L. Brardinelli, pod splošnim vodstvom G. Farrella; Eds. del Encuentro, Bs. As., 1993), opazimo, da ne govori o narodu v našem pomenu. Toda ko razpravlja o Kulturi (pg. 11), jo povezuje z "Ljudstvom", s čimer zadosti na neki način zahtevam po spoštovanju prvotnih prebivalcev (XI. 1), nato pa z "narodom", to se pravi določeno državo (XI.2), s čimer zadosti umetnim nacionalizmom umetnih držav (primer Ekvador-Peru, pa tudi Argentina).

V 5. poglavju piše o Družbi in državi. Ko govori o razlogih za obstoj države, pravi, da so *današnje države zakrile prvotni namen svojega obstoja*, ki je bil v tem, da so se *posamezniki*, ki so se zavedli, da vsak sam zase ne more priti do popolno-človeškega življenja, združili v *zmerom večja občestva*, dokler niso prišli do take politične organizacije, ki jo danes imenujemo *državo* (V.3). Vztraja na tem, da ni samo naloga države skrbeti za splošno blaginjo, ampak da mora vsak posameznik in vsaka vmesna družba po svoje prinašati k pridobitvi te splošne blaginje. (Navaja s tem Janeza XXIII, "Pacem in terris", 53). To splošno dobro po nauku II Vat (Gaudium et spes, 26) pomeni: a) spoštovanje do osebe kot take; b) družbeno blagostanje in razvoj družbenih skupin (občestev); c) mir, to se pravi, varnost in trajnost pravičnega reda. Splošno dobro je temelj za pravico do zakonite obrambe posameznika in skupnosti (Novi katekizem, 1906-1909).

č) *Novi katekizem*. Pri roki imam samo španski prevod. V tematskem kazalu opažam:

- 1) Ni izraza "Ljudstvo", samo "Božje ljudstvo".
- 2) Pod izrazom "Družba" (Sociedad) ne razlikuje med družbo na sploh in politično ali civilno družbo (državo), ki jih tudi nikjer ne opredeli.
- 3) O "Državi" (Estado) govori na sedmih mestih, čeprav bi bil moral vključiti tudi besedila, ki omenjajo "Mesto" (Ciudad, Civitas) v romanskem pomenu (npr. točka 1882).
- 4) Izraz "Narod" (Nación) omenja 16 krat, čeprav v navedenih besedilih potem včasih govori o ljudstvih ali rodovih.

Na splošno bi si upal trditi:

- 1) Tematsko kazalo v španskem prevodu je sila nepopolno.
- 2) Prevod iz latinščine v španščino najbrž ni natančen. Gotovo pa je, da je velika zamešnjava pojmov: izrazi kot država, narod, mesto (ciudad, civitas), ljudstvo, civilna ali politična družba se neprestano uporabljajo v ali v istem ali v drugačnem, dvoumnem pomenu.

Seveda nastane vprašanje: ali gre le za španski prevod? Karkoli že, toda nedvomno razodeva nejasnost v pojmih, npr. v tem, kar je za Slovence in mnoge druge "narod". Nikakor ni mogoče, da bi se temu vprašanju izognili z dvoumnim izrazom "etniija", katerega pa se tudi ne opredeli. In še manj bi smeli reči, da narod ni naravna in celo osnovna državnotvorna ustanova, češ da ni nauka o tem v Sv. pismu ali v cerkvenem učiteljstvu.

Želel bi, da bi bil novi katekizem glede tega bolj jasen in bolj izrecen. Kljub temu pa mislim, da, čeprav govori le o dveh nujnih naravnih ustanovah, -zmerom "in abstracto", seveda-, priznava kot naravne ustanove tudi druge, tim. "vmesne družbe". Nikjer ne trdi, da bi narod, -na sploh, ali določeni-, ne bi bil pred državo in vir državnosti.

Za zaključek

Po vsem povedanem mislim, da bi smeli reči naslednje:

- 1) Družina in država nista edini naravni ustanovi, čeprav bi bili "in abstracto" (kot taki) edini nujni.
- 2) Narod je naravna ustanova, ki ni nujno nepopolna, četudi bi določen narod še ne imel svoje države. Gre lahko za državo, ki nastaja (in fieri) ali "de facto", vsaj po volji večine prizadetih.
- 3) Zgodovinsko se je pomen države stalno spreminjal. Kot družbena organizacija je do neke mere že vsak rod (tribu) imel svojo "državo".
- 4) Sedanje države kljub morda izredno razviti organizaciji -in morda ravno zaradi tega- niso države v pravem pomenu, kadar ne izražajo svobodne volje vseh državljanov, predvsem pa tistih, ki se imajo za nekaj drugega od (morda, ne nujno) večine v določeni državi, zlasti kadar je ta "drugačnost" naravna (narod).
- 5) Kljub zmešnjavi izrazov in pomenov, že Stara zaveza razlikuje med jeziki, ljudstvi in narodi. Jezik je v tem pomenu lahko razvit ali pa le narečje oz. skupina narečij. Narod večkrat bržkone pomeni isto kot država. Ljudstvo pomeni včasih isto kot narod, drugič isto kot rod, včasih pa nekaj drugega od obeh. Zato smemo trditi, da moremo govoriti o popolnosti, ki je svojska državi, kadar določeno ljudstvo govori svoj jezik, (čeprav s številnimi narečji), ima skupno in svojstveno kulturo in ima neko obliko družbene organizacije. Če iz kakršnihkoli razlogov nima neodvisne države, -navadno ne po krivdi določenega ljudstva-, potem gre za narod, ki ima neko stopnjo državnosti, čeprav samo šele v želji in morebiti samo nekaterih. (Vzemimo primer ZDA v 18. stoletju ali Italije in južnoameriških držav v 19. stoletju. Ali so bili dolžni spoštovati "prisego" oz. zvestobo Angliji ali Španiji ali papežu kot svetnemu vladarju? Leta 1918. so tudi nekateri Slovenci imeli dvome glede upravičenosti odcepitve od Avstrije!)
- 6) Zgodovinsko so družina, rod, ljudstvo, narod pred državo, tako kot jo poznamo danes. Le da so takrat te ustanove upravljale to, kar je potem država! Toda ta prednost ni le zgodovinska, ali, če hočete, časovna. Prepričan sem, da je tudi bitna (ontična). In prav zato tudi nravna, etična. Zato so osebne svoboščine pred družbeno zahtevnostjo in zato država more zakonito obstajati le, če je izraz svobodne volje državljanov, ki pa ne živijo kot poedini osamljenci, temveč v njim naravnih občestvih: družine, nato rodu ali rodovih, potem ljudstvu (ali ljudstvih) in končno narodu.
- 7) Govorjenje o naravnem izvoru države se more spremeniti v to, da kdo misli, da je določena država naravna. Na splošno ljudje negovorijo o državi kot taki ali družini kot taki! In če se vztraja na tem, da je država najbolj popolna in poleg družine edina po naravi nujna družba, je kaj lahko zaiti v zmoto, da ima država vse pravice,

posamezniki ali "vmesne družbe" pa ne; da moramo biti brez-pogojno na razpolago državi, češ da le zaradi nje smo in imamo to, kar imamo in smo. (Nekaj takega kljub vsem pripombam opažam v razpravi, o kateri pišem).

Katoliški nauk je, da država ni biološka, ampak moralna ustanova, odvisna v svojem obstoju in preobstoju od svobodnih volj posameznikov in zmerom večjih "vmesnih občestev". Država, ki ne upošteva svobode posameznikov, še tem bolj pa, če nekako ignorira obstoj določenega naroda in njegovih odločitev v svojem ozemlju, nima npravnega temelja za svoj obstoj ali preobstoj.

- 8) S tem v zvezi je vprašanje o npravni upravičenosti naroda do svoje države. Glede tega primer Slovenije (ali Hrvaške ali Slovaške itd.) ni dvomljiv. Drugače je, kadar gre za narodne manjšine, posebno še če so raztresene ali pa če so državne meje posledice pogodbe (Južna Tirolska, ali Slovensko Primorje po 1918 zaradi rapallske pogodbe 1913) ali plebiscita (Koroška), če seveda to pogodbo spejmemo za veljavno ali če se prizna neoporečnost plebiscita.

Toda ne moremo se zamisliti, da bi zahtevali avtonomijo ali svojo državo Turki v Nemčiji ali Alžirci v Franciji. Še manj, če bi to hotela npr. kaka skupina hippyjev ali "pravovernih" različnih verstev v katerikoli državi; v teh primerih ne iščejo splošne blaginje in tudi nimajo v mislih države kot naravne ali popolne družbe.

Toda kaj je, npr., z Indijanci oz. prvotnimi prebivalci Amerike? Ali imajo npr. Mapučii v Argentini pravico do avtonomije in morda celo do svoje države, čeprav so prišli na današnje ozemlje skoro istočasno kot belci in so iztrebili svoje "brate" Tehuelče? O prvem nimam dvoma, o drugem nisem tako gotov. Toda ali bodo argentinške oblasti (in ljudstvo) dovolile, da bi prišlo do takih avtonomij? Verjetno ne, ker je zanje bolj važna in "naravna" umetna in "močna" država, kakor rod, pleme ali narod. Ideološka levica veliko govori o zatiranih ljudstvih in ima v marsičem prav; toda nobeden izmed njih ni pripravljen, da bi priznal (ne: milostno dal) prvotnim rodovom to, kar jim gre ali hočejo.

Zavedati pa se moramo, da gre "integracija" v starem pomenu h koncu, ker je pomenila utopitev ali iztrebljenje ene družbe po drugi. (Spet: kaj se dogaja danes z rodovi, ki živijo v osporavanem ozemlju med Ekvadorjem in Perujem?) Zdaj je možna le taka integracija, kjer vsaka družba prizna drugi njen obstoj in pravico tudi do državnosti. Šele potem sčasoma morda pride do kakih novih združenj. To danes opažamo v divši Jugoslaviji, Rusiji in drugje.

- 9) Sveto pismo nima jasnega nauka o narodu in državi. Kar je razumljivo. V teh zadevah prikazuje družbeni razvoj dobe, v kateri je bila kaka knjiga spisana. Kdo bo v Sv. pismu iskal nauk o demokratiški državi v smislu liberalizma 18. stoletja, s trojno oblastjo in pdb.?

Tudi katoliški nauk se glede tega stalno spreminja, predvsem v zadnjih desetletjih, čeravno so nekatera načela stalna in nespremenljiva. Če bi vztrajali na zgodovinsko pogojenih povezavah Aristotela z vsakokratno (ali stalno!) katoliško moralko ali socialno filozofijo, bi to ne bilo metafizično gledanje na narod in državo. Če gledamo na narod in državo samo pod vidikom romanske kulturne dediščine, ne smemo trditi, da je to katoliški nauk. Tako stališče bi bilo pravzaprav še bolj pojavoslovno (fenomenološko) kakor mnenje o določenem razvoju v redu stvarstva, ker bi vzpostavljalo kot edino metafizično gledanje to, kar so zaznali nekateri, ki pa danes sami počasi pričenjajo priznavati, da je podvrženo spremembam.

Če res hočemo vztrajati na redu stvarstva oz. na bitnem redu, potem v sklepanju ne smemo iti predaleč: iz metafizičnega v fizično, iz odmišljenega v oprijemljivo (od abstraktnega do konkretnega). Spoznavni korak iz bitnega v bitoslovno (od ontičnega do ontološkega) ni lahek in je podvržen zmoti, predvsem če a priori vzpostavimo neka metafizična načela.

Ako pa po eni strani izhajamo iz bitnega, po drugi pa izkustveno presojamo če stvarnost odgovarja temu bitnemu redu, potem bomo verjetno lažje reševali konkretne primere. Tudi cerkveni nauk ni zgolj razumska zgradba (konstrukcija), pa tudi ne zgolj razumsko odvajalno sklepanje na podlagi jasnega svetopisemskega nauka, ki ga ni.

Govoriti "in abstracto" (o nečem "kot takem"), potem pa iz tega vidika soditi konkretno, se mi ne zdi pravilno, niti logično niti etično.

Lepo pozdravljam.

PRIPIS

Ravno sem hotel odposlati zgornje, ko je izšel v "La Nación" (15.2.95) dopis Jean-François Deniau-a pod naslovom "El peso de las diásporas" (Teža diaspor; prevod: J. Ortiz Barili). Piše, da misleči sloj na Zahodu v zvezi zapletkami na Kavkazu pravi: "Skušajmo, da ne pride do kaosa. Boljša je krivica kakor nered. "Mednarodni odnosi nimajo več za pravilo načelo zakonitosti (19. stol.) ali držav (prva pol. 20. stol.), niti ne ravnovesja med Vzhodom in Zahodom (zadnja štiri desetletja). Edini zakon je razmerje sile, delno omiljeno zaradi diaspor. Odtod sledi troje zakonov: 1. Če se televizija ne ukvarja z določenim dejstvom, potem tega dejstva ni. Obstoj nečesa je odvisen od podob, "ki so pred bistvom". 2. Severnoameriško televizijo zanima le, kar se more spreminiti v notranji problem ZDA. Kot vsi imperiji, ZDA živijo vase zaprte

in imajo za barbare vsa ljudstva, ki so jim na kak način podložna. Če se preveč vtikajo v zunanje zadeve, izgubijo notranjo podporo. Zato je razumljivo, če je Clinton svetoval Jelcinu glede Šešenov: "Nahitro in brez preveč civilnih žrtev". 3. Na pomoč in podporo smejo upati le tista ljudstva, ki imajo važno, združeno in dejavno diasporo, predvsem v ZDA. Zaradi tega so svojčas dobili oporo Irci... ali Judje... ali Armenci. Zato sprememba politike ZDA glede baltskih držav. Zato pomen Poljakov v zdomstvu. In zato tudi vojna v bivši Jugoslaviji, ki je ni moč razumeti brez dejavnosti srbske in hrvaške diaspore. V tej zmedii, v kateri ni nobenega mednarodnega pravila glede "etnijs", je razumljivo, da izginjajo narodi, ki nimajo sredstev, s katerimi bi vplivali na Kongres ZDA. Kurdi, Karenii pa Južni Sudanci nimajo diaspore.

Vse to samo potrjuje, da je prevelik poudarek na državo (kot tako ali določeno) in njenih smotrov čisto navadno izgubljanje časa, ali pa (pod pretvezo pravovernosti ali nravnosti) odpoved prizadevanju za pravice narodov (in posameznikov).

POEMAS

HELIOPOLIS

*Los cuerpos están repletos de tu hermosura
los ojos están fijos en ti
y el temor de ti está sobre cada uno.
(del Himno a Amon)*

Navegué a favor de la corriente y desde allí
hasta Merenra-Khanefer en una balsa de acacia
de sesenta codos de longitud
que terminé de construir en el verano
llevando plumas de avestrúz
marfil de Ny, ébano e incienzo.

Concebidos por el cielo de Orión
paridos por el crepúsculo de Orión
varios cuerpos de doncellas
repletos de hermosura
tendidos como lotos en la orilla
de rodillas y piernas en hilera
varias entreabiertas en espera
de un morador.

Constrúyete una casa en el terreno abajo
que recibe la inundación.
Constrúyete la otra de granito y arenisca
en la meseta de Gizeh.
Despósate y tendrás un hijo robusto.
Consulta a los sacerdotes que estén protegidos

por toda la duración de la eternidad
por el decreto del rey Nefer-ir-ka-ra
y escucha a los ignorantes.

Nadie llega a Heliópolis de paso
desde Libia, Kheta, Kanaán
Ascalón y Gaser devastadas.

Ah, el cuerpo,
esta es la casa de la vida
la bolsa del trigo de lino sufriente
y la seda del goce
los habrá rengos, maltrechos
amados y maldecidos
así es y está tu casa
sonora de cuarcita cristalina
y valiosa como el verde feldespato
lo demás es herencia a repartir
porque comerás de las fuentes
en el borde de pórticos simulados
y beberás de las lágrimas de Isis
en los meses estivales
sí es que fuiste visir incorrompible
con el corazón en la balanza de la verdad.

En relaciones de áureos segmentos
aceitados los cuerpos sin lienzos
exhiben su calentura al cuerpo del sol
que se esconde en el pudor de la noche
de Orión.

ORIENTE

*"Con grandes gestos se perdió en la noche
parecía un segador de estrellas".*

(Chang-Wu-Kien)

Tenías un vaso de jade, amiga
yo tenía sed
y no era más que un sueño
junto a la puerta oriental
de Pekin
caían las hojas de morera
y ahora rememoro
los besos vaporosos
de la serena playa
del Yang-Tse Kiang
y a los muertos cuerpos
al norte de la muralla.

Tenías un vaso de jade, amiga
yo tuve sed
y fué más que un sueño.

Con suprema dicha
le indiqué el camino a mi pesar
y se perdió en la noche, le dí
los gusanos de seda, flores
de canelo
y la rama de sauce partida
para el recuerdo.

COSMOGONIA

"Despierta, hijo de Dárdano. ¿Porqué duermes con profundo sueño? Dime si te parezco semejante a la que ya has visto".

(Homero, himno a Afrodita)

Tenía el talle de Afrodita
y la altura de Artemisa
espléndidos brazaletes enrollados
y perlas por colgantes
su dulce pecho resplandecía
por el brillo de los astros.

Ungidos, con ambrosía se alimentaron
y recogieron todas
las rubias flores de azafrán
rosas amasadas por el limo
del océano, iris
jacintos secretos
y el narciso de extraordinaria
belleza, él
olvidó su lira fascinado.

Una flecha le alcanzó
en el ojo izquierdo y la otra
hirióle el muslo
en vano se cubrió en su lecho
y perdió la memoria,
era el abierto caos y las brisas
acariciaban la isla
de los bienaventurados,
seres de corazón violento
y alma brutal los mónstruos
hijos de la tierra abajo
clamaron por el néctar.

Brama el infinito
retumba la tierra y el vasto cielo

le responde gimiendo conmovido
un temblor sacude el tártaro brumoso
en el inmenso estrépito de pasos
y jadeos.

El céfiro alado
despejó el aire
y la aurora acomodó las nubes
se amaron
y nació la raza de los pájaros.

POPRAVI

V prejšnji številki MEDDOBJA (XXVIII - 3/4) se mora odstavek na str. 278 glasiti takole:

ADOLF ŠKERJANEC (1923) je objavljaj že doma, v Argentini je pisal v Duhovno življenje, Slovensko besedo, Zbornik, Tabor.

ALBIN MAGISTER (1926) je pisal v taboriščno revijo Svet in dom, v Argentini pa v Meddobje in Zbornik Svobodne Slovenije.

BRANKO REBOZOV (1926) je objavljaj v taboriščnih listih Mlado brstje, Svet in dom; v Argentini v Smer v slovensko državo, Meddobje; ter v Celovškem zvonu.

MAJDA VOLOVŠEK... etc.